

Beleidsplan

d66

regeringsbeleid
voor de jaren
1971-1975

Beleidsplan D'66

K.V. D.

II
libe
D'66
6

BELEIDSPLAN D'66

schets voor een regeringsbeleid
in de periode 1971-1975

ISBN 90 269 4919 7

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN -

INHOUD VAN HET BELEIDSPLAN

INLEIDING

HOOFDSTUK I: OPEN SAMENLEVING

- A. Democrativering van het staatsrechtelijke bestel, de ondernemingen, het onderwijs en de ruimtelijke ordening
- B. Permanent en sociaal gericht onderwijs voor allen
- C. Tertiair Onderwijs
- D. Cultuurbeleid
- E. Justitie en Vrijheidsrechten
- F. Toekomstonderzoek

HOOFDSTUK II: LEEFBAARHEID

- A. Milieubeheer
waterverontreiniging - luchtverontreiniging - verontreiniging van de bodem - geluidshinder
- B. Ruimtelijke Ordening
- C. Volkshuisvesting
- D. Bevolkingspolitiek
- E. Verkeer en Vervoer
verkeer en vervoer te land - Europees zeehavenbeleid - luchtvaart
- F. Industriebeleid
- G. Landbouw

HOOFDSTUK III: WETENSCHAP EN TECHNIEK

ministerie van wetenschappen - wetenschapsbeleid - structuur van ons bedrijfsleven en industriële vernieuwing - beleidspunten voor een minister van wetenschappen

HOOFDSTUK IV: RECHTVAARDIGE WELVAARTSVERDELING

- A. In Nederland
- B. In de wereld

HOOFDSTUK V: VREDE EN VEILIGHEID

- A. Buitenlandse politiek
versterking van de Verenigde Naties - versnelling van de Westeuropese integratie - ontspanning in de Oost-West-verhouding - het Midden-Oosten - Indo-China - bevrijdingsbewegingen
- B. Defensie

HOOFDSTUK VI: DEPARTEMENTALE HERINDELING

kernproblematiek - ministers zonder portefeuille - nieuwe departementale indeling

**HOOFDSTUK VII: FINANCIËLE MOGELIJKHEDEN TOT
REALISERING VAN HET BELEIDSPLAN**

ongewijzigd beleid - mogelijkheden tot besparing op bestaande uitgaven - consequenties voor de belastingdruk - reëel besteedbaar inkomen - financiële specificaties van het Beleidsplan

INLEIDING BELEIDSPLAN

Het streven naar verbetering van het lot van de mensen heeft altijd voor hindernissen gestaan die onoverkomelijk leken. Vroeger gold de ijzeren wet van de armoede. Het was, zo leek het, de natuurlijke orde der dingen die een groot deel van de wereldbevolking doemde tot een kort, moeizaam en leeg leven.

De menselijke verbeeldingskracht heeft die hindernis genomen. De techniek heeft het werktuig geleverd dat in staat is de armoede uit te bannen. Een leven dat meer is dan een eentonige tredmolen, is mogelijk geworden voor alle mensen.

Toch is dat doel niet bereikt. Het werktuig is steeds machtiger geworden, maar het doet niet wat wij willen. Kernwapens en vervuiling bedreigen de wereld. Armoede en honger beheersen nog steeds het grootste deel ervan, en in ons deel, waar hun bewind gebroken is, zijn de resultaten niet wat ervan gehoopt werd.

De bevrijding van velen uit de armoede heeft ons niet het vermogen gegeven gezamenlijk en in vrijheid te beslissen over ons gezamenlijk lot. De macht is onpersoonlijk geworden, onzichtbaar en ongrijpbaar, althans ver buiten de greep van de burger. Het vertrouwen in de democratische instellingen neemt af. Onverschilligheid, wantrouwen en wanhoopsradicalisme komen ervoor in de plaats.

Werktuig

Het werktuig van onze technische en economische macht is ons uit de hand gelopen. Gehoorzaamend aan eigen wetten zal het, zo het ons al niet vernietigt, een wereld scheppen die niemand heeft gewild. Dezelfde verbeeldingskracht die de techniek heeft geschapen, zal nodig zijn om haar te leren beheersen en in dienst van de mensen aan te wenden. Het lijkt onmogelijk, maar misschien is het dat niet.

De regering van Nederland kan, lijkt het, aan dit alles weinig doen. Verbeeldingskracht en democratisch zelfvertrouwen bij de burger kunnen niet bij verordening worden ingesteld. Oorlog, onrecht en honger kunnen niet vanuit Den Haag worden afgeschaft. Het probleem van de beheersing der techniek is internationaal, zoals economie en techniek zelf internationaal zijn.

Velen menen dan ook dat het voor de Nederlandse politiek weinig zin heeft zich bezig te houden met de grote maatschappelijke verhoudingen en veranderingen waarvan hier sprake is. De krachten, zo is de redenering, vormen een stroom waarop Nederland en zijn regering worden meegevoerd, of wij dat willen of niet. Onze mogelijkheden zijn beperkt; we kunnen niet meer doen dan een verstandig gebruik maken van wat ons aangeboden wordt; een Nederlands politicus die pretendeert dat hij iets kan veranderen aan de stroom zelf, is of een Don Quichot, of hij is bezig met het schrijven van een verkiezingsprogramma.

Deze redenering klinkt realistisch en pragmatisch, maar zij kan leiden tot nodeloze en gevaarlijke passiviteit. Het is mogelijk de beperkte macht en invloed van de regering van Nederland in het oog te houden, en toch te streven naar fundamentele maatschappelijke veranderingen. Wie weet wat hij wil, hoeft niet altijd machtig te zijn om veel te bereiken. In ons land hebben actiegroepen van allerlei slag dat de laatste jaren weer bewezen, althans wanneer deskundigheid en fantasie hun wapens waren. In de wereld kan de Nederlandse regering zo'n actiegroep zijn. Als zij weet wat zij wil.

Samenleving

Een open, meer democratische samenleving kan niet door een regering worden afgedwongen. Zij kan alleen voortkomen uit de wil en het initiatief van de burgers zelf. De regering hoeft daarom niet passief af te wachten. Zij kan tal van maatregelen nemen die de wil en het initiatief van de burgers mogelijk maken, en tot ontwikkeling brengen waar ze zich voor doen.

Hoe ons land er over tien jaar uit zal zien, en of het mogelijk en goed zal zijn er te leven, is afhankelijk van grote en merendeels internationale technische, economische en sociale krachten. De regering van Nederland kan die krachten niet beheersen, maar zij hoeft zich niet te beperken tot een passieve makelaarsrol, alleen gericht op het voorkomen van onmiddellijke rampen. Zij kan zelf een kracht worden, door te helpen bij het formuleren en tot gelding brengen van nieuwe inzichten over de wijze waarop wij onze groeiende rijkdom willen aanwenden. Zuivere lucht, schoon water en stilte behoren in theorie tot de schaarse economische goederen. De regering kan maken dat ze werkelijk als zodanig worden behandeld. De regering kan niet zorgen, dat de verbeeldingskracht van alle mensen tot volle ontplooiing komt. Dat is een zaak van onderwijs, wetenschap, cultuur, techniek, en uiteindelijk van de mensen zelf. Ook hier echter kan de regering een actief beleid voeren, en maken dat individuele initiatieven en sociale experimenten niet onmiddellijk stuk lopen op de klippen van het bestaande.

Verbeeldingskracht

De kwaliteit van haar eigen verbeeldingskracht is beslissend voor de rol die de Nederlandse regering spelen kan. Ook in de wereld. Waar macht staat tegenover macht, is vaak niet de macht zelf beslissend, maar het vermogen om door nieuwe combinaties van gegevens een uitweg uit het slop te vinden.

Een open samenleving; een leefbaar land; zelfbewuste, vrije en creatieve mensen; beheersing, zinvoller aanwending en rechtvaardiger verdeling van de welvaart, hier en elders; een scheppende rol bij het bevorderen van

vrede, vrijheid en veiligheid in de wereld; het zijn doelstellingen die gemakkelijk tot holle leuzen worden, als ze niet worden nagestreefd door een bewust, weloverwogen en samenhangend regeringsbeleid.

Daarvoor is nodig, dat de traditionele vakken waarin de beeldsvorming is verdeeld worden opengeboken. Elk van de genoemde doelstellingen vraagt maatregelen op vele, zo niet alle conventionele terreinen van regeringszorg. Die maatregelen moeten op elkaar zijn afgestemd, en deel uitmaken van een overkoepelend, dynamisch beleidsplan, dat meer wil zijn dan een afwikkeling van lopende en onverhoeds opkomende zaken.

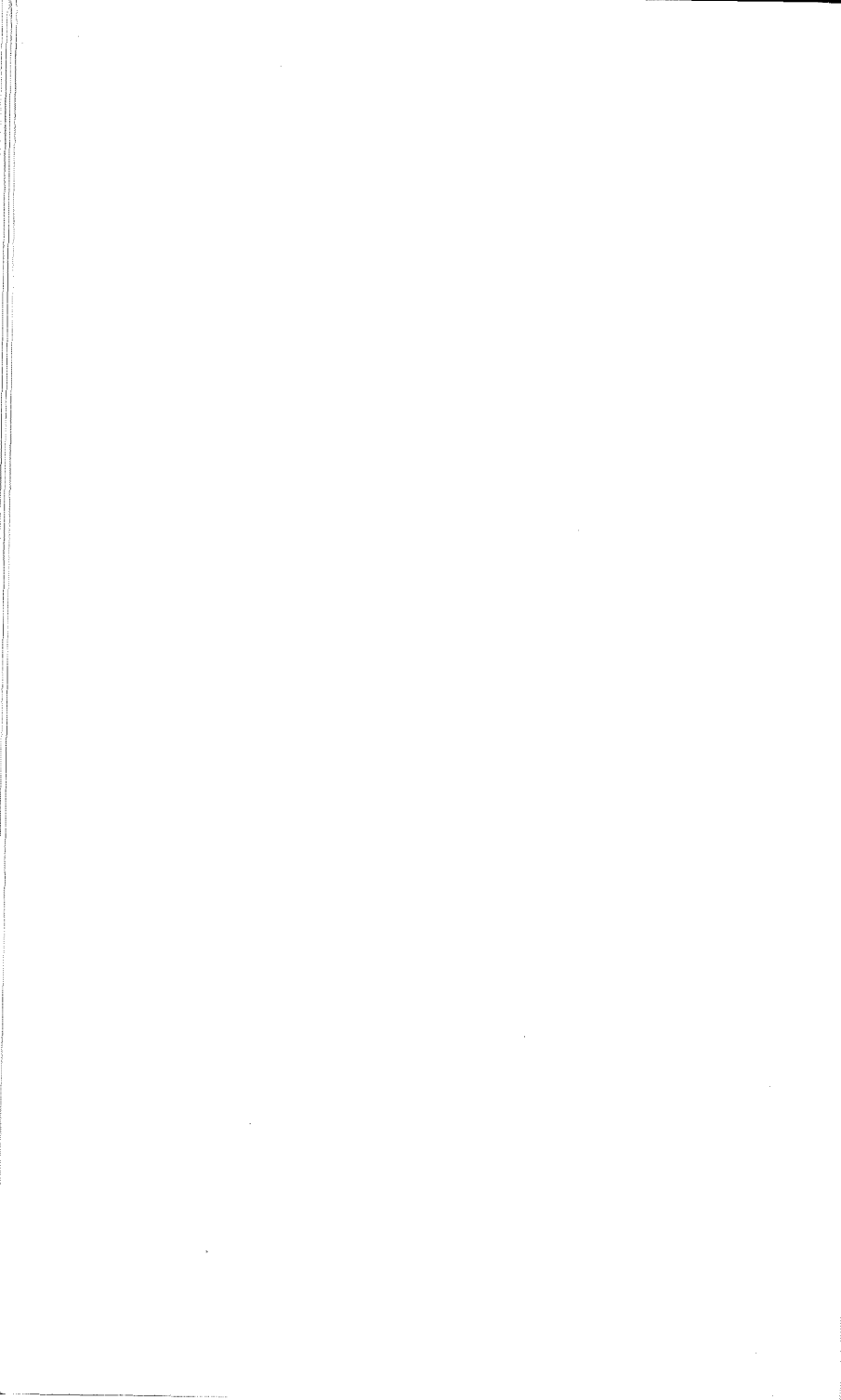
Aanzet

Wat hier volgt, wil een aanzet zijn voor de eerste fase van een dergelijk plan. Het is het produkt, niet van een Nederlandse regering, maar van een kleine Nederlandse partij zonder geld, en zonder het enorme apparaat van deskundigheid dat voor dit werk noodzakelijk is. Dat wij zo ambitieus zijn, getuigt misschien meer van verbeelding dan van verbeeldingskracht. De taak lijkt te zwaar voor ons, misschien zelfs voor de hele Nederlandse politiek. Maar er moet aan begonnen worden.

Het ontwerp vertoont leemten. Zeer grote, en vele kleinere. We zijn ons hiervan bewust. Reden om nog met de publicatie van het ontwerp te wachten, zien we er niet in. Juist door publiceren wordt het mogelijk, aanvullingen en voorstellen tot verbetering zinvol in te passen in de samenhang van het geheel.

Overigens kan een beleidsplan als dit uiteraard nooit een definitief, afgerond werkstuk zijn. Een beleid dat niet voortdurend in de steigers van de vernieuwing staat, is een slecht beleid. Een plan, hoe gaaf ook, dat niet van dag tot dag kan worden getoetst en herzien, is een gevaarlijk plan, omdat het geen stimulans meer is voor denken en handelen.

Van twee dingen zijn we bij het opstellen van dit ontwerp doordrongen geweest. Enerzijds dat voor verbetering betaald moet worden, en dat de middelen en mogelijkheden van de Nederlandse regering beperkt zijn. Anderzijds dat de regering van Nederland zich niet passief en bescheiden mag houden ten opzichte van de grote problemen van de samenleving; dat zij integendeel van verplichting heeft haar doel zo hoog mogelijk te stellen.

I. OPEN SAMENLEVING

Inleiding

De toeneming van de overheidszorg, de verdichting van het particuliere organisatieleven en de noodzaak van een professionele aanpak op welhaast alle terreinen verduisteren het inzicht in de wijze waarop besluiten in onze samenleving worden genomen en in de manier waarop men zelf invloed uit zou kunnen oefenen. De gewone burger voelt zich beheerst door anonieme machten. Er zijn ontwikkelingen gaande waarop hij geen greep kan krijgen. In de toppen van de regering, van de bedrijven, van een machtig organisatieleven vallen beslissingen, die voor hem belangrijk schijnen en soms ook zijn, maar hij kan ze niet beïnvloeden. Sommigen worden er onverschillig onder en – zonder het te weten – versterken ze daarmee de machten aan de toppen die het onderling regelen, gesteund door een zogenaamde zwijgende meerderheid. Anderen worden opstandig en zoeken buitenparlementaire en buitenreglementaire middelen om invloed uit te oefenen. Voor velen leidt het verstopt zijn van de samenleving tot ernstige psychische spanningen. Het begint een veel voorkomend verschijnsel te worden dat volwassenen zodanig geestelijk gestoord zijn, dat zij geen overbrugging weten te vinden tussen hun psychische spanningen en hun sociale omgeving.

De overheid, die goedwillend met de agerenden praat en voorzichtig enige toegevendende maatregelen neemt (bijvoorbeeld een wet-Veringa), noch de overheid die er krachtig met orde-maatregelen op los gaat, kan voor dit probleem een oplossing bieden. Compromissen sluiten en politie-inzet zijn noodmaatregelen maar laten op zich genomen niets zien van een beleid om het fundamentele probleem van de anonieme macht in onze samenleving op te lossen. Dát vraagt een beleid om de burgers zelf bij het besturen van de samenleving zo direkt mogelijk te betrekken.

Er zijn vier belangrijke voorwaarden:

1. De overheid laat waar mogelijk de individuen en hun organisaties, ondernemingen en instellingen zelf de hen betreffende beslissingen nemen, betreft de burgers in de voorbereiding van haar eigen besluiten en bevordert de medebeslissing van de burgers in de gehele maatschappij in zaken die voor hen overzichtelijk zijn.
2. De overheid en de organisaties, ondernemingen en instellingen worden behalve door vertegenwoordigers van de betrokken burgers op gezette tijden door die burgers zelf rechtstreeks gecontroleerd. Alleen op die manier kan worden voorkomen dat een klein groepje vertegenwoordigers in feite los van haar achterban de zaken regelt.
3. Iedere burger moet gedurende zijn gehele leven de gelegenheid krijgen zich zoveel mogelijk te informeren en te vormen.

In dit verband is het goed vooraf het volgende op te merken: de inspiratie om zich in te zetten voor maatschappelijke vernieuwingen kan

door een politiek programma slechts gedeeltelijk worden teweeggebracht. Immers, de bron voor die inspiratie bevindt zich in iedere mens zelf, in de wijze waarop zij of hij de vraag beantwoordt naar de zin van haar of zijn leven. Het zijn de geestelijke stromingen en instituten in onze samenleving die deze vraag proberen levendig te maken en tot een inspiratie voor ieders leven; D'66 meent dat aan de vervulling van deze functie in een open samenleving duidelijk behoefte bestaat. Als taak van een politiek programma en een politieke partij ziet D'66 het om die inspiratie te versterken door er concrete richting aan te geven en ze daadkrachtig te maken.

4. Grotere bescherming van de burger tegen inbreuk op zijn persoonlijke levenssfeer door de overheid.

Deze vier voorwaarden zijn ook weer voorwaarden voor elkaar. De overheid zal ze in de wetgeving en in de beleidssfeer moeten uitwerken. Maar anders dan vroeger kunnen wij in onze 'versnellingsmaatschappij' niet meer volstaan met vaste organisatie-modellen. Op basis van toekomstonderzoek moet voortdurende vernieuwing van het bestaande plaats blijven vinden. De grenzen die in wetten worden gesteld moeten in principe door wetenschappelijk begeleide experimenten overschreden kunnen worden, ook als het over staatsrechtelijke zaken gaat.

Op grond van deze overwegingen wil D'66 de realisering van de volgende prioriteiten gedurende de komende regeringsperiode nastreven:

- a) vernieuwing en democratisering van het staatsrechtelijke bestel;
- b) de aanbevelingen van de Commissie-Biesheuvel;
- c) democratisering van de ondernemingen en de PBO;
- d) democratisering en vernieuwing van het onderwijs;
- e) invoering van een goede basisonderwijswet en een rijksregeling voor peuterspeelplaatsen;
- f) bijzondere maatregelen voor het onderwijs van sociaal belemmerde kinderen;
- g) bijzondere maatregelen t.b.v. werkende jongeren;
- h) bijzondere maatregelen, met name op het gebied van om- en bijscholing, voor oudere werkers en gehuwde vrouwen, om deze categorieën de mogelijkheid tot (blijvende) actieve deelname aan het maatschappelijk leven en het arbeidsproces te garanderen;
- i) inrichting van speciale zendkanalen voor edukatieve radio- en televisiedoeleinden;
- j) democratisering van de ruimtelijke ordening;
- k) instellen van het instituut van de ombudsman;
- l) verbetering van de rechtspraak en modernisering van het gevangeniswezen;
- m) stimulering van het toekomstonderzoek.

Deze punten uitwerkend komen wij tot de volgende meer specifieke maatregelen

A. Democratisering van het staatsrechtelijke bestel, de ondernemingen, het onderwijs en de ruimtelijke ordening

Meer dan ooit is duidelijk geworden dat een begin moet worden gemaakt met het geven van een directe invloed aan de kiezer op de regeringsvorming en met het totstandbrengen van een hechtere band en een intensiveren van het contact tussen de kiezers en de door hen gekozenen in de Tweede Kamer.

Als eerste stap naar het systeem van de gekozen minister-president zoals door D'66 voorgestaan (zie politiek programma, januari 1970, pagina 2 e.v.):

1.1 Tot standbrenging op zijn minst van het systeem van de gekozen formateur en een gematigd distriktenstelsel, zoals voorgesteld in de met de PvdA en de Groep-Aarden ingediende initiatief-wet:

- a) Tegelijk met de Tweede Kamerverkiezingen wordt gestemd over de kabinetsformateur. Als iemand 50% of meer heeft gehaald, dan wordt hij minister-president. Voor het geval dat niemand de 50% haalt, dient een nadere wettelijke regeling te worden getroffen;
- b) Voor de verkiezing van de Tweede Kamer wordt het land verdeeld in distrikten, in welke tenminste 10 afgevaardigden worden gekozen.

1.2. Voor de parlementsleden zullen zowel aanzienlijk meer werkruimte als ook deskundige bijstand beschikbaar moeten worden gesteld.

1.3. De universiteiten en wetenschappelijke instituten dienen als bronnen van alternatief gerichte informatie voor regering en parlement te worden ingeschakeld zonder hun onafhankelijkheid aan te tasten.

Ook lagere vertegenwoordigende lichamen dienen desgewenst op nader te bepalen voorwaarden van deze bronnen gebruik te kunnen maken. Wanneer dit plan tot de volle omvang van zijn mogelijkheden kan uituitgroeien is het vraagstuk hoe de universiteit zich kan kwijten van de taak inzake de maatschappelijke verantwoordelijkheid (Art. 2 W.W.O.) voor een deel op harmonische wijze opgelost.

Reeds nu zou een parlementaire commissie kunnen worden benoemd om in overleg te treden met de Academische Raad, teneinde aan de hand van verkennende studies een overzicht te maken van de mogelijke opdrachten, die in universitair verband zouden kunnen worden aanvaard en van de organisatie-aspecten van een dergelijke opzet.

Met dit plan wordt een deel van het wetenschapsbudget besteed om het parlement van broodnodige, wetenschappelijke informatie te voorzien.

1.4. Op korte termijn dient een gewestwet tot stand te komen, waarin de centrale overheid een primaire verantwoordelijkheid voor de gewestvorming draagt.

1.5. (Grond)wettelijke mogelijkheden scheppen voor staatsrechtelijke experimenten met:

- rechtstreeks gekozen burgemeesters, gewestvoorzitters en provinciale commissarissen;
- gekozen voorzitters voor gemeenteraden, gewestelijke raden en provinciale staten;
- wijkraden met eigen bevoegdheden.

1.6. Rechtstreeks gekozen Europees Parlement.

Geen onttrekking van bevoegdheden aan de ministeriële verantwoordelijkheid van enig Nederlands minister ten gunste van de organen der Europese gemeenschappen, zonder dat het Europees Parlement terzake de controlerende bevoegdheid krijgt.

1.7. Uitvoering van de aanbevelingen van de Commissie-Biesheuvel voor openbaarheid van bestuur en recht op informatie voor de burgers. Eerste stappen: indiening van het wetsontwerp openbaarheid van bestuur, en invoering van feitelijke openbaarheid in de praktijk van het overheidsbeleid, met name t.a.v. het financiële beleid. Instelling door de minister-president van een Raad van de Openbaarheid om structurele tekortkomingen in het openbaarheidsbeleid te signaleren.

1.8. Instelling op korte termijn van een staatscommissie, die tot taak heeft de werkwijze van de overheidssector door te lichten en dienaangaande aanbevelingen te doen. Het onderzoek zal zich vooral moeten richten op de volgende deelgebieden:

- a) toetsing van de interne organisatie van rijk, provincies, gemeenten enz. aan moderne eisen van efficiënt bestuur;
- b) toetsing van de overheidstaken en het subsidiebeleid van de overheid op rendement (prestatiebudgetten) en op nuttigheid (t.o.v. nieuwe overheidstaken, via beleidsanalyses en kosten- en batenanalyses);
- c) toetsing van het bestaande belonings- en rangensysteem, promotie- en mutatiesysteem voor overheidspersoneel op maatstaven van rechtvaardigheid, persoonlijke ontplooiing en doelmatigheid.

1.9. Wettelijk onverenigbaar verklaren van het Tweede Kamerlidmaatschap met tenminste de functie van SER-lid, gedeputeerde, burgemeester, wethouder en gemeentesekretaris. Wettelijk onverenigbaar verklaren van het lidmaatschap Provinciale Staten met de functie van burgemeester, wethouder en gemeentesekretaris.

1.10. Invoering van een wettelijke regeling volgens welke in ondernemingen waar de werknemers zich hiervoor uitspreken de ondernemingsraden worden vervangen door personeelsraden uitsluitend bestaande uit

door het personeel gekozen leden met een personeelslid als voorzitter. Deze personeelsraden zullen zodanige bevoegdheden verkrijgen dat in het algemeen voor ingrijpende besluiten t.a.v. het ondernemingsbeleid (fusies, sluitingen, verplaatsingen, bestuursbenoemingen) de instemming van deze raden vereist is. Voor de ondernemer bestaat daarbij de mogelijkheid om bij weigering van deze instemming bij fusies, sluitingen en verplaatsingen in beroep te gaan. De personeelsraden behoren verder het recht van enquête te verkrijgen.

1.11. Instelling van personeelsraden bij de overheidsdiensten en -bedrijven met aan de overheidstaak aangepaste bevoegdheden. Invoering van aangepaste vormen van bedrijfsdemocratie (d.m.v. een personeelsvergadering of aanwijzing van een vertrouwensman) in de kleine bedrijven. Verzekeren van een democratische structuur bij de in te stellen internationale rechtsvormen van ondernemingen, met name bij het Statuut voor de Europese N.V.

1.12. Invoering van een wettelijke regeling, die aan werknemers binnen het bedrijf de uitoefening garandeert van het recht op vrijheid van meningsuiting en het recht op vrijheid van vereniging. Volgens deze regeling zullen vakverenigingen, die op grond van het ledental binnen het bedrijf representatief geacht moeten worden voor het gehele personeel of een groep daaruit, het recht hebben: gebruik te maken van interne publicatiemiddelen, intern contact te onderhouden met hun leden en te vergaderen binnen het bedrijf met hun leden of groepen daaruit.

1.13. Bevorderen van experimenten met alternatieve ondernemingsstructuren, zoals werknemers-zelf-bestuur.

Bevorderen van experimenten met alternatieve werkorganisatievormen op basis van zo groot mogelijke individuele en groepszelfstandigheid, zowel in het bedrijfsleven als bij de overheid.

1.14. Hervorming van de PBO door instelling van vertegenwoordigende organen voor controle op de besturen (SER en schappen). Samenstelling van alle besturen en vertegenwoordigende organen uit via vrije verkiezingen door alle bedrijfsgenoten (ondernemers en werknemers) gekozen personen.

Inbreng van het c.a.o.-overleg in de PBO.

1.15. Samenvoeging van de wettelijke regelingen voor de democratisering van de ondernemingen en de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie in één wet voor de 'demokratische rechtsorde van de arbeid'. Regeling van de representativiteit van vakverenigingen o.m. in verband met de vertegenwoordiging in organen die (nog) niet via verkiezingen worden samengesteld; bepaling van de representativiteit uitsluitend op grond van getalsverhoudingen.

1.16. Oprichting en experimentele werking van een onafhankelijk Insti-

tuut voor Schoolbegrotingen ten behoeve van een meer doorzichtig en verantwoord financieel beleid op het onderwijsterrein. Na overleg met rijksinspectie, onderwijsorganisaties en deskundige instellingen dient het Instituut jaarlijks in het openbaar aan de minister gemotiveerd advies uit te brengen over de exploitatiekosten van een in normale omstandigheden verkerende school, scholengemeenschap of onderwijsproject. De minister dient in het openbaar te motiveren in hoeverre hij het advies van het Instituut in zijn subsidiebeleid volgt.

1.17. Het toelaten en voorzover nodig openen van wettelijke mogelijkheden tot vergaande bestuurlijke experimenten in het wetenschappelijk onderwijs, waardoor bijvoorbeeld experimenten als nu in Groningen, Amsterdam en Nijmegen aan de gang zijn onverkort kunnen worden voortgezet. Een beleid dat er op gericht is de eigen rechtspersoonlijkheid van de openbare universiteiten en hoge scholen meer feitelijke inhoud te geven (zie ook par. C).

1.18. Het zodanig stimuleren van experimenten met het medebeslissen in het besturen van scholen, door docenten, niet-onderwijzend personeel, studenten, oudere leerlingen en ouders, dat deze medebeslissing - zo mogelijk rond 1975 - als subsidievoorwaarden in de onderwijswetten kan worden opgenomen. Openbaar en bijzonder onderwijs zullen hun huidige beheersvormen onvoorwaardelijk ter discussie moeten durven stellen om dit te bereiken (zie ook par. B).

1.19. Vorming van gewestelijke of plaatselijke overlegorganen van het onderwijs gekozen door het onderwijs zelf en financiering van de landelijke overkoepelende organen van de scholen, een en ander hoofdzakelijk via doelsubsidies aan de scholen. Bevorderen dat gekozen vertegenwoordigingen van het onderwijs zelf ook in Europees verband kunnen optreden (zie ook par. B).

1.20. Verdere democratisering van de ruimtelijke ordening door middel van de volgende maatregelen:

- a) Instelling van een nieuwe wettelijke procedure voor plannen die van zwaarwegende betekenis zijn voor het landelijk beleid inzake de ruimtelijke ordening (b.v. t.a.v. lucht- en zeehavens, industriespreiding, openbaar vervoersnet, militaire oefenterreinen, leidingtracés) teneinde de inspraak van de gekozen volksvertegenwoordigingen en de burgers te waarborgen.
- b) Spoedige aanvulling van de wettelijk voorgeschreven procedures bij streek- en bestemmingsplannen teneinde werkelijke inspraak van de gekozen volksvertegenwoordigingen en de burgers te garanderen. Dit geldt met name t.a.v. de voorschriften met betrekking tot:
 - de te stellen kwalitatieve eisen aan de plannen;
 - de openbaarmaking der plannen;

- de lengte der procedures;
- het anticiperen;
- de beroepsprocedures.

c) Experimenten met methoden van inspraak bij de ruimtelijke ordening. Ter verwezenlijking van inspraakprocedures dient men de suggesties van het Rapport van de Raad voor Ruimtelijke Ordening van 8 juli 1970 zo veel mogelijk na te streven.

B. Permanent en sociaal gericht onderwijs voor allen

(‘éducation permanente’ en ‘promotion collective’ in de internationaal gebruikelijke Franse terminologie, goede Nederlandse vertalingen bestaan er nog niet).

De maatschappij die niemand van informatie en meespreken wil uitsluiten en een nadrukkelijke politiek voert om iedereen de kansen en de stimulans te geven om zich voldoende kritisch te vormen, moet een beleid opbouwen gericht op permanente onderwijsgelegenheid voor iedereen gedurende zijn gehele leven, met name ook voor de sociaal, fysiek of geestelijk belemmerden, gepaard aan een beleid om de gemeenschap bij de school te betrekken.

Van primair belang is het vraagstuk van de externe democratisering van het onderwijs.

De externe democratisering brengt in toenemende mate studerende voort uit alle sociale en geografische groeperingen en vergroot hun aantal aanmerkelijk. Het wordt duidelijker dat het milieu een grote invloed op de ontwikkeling van het intellect heeft, vooral in de jaren vóór de schoolplichtige leeftijd. Een extern democratiseringsbeleid, dat alleen berust op een selectie naar schoolprestatie, is onvolledig, en zal in aanmerkelijk sterkere mate dan thans gesteund moeten worden door een gericht tegemoettreden van leerlingen en opvoeders. Het is niet alleen een waardeoordeel, wanneer men dit juist vindt. Ook gaat dit uit van een rationele verwachting omtrent de maatschappij die aan mensen met alle graden van geschooldheid voldoening en beloninggevend werk en een bevredigend bestaan kan bieden.

Hoofdstuk III toont dat D'66 van mening is dat de oplossing van de hoofdproblemen van onze maatschappij de inzet vraagt van het uiterste aan wetenschappelijk en technisch kunnen. Dit weer is alleen mogelijk als we door goede moderne scholing zo volledig mogelijk gebruik maken van de creativiteit en intelligentie die in onze bevolking sluimert. Daarnaast vraagt deze onderwijsvisie om een eerder Europese en mondiale dan nationale gerichtheid van de inspanningen.

De goede inrichting van het gewone onderwijs en van de gewone school

is het belangrijkste strategische middel om bestaande belemmeringen voor de belemmerden weg te nemen. Waar bijzondere voorzieningen nodig zijn moeten zij zoveel mogelijk in de normale algemene voorzieningen zijn ingebouwd of als noodmaatregel worden gezien. School en onderwijs moeten er aan gewennen om mede op basis van wetenschappelijk begeleide experimenten en door onderzoek verkregen resultaten en inzicht te werken.

De experimenten dienen in het algemeen te voldoen aan de volgende voorwaarden:

- de experimenten dienen met zorg en in detail te zijn ontworpen en op kleine schaal te zijn onderzocht;
- de experimenten dienen door een duidelijke meerderheid van zowel de studerenden als het personeel als gewenst te worden verklaard;
- de experimenten dienen te worden begeleid en geëvalueerd door regionale diensten, waarvan de staf bestaat uit deskundigen op het gebied van onderzoek en ontwikkeling van onderwijs;
- de experimenten worden aangegaan met een looptijd van vier jaar, aan het eind waarvan een evaluerend verslag aan de minister van onderwijs en wetenschappen wordt aangeboden en gepubliceerd, vergezeld van aanbevelingen.

Het belangrijkste doel van heel het onderwijs is een sociaal doel: de volle ontplooiing van iedere persoonlijkheid om een eigen houding te vinden ten opzichte van de bestaande maatschappij. Het onderwijs dient kritisch jegens de maatschappij te zijn, zonder dat het zich er bij voorbaat tegen afzet. Het dient een houding van kritisch respect te bevorderen voor de mening van een ander.

Het onderwijs moet groeien naar één geïntegreerd geheel:

uiteindelijk te regelen in één wettelijke regeling voor 3-16-jarigen, één wettelijke regeling voor het onderwijs aan 16-jarigen tot hun intreden in de maatschappij, en één voor het onderwijs aan ouderen, drie wettelijke regelingen die echter nauw op elkaar aan moeten sluiten. Demokratisering van het politieke bestel, de ondernemingen, het onderwijs en de ruimtelijke ordening kunnen niet zinvol geschieden zonder de maatregelen die in deze paragraaf worden aangegeven. Beide paragrafen hangen daarom ten nauwste samen. Ook in deze zin, dat elke onderwijsvernieuwing vastloopt als de maatschappij onvoldoende gelegenheid biedt voor medezeggenschap.

(Om redactionele redenen zijn specifieke zaken, t.a.v. het tertiair onderwijs en het cultuurbeleid in twee volgende paragrafen ondergebracht).

1.21. Stimuleren van initiatieven tot onderwijsvernieuwing vanuit het onderwijs zelf.

Dit vraagt twee soorten maatregelen: algemene en gerichte.

De algemene maatregelen beogen om binnen de school en het schoolwezen voor een ieder de noodzakelijke ruimte te scheppen om zich met vernieuwing van school en onderwijs bezig te kunnen houden. In dit kader zijn het belangrijkste:

- a) de onder 1.17, 1.18 en 1.19 genoemde maatregelen;
- b) invoering van een systeem van onverdeelde weektaak voor docenten in het voortgezet onderwijs.

De gerichte maatregelen beogen voldoende middelen ter beschikking te stellen aan die scholen, die daadwerkelijk met een plan komen om hun school en/of onderwijs te vernieuwen, daarover zullen rapporteren en waar mogelijk met anderen koördineren. In dit verband zijn in het bijzonder gelden nodig om:

- a) de leerlingenschaal aan die scholen extra te verlagen;
- b) de schoolleidingen verlichting te geven;
- c) het gebruik van nieuwe technische media mogelijk te maken.

1.22. De onderwijsvernieuwing kan echter niet alleen vanuit het onderwijs zelf komen. Zij vraagt begeleiding, planning en koördinatie in een nationale aanpak. De tijd van experimenten, die geïsoleerd blijven en van het ontbreken van inbreng van de kant van de wetenschap moet definitief voorbij zijn. Daartoe zijn de volgende samenhangende maatregelen nodig:

- a) vergroten van het aantal onderwijsdeskundigen door instelling van 6 leerstoelen onderwijskunde.
- b) opbouw van een landelijk netwerk van regionale schoolbegeleidingsdiensten waarin schooladvieswerk en onderwijs-vernieuingswerk worden geïntegreerd. Her- en bijscholing docenten op de scholen zelf mogelijk maken, waarbij met behulp van een begeleidingsdiensten van de nieuwste vindingen wordt gebruik gemaakt. In dit verband wordt met name genoemd het stimuleren van het gebruik van nieuw ontwikkelde onderwijsprogramma's (onderwijsleerpakketten) en het gebruik van (diagnostische) toetsmethoden, waardoor het mogelijk moet worden het onderwijs beter op het kind af te stemmen, en te weten te komen wat het kind wél weet.
- c) betere mogelijkheden voor research en ontwikkelingswerk en integratie hiervan binnen een continu proces van onderwijsvernieuwing.
- d) wetenschappelijk begeleide experimenten in het bijzonder met de middenschool (= doorbreking van het categorale schoolsysteem), de open of samenwerkingsschool (= doorbreking van de zuilen), geïntegreerd middelbaar beroepsonderwijs (= doorbreking apart onderwijs voor jongens en meisjes), integratie van leerstofonderdelen (= doorbreking van het vakkensysteem), programma met aanzienlijke vergroting van ludieke vorming (om het intellectualisme in ons onderwijs te doorbreken).
- e) intensivering en verbetering van de studiekeuze voorlichting met

name in de laatste twee jaren van HAVO, MAVO, MBO en VWO.

- f) bevordering van motivatieverbeterende onderwijsmethoden en mid-delen.
- g) een coördinatie-structuur opbouwen waarbij tevens de diensten van de verschillende soorten deskundigen (regionale begeleidingsdiensten, landelijke centra, SVO etc.) onder democratische controle van de ge-kozen vertegenwoordigingen van het onderwijs zelf komen te staan.

1.23. Aanwijzing van een aantal educatieve prioriteitsgebieden ten be-hoeve van sociaal belemmerde kinderen. Halvering van de gemiddelde klassegrootte op de lagere scholen in die gebieden en instelling van 10 speciale afdelingen van begeleidingsdiensten. Spontaan reeds tot stand gekomen initiatieven dienen met kracht te worden gesteund. Inrichting van een leerstel voor kinder- en jeugdliteratuur om de taalachterstand van deze kinderen met voldoende deskundigheid op te vangen.

1.24. Het scheppen van de nodige voorwaarden om te komen tot een rijksregeling voor peuterspeelplaatsen onder geschoolde leiding voor peuters van 3 en 4 jaar (experimenten en opleidingen).

1.25. Aanzienlijke herziening van het huidige voorontwerp Basisonder-wijswet. Integratie van kleuter- en lager onderwijs in die wet. Integratie voorbereiden van de opleidingen voor kleuterleidsters en van de peda-gogische academies.

1.26. Uitvoering van de maatregelen voorgesteld in de nota Grosheide - Roolvink ten behoeve van de werkende jongeren met dien verstande, dat:

- a) de ontwikkeling van participatie onderwijs naast het bestaande schoolonderwijs slechts mag plaats hebben in het kader van een be-leid dat beide onderwijsvormen wil integreren.
- b) de ontwikkeling van het participatie onderwijs op de eerste plaats vanuit het vormingswerk, maar wel in contact met landelijke pedagogische centra en met het net van schoolbegeleidingsdiensten geschiedt.
- c) de participatie behalve in het bedrijfsleven ook in andere maatschap-pelijke sectoren - gezin, kantoor, winkel etc. - mogelijk moet zijn.
- d) het navolgende schema voor een gedeeltelijke onderwijsplicht wordt gevolgd:

1971-1972	15-jarigen	1 dag per week
1972-1973	15-jarigen	2 dagen per week
	16-jarigen	1 dag per week
1973-1974	15-jarigen	2 dagen per week
	16-jarigen	1 dag per week
	17-jarigen	1 dag per week
1974-1975	15-jarigen	3 dagen per week
	16-jarigen	2 dagen per week
	17-jarigen	1 dag per week

1.27. Streven naar integratie van het hoger beroepsonderwijs in het tertiair onderwijs evenwel zonder dat het daardoor van het voortgezet (of secundair) en het basis (of primair) onderwijs wordt vervreemd. Met name de organisatie van de planning van het onderwijs dient in principe vanuit één totaalvisie op de functie van het gehele onderwijs, dat valt vóór het intreden in de maatschappij te worden opgezet (herziening van de rapporten McKinsey & Company).

1.28. Het bevorderen van programma's en van het opleiden van specialisten ten behoeve van de inrichting van speciale (ook regionale) zendkanalen van radio en televisie voor educatieve doeleinden. Voorbereiden van de mogelijkheid een televisie-universiteit te starten, liefst in samenwerking met België.

1.29. Naast recht op vakantie een begin maken met een recht voor iedereen in het beroepsleven om jaarlijks enige tijd cursussen naar eigen keuze te volgen. De start hiermee moet gemaakt worden bij de werkende jeugd (zie 1.26) bij de bedreigde bedrijfstakken en bij de leidinggevenden.

1.30. Bevorderen van mogelijkheden voor de deelneming van oudere werknemers en van vrouwen met gezinsverantwoordelijkheid aan het arbeidsproces omwille van de betrokkenen zelf (mede van belang voor de economische groei en de bevolkingspolitiek) door:

- her- en bijscholingsgelegenheid te scheppen,
- belastingsfaciliteiten te verlenen,
- het tot stand komen van crèches, hobby-, overblijf- en huiswerkgelegenheden te bevorderen waarbij het belang van het kind voorop dient te blijven staan,
- met medewerking van het bedrijfsleven part-time banen creëren.

1.31. Bevorderen van de inrichting van openbare bibliotheken en mechanische communicatiemediën bij musea en bij scholen voor voortgezet en wetenschappelijk onderwijs.

1.32. Tezamen met België instellen van een Raad voor de Nederlandse Cultuur voor de opbouw van een gezamenlijk onderwijs- en cultuurbeleid van Nederland en België.

1.33. Internationale erkenning en gelijkstelling van diploma's zal worden nagestreefd.

C. Tertiair onderwijs

Algemene uitgangspunten

Het tertiaire onderwijs is alle onderwijs na HAVO, MAVO, MBO en VWO. Het verenigt dus in eerste instantie de studerende in de leeftijdsgroepen van ca. 17 jaar en ouder, d.w.z. de groepen die grotendeels buiten de door D'66 gestelde leerplichtige leeftijd vallen.

Grondgedachte ook voor deze leeftijdsgroepen is het leerrecht op een onderwijs met als belangrijkste doelstelling: het bieden van een optimale gelegenheid tot eigen ontwikkeling en ontplooiing van de studerende. Deze doelstelling zet zich af op de realiteit die ook vandaag nog wordt ontmoet, waarin stilzwijgend wordt gestreefd naar inwijding in de denkwijze en levensgewoonten van een intellectuele élite. Dit laatste wordt hier niet veroordeeld of bestreden, maar als volslagen ondergeschikt beschouwd aan het eerste.

Er zijn drie hoofdlijnen in het beleid te herkennen:

- een sociale
- een culturele
- een technisch-economische

De sociale hoofdlijn van het beleid geeft inhoud aan het leerrecht en zal uitspraken vragen terzake van het toelaten van het toekomstige aanbod van studerenden, het studietoelagenbeleid, het actieve doorstromingsbeleid.

De culturele hoofdlijn van het beleid gaat uit van drie benaderingen:

- welke elementen van het geërfde cultuurgoed van wetenschappen, kunsten en techniek dienen in het onderwijs te worden opgenomen? (hoofdzakelijk in onderwijsinhouden).
- welke elementen van het hedendaagse cultuurpatroon dienen nadruk en gestalte te krijgen in het onderwijs (zowel in onderwijsinhouden als in onderwijsvormen)?
- welke maatschappij-ontwikkelingen zullen welke cultuurpatronen in de toekomst te voorschijn roepen (hoofdzakelijk in onderwijsvormen en experimenten)?

De technisch-economische hoofdlijn tenslotte geeft vorm aan de kwantitatieve en kwalitatieve behoefte aan mensen die zich bekwaamd hebben voor beroepen in een maatschappij die in het huidige stadium noodzakelijkerwijs gekenmerkt wordt door snelle veranderingen en veel vernieuwingen. De mogelijkheid om dit proces te volgen en het bewust te beheersen wordt door velen (Abramowitz, Solow, Galbraith e.a.) hoofdzakelijk toegeschreven aan bekwaamheid die door onderwijs wordt verkregen. Inderdaad, het zich positief aanpassen aan en de beheersing van een voortdurende vernieuwing is alleen denkbaar op basis van goed tertiair onderwijs, waaraan door zeer velen wordt deelgenomen.

De hier gegeven gezichtspunten verlangen, terzake van de van overheidswege te treffen maatregelen en investeringen in het tertiair onderwijs toelatingsmogelijkheid voor het gehele toekomstige studentenaanbod op grond van eigen onderzoek op geschiktheid voor de gekozen studie. Elke prognose wijst erop dat een effectuering van deze eis tot een duidelijke

lijke vergroting van het aandeel onderwijs van de nationale besteding zal voeren, daarbij mede in aanmerking nemend, dat de investeringen en exploitatiebudgetten per toegelaten student ook zullen toenemen. Aan een ontwerp 'Mastodont-wet', een geheel van wettelijke regelingen voor het totale tertiaire onderwijs, dient een ontwikkelingsbeleid van lange termijn te worden verbonden. Ofschoon aan de hand van de thans geldende prognosen redelijke schattingen van toekomstige studenten-aantallen en in mindere mate van de vraagontwikkeling naar afgestudeerden te maken zijn, is het aantal toekomstige beoefenaren van wetenschap niet bij benadering vast te stellen. Elke afgestudeerde kan evenwel in een bepaalde fase van zijn leven met wetenschappelijk onderzoek in onmiddellijke aanraking komen en is in de gelegenheid daaraan korter of langer bij te dragen.

De externe democratisering vergroot het aantal studerende progressief. Dit heeft zowel voor de hogere beroepsopleidingen als ook voor de universiteiten verstrekkende gevolgen. De tertiaire onderwijsinstellingen zijn structureel niet of nauwelijks opgewassen tegen de eisen die de veel grotere studentenaantallen stellen. Wanneer geen wijziging in de grondstructuur van vooral het wetenschappelijk onderwijs wordt overwogen, zal de druk op de begroting groter worden dan andere landsbelangen verdragen.

1.34. Studietoelagebeleid. In de periode van 1971/1972 wordt begonnen met het gelijktrekken van alle studietoelagen in het tertiair onderwijs. In de periode van 1971/1975 zal een geleidelijk toenemend aantal studietoelagen verstrekt worden en wel van ca. 30 % in 1971 tot vrijwel 100 % in 1975. De studietoelagen worden verstrekt voor een aantal jaren gelijk aan de nominale studieduur.

Zolang niet alle studenten een studietoelage ontvangen, zal het niet daarvoor in aanmerking komende deel nog vallen onder de bestaande regeling voor kinderaftrek en kinderbijslag van ouders of verzorgers. Deze regeling wordt afgebouwd tot nul in 1975. Hierdoor ontstaat een geleidelijk groter wordende belasting opbrengst die tenslotte ca. 30 % van de extra overheidsuitgaven aan studietoelagen over deze periode bestrijdt. Op gelijksoortige wijze worden regelingen getroffen voor allen die - anders dan in het tertiair onderwijs - onderwijs volgen (avondcursussen, vormingsonderwijs, schriftelijke cursussen).

1.35. Instelling van in het Academisch Statuut nader te omschrijven examens die niet van een vastgesteld niveau uitgaan, doch van een vaste studieduur met variabele studie-inhoud. Op het diploma wordt vermeld wat de afgestudeerde heeft gedaan en welke resultaten hij daarin heeft geboekt. Minimum eisen kunnen worden gesteld, doch dienen zo te liggen dat elke student daaraan in de gestelde tijd kan voldoen.

1.36. Openen van de mogelijkheid om de in het Academisch Statuut

vastgestelde examens niet uitsluitend als individuele examens te zien, doch ook als kwalificatie van werk in groepsprojecten, zelfs van groeps-werk waarin studerende(n) aan verschillende instellingen van tertiair onderwijs hebben samengewerkt.

1.37. Integratie van het HBO met de eerste studieronde van het W.O. met dien verstande, dat in de eerste plaats de examens onder de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de instellingen van W.O. en de naastverwante en naastgelegen instellingen van HBO worden afgenomen.

Bovendien moeten samenwerkingsverbanden tussen soortgelijke instellingen tot stand komen die wederzijds optimale studievoorwaarden voor studerende(n) aan deze instellingen verschaffen. Dit punt dient in 1975 wettelijk geregeld te zijn.

1.38. De inschrijvingskaart (collegekaart) geeft toegang tot elk instituut van tertiair onderwijs en tot het afleggen van examens aan dat instituut.

De lasten van het Wetenschappelijk onderwijs

De praktijk van de huidige budgettering in mensen en middelen voor het wetenschappelijk onderwijs komt neer op het presenteren van een optelsom van toekomstplannen van de vakgroepen (leerstoelen) door de instelling, in de vorm van ontwikkelingsplan, begroting en financieel schema voor de komende jaren.

Deze stukken spelen echter bij de toewijzing nauwelijks een rol. De toewijzing van personeel geschiedt op basis van ruwe verhoudingsgetallen tussen het aantal studenten en het aantal personeelsleden. Deze toewijzing betekent als regel een bekorting op de plannen, door uitstel daarvan (temporisering). Daarmede worden de bestedingen enigszins in de hand gehouden, maar deze komen dikwijls in te zwak bemande, ongebundelde, soms zelfs versnipperde projecten terecht.

Zelfs in bekwaam bestuurde universiteiten gelukt het zelden een duidelijk beleid te voeren in de toewijzing van personeel en middelen aan de hand van de eisen van het onderzoek. Het beleid komt als regel neer op het verdelen van een tekort op een te veel aan plannen die te weinig gecoördineerd zijn.

De kern van het probleem ligt in het feit dat de personele opbouw van de universiteiten een onderzoekstructuur wil voorstellen, terwijl het toewijzingsbeleid van het huidige Departement van O & W een onderwijsstructuur veronderstelt, die er niet is.

De nieuwe wet Universitaire bestuurshervorming 1970 biedt in dit opzicht geen uitzicht op verbetering. De omvang van het gedeelte W.O. van de rijksbegroting wordt in hoofdzaak gerechtvaardigd door de grote aantallen goed gekwalificeerde academici, die aan de maatschappij worden toevertrouwd, niet echter door de kwaliteit en kwantiteit van het onderzoek dat toch een groot deel van de begroting bepaalt.

Verdiept men zich in de oorzaken van deze problematiek, dan blijkt dat de klassieke universitaire vrijheden en het ideaal van de eenheid van wetenschapsbeoefening, onderwijs en vorming een autonome ontwikkeling hebben bepaald. Deze ontwikkeling heeft een situatie teweeggebracht, die ééns moest barsten. Immers in de laatste eeuw is het zonder uitzondering de hoogleraar geweest, die mocht uitmaken wat hij ging onderzoeken en hoe hij zijn onderwijs ging inrichten. De onderlinge afstemming was de taak van faculteit of afdeling, enz., die bestond uit de som van de daarin benoemde hoogleraren. Meestal was dit een gezelschap van ultra-individualisten, die aan hun uitzonderlijke bekwaamheid het recht ontleenden hun zaken naar eigen goeddunken te regelen en dat ook als regel uitstekend deden. Om dat recht ten volle te genieten, bleek het verstandig de collegae geen strobreed in de weg te leggen.

Deze 'collegiale anarchie' heeft voortreffelijke resultaten van wetenschappelijk onderzoek voortgebracht en voortreffelijke academici aan de samenleving geschonken. Vandaag redt zij het niet meer. Het moderne 'management of research' van de industriële laboratoria en de onderzoeksinstituten werpt sneller en bruikbaarere resultaten af dan de universitaire leerstoelen, die worstelen met tekort aan personeel, te veel aan onderwijstaken, te weinig promovendi, te veel aan rompslomp, maar vooral: een tekort aan coördinatie en coöperatie met andere leerstoelen, het ontbreken van doelgerichte interdisciplinaire projecten.

Nochtans, en dit willen wij met nadruk stellen, is wetenschappelijk onderzoek aan de universiteiten ook nu een onmisbaar goed en wel hoofdzakelijk om twee redenen. In de eerste plaats is voor die studenten van het tertiair onderwijs die een volledige academische studie wensen af te sluiten het actief meewerken aan een oorspronkelijk onderzoek gedurende de laatste 3 à 5 semesters een onvervangbaar deel van de opleiding. Hierbij immers leren zij problemen te zien en te formuleren, en oplossingen te zoeken zonder de stellige zekerheid dat die er ook werkelijk zijn. In de tweede plaats, hebben de universitaire onderzoekcentra een culturele taak, nl. de hoogste standaard te zijn voor het niveau van de beheersing van het wetenschappelijk denken en van de wetenschappelijke discipline. De hier geschetste problematiek is niet van conjuncturele maar van structurele aard. Hij is alleen op te lossen door uit te gaan van het besef dat enerzijds onderwijs en onderzoek slechts voor ong. 0,5 % van alle pupillen die onder de zorg van een minister van onderwijs vallen met elkaar verbonden zijn en dat anderzijds 80 % van alle wetenschappelijke onderzoekingen in ons land buiten universitaire instituten gebeuren. Daarom zal de zorg voor het goed functioneren van het wetenschappelijk onderzoek en de toewijzing van de daarvoor benodigde middelen (ook binnen de instellingen van tertiair onderwijs) moeten worden toever-

trouwd aan de minister van wetenschappen (zie hoofdstuk III). Wèl behoort de minister van onderwijs ruimte te scheppen en verantwoordelijkheid te dragen voor wetenschappelijk onderzoek, dat tot hoofddoel heeft het onderwijs te dienen.

1.39. Projectgewijze in plaats van vakgroepsgewijze structuur. Om vruchtdragende wetenschapsbeoefening in evenwicht met onderwijsactiviteiten als kenmerk voor de universiteit te kunnen blijven zien, zal het nodig zijn de wetenschapsbeoefening waar maar mogelijk projectgewijze te organiseren. Niet de leerstoel of de vakgroep is bepalend voor het project, maar het project staat centraal, heeft een begin en een einde, kent deelnemers die dwars door de vakgroepformaties heen worden aantrokken, heeft een eigen leiding, een eigen beheer en een voortgangsverantwoording aan de Wetenschapsraad van de Universiteit of Hogeschool.

De Wetenschapsraad zal een democratisch gekozen orgaan van deskundigen van de Universiteitsgemeenschap zijn. Deze raad beoordeelt de initiatieven leidende tot een project, stelt de fondsen daarvoor vast, bevestigt de aanstellingen van de deelnemers, wijst de beschikbare ruimten aan en stelt de nodige diensten ter beschikking. De Wetenschapsraad onderhoudt de contacten met en heeft zijn vertegenwoordiger(s) in de in hoofdstuk III genoemde landelijke onderzoekraad.

Naast de gebruikelijke criteria die aan een onderzoekproject worden gesteld, geldt vóór alles dat alleen die onderwerpen in overweging kunnen worden genomen, die een maximale deelneming van studenten in de onderwijssituatie mogelijk maken.

1.40. Individueel onderzoek.

De individuele vrijheid van het wetenschappelijk corps om eigen onderzoek te doen blijft onverlet, met dien verstande, dat de daarvoor benodigde fondsen door de landelijke onderzoekraad zullen moeten worden gefourneerd. Dergelijk individueel onderzoek behoeft niet de goedkeuring van de universitaire wetenschapsraad, doch deze kan voor het verkrijgen van de fondsen bemiddelen.

Dit sluit niet uit dat ook dergelijk van buiten af gesteund onderzoek het karakter van projectonderzoek kan hebben, waaraan studenten en promovendi deelnemen. Ook kan in een later stadium het uitgroeien tot onderwijsgericht projectonderzoek en daarmee alsnog in aanmerking komen voor volledige kostendekking uit de onderwijsbegroting.

Bovendien moet het mogelijk zijn dat de steun van buiten méér dan de helft van of zelfs alle kosten omvat. Voor al deze gevallen geldt het onvervreemdbaar recht van de onderzoeker op eigen gezag te publiceren over de resultaten van zijn onderzoek. Enig beding omtrent geheimhouding van onderzoekresultaten, anders dan naar het oordeel van de onderzoeker, wordt onaanvaardbaar en onoirbaar geacht. Er is behoefte aan een

actief octrooi beleid van de instellingen van wetenschappelijk onderwijs, teneinde in dit opzicht minder afhankelijk van de industriële sponsors te zijn; een octrooiaanvraag wordt in dit verband als een wetenschappelijke publikatie opgevat.

1.41. Deelneming van het hoger beroepsonderwijs aan projecten. De op studentendeelneming gerichte projectenstructuur van de wetenschapsbeoefening biedt mogelijkheden voor geïntegreerde deelneming van studenten uit het naastverwante hoger beroepsonderwijs, die daarin een deel van dit onderwijs verantwoorden. Dit betekent een tweede randvoorwaarde voor de aard van de onderzoekprojecten. Ook vraagt dit om zitting van vertegenwoordigers uit het hoger beroepsonderwijs in de Wetenschapsraad van de naastverwante en naastgelegen universiteit of hogeschool. Een regionaal samenwerkingsverband is hier ook op zijn plaats.

1.42. Overgangsregeling.

Het zal naar schatting 6 jaar duren voordat de hier voorgestelde hervorming van de wetenschapsbeoefening kan zijn gerealiseerd, het is deel van een beleidsplan onderwijs. Binnen 2 jaar zou het lopende onderzoek aan de universiteiten aan de hand van een sorteringssleutel zodanig moeten zijn geclassificeerd, dat een inzicht mogelijk is in een hergroepering tot een onderwijs-onderzoek project-structuur en een individuele onderzoek-structuur. De laatste groep zou dan dienen te vernemen dat de bijdragen uit de onderwijsbegroting nog ten hoogste vier jaar kunnen worden tegemoet gezien, daarna nog de helft, alleen indien aangetoond wordt, dat de andere helft óók betaald wordt.

De eerste groep, die voor een projectstructuur geschikt bevonden onderzoekingen, kunnen hetzij worden ingebracht in nieuw te starten projecten, dan wel zinvol worden samengevoegd tot multidisciplinaire onderzoeksgroepen, die tot projecten kunnen uitgroeien. Inmiddels zullen de onderwijsprogramma's in het gehele tertiaire onderwijs zodanig zijn hervormd, dat daarin de mogelijkheid tot verantwoording van een stuk onderwijs aan de hand van projectonderzoek-deelname kan worden gerealiseerd. De gehele hervorming zal in 1977 zijn beslag moeten krijgen.

1.43. Experimenten in onderwijs- en bestuursstructuren (zie ook 1.17). De thans in ontwikkeling zijnde onderwijsmodellen (-structuren) verschillen onderling in vele opzichten o.a. ten aanzien van de volgende punten:

- de propaedeuse, zowel t.a.v. tijdslimiet, inhoud, selectiecriteria en sanctie;
- de cursusduur (of nominale studieduur);
- de studiestof (programma-gecentreerd of student-gecentreerd);
- de studieduur (de tijd die, los van de cursusduur in de studie wordt doorgebracht);
- de momenten waarop de studerende kunnen uitstappen.

D'66 onthoudt zich hier en thans van uitspraken omtrent de wenselijke ontwikkelingen inzake deze punten, maar stelt met nadruk, dat een klimaat van nieuwe ontwikkelingen in het tertiair onderwijs door de regering met kracht moet worden bevorderd.

D. Cultuurbeleid

Onze moderne industriële samenleving wordt vooral gekenmerkt door de snelle ontwikkeling van wetenschap en techniek. In laboratoria, klinieken en op de tekentafels van onze industrieën wordt de technische toekomst van ons bestaan uitgedacht. De werking van onze hersens wordt nagebootst in computers en menselijke levenskiemen probeert men kunstmatig op te laten groeien. Aan de hierbij in het geding zijnde ethische vraagstukken wordt in de genoemde experimenteerfabrieken echter vaak onvoldoende aandacht geschonken.

Daarnaast wordt binnen de levensbeschouwelijke, maatschappelijke en politieke verbanden van onze maatschappij ernstig gepoogd om zicht te krijgen op de nieuwe maatschappij en op de taken van de mens daarin. Tot nu toe hebben de traditionele levensbeschouwingen echter nog geen toereikend antwoord kunnen geven op de uitdagingen van de nieuwe samenleving.

De wereld van de cultuurbeleving (kunstenaars, vrijetijds-deskundigen) bevindt zich in eenzelfde soort crisis. Steeds duidelijker blijkt, dat er geen eenduidig antwoord meer kan worden gegeven op de vraag wat kunst is.

De moderne industriële samenleving zal er bovendien toe leiden dat de mens over steeds meer vrije tijd gaat beschikken. De besteding van die vrije tijd zal één van de belangrijkste vraagstukken voor de toekomst zijn.

Ieder modern cultuurbeleid zal er in ieder geval voor moeten zorgen dat de techniek, de levensbeschouwing en de kunst niet nog meer van elkaar vervreemd raken. Wil de mens de techniek blijven sturen in plaats van de techniek de mens, dan is daarop gerichte bezinning vanuit levensbeschouwelijk en artistiek oogpunt noodzakelijk.

Om aan dit contact tussen de werelden van techniek, levensbeschouwing en cultuurbeleid een voorlopige institutionele vorm te geven zou D'66 willen streven naar een uitbouw van de bestaande stedelijke en provinciale culturele raden en van de Raad voor de Kunst. Deze raden zouden voor

wat betreft de technische sector in ieder geval afgevaardigden van de wetenschappelijke staven van de belangrijkste laboratoria, klinieken en industrieën moeten bevatten en nauwe relaties moeten onderhouden met de Universiteiten.

Op grond van het principe, dat de hele bevolking belang heeft bij het cultuurbeleid dienen cultuurpolitieke beslissingen te liggen bij de normale politieke organen.

Cultureel gedrag is een zaak van zelfontdekking en zelfbevestiging. In een open samenleving draagt ook de cultuur een open karakter: iedereen moet de kans krijgen eigen creativiteit te ontplooien, en in aanraking te komen met de resultaten van de creativiteit van anderen in al hun verscheidenheid. Economische, psychische en organisatorische barrières, die dat verhinderen, moeten worden opgeruimd.

Er kan geen vanzelfsprekende zekerheid meer zijn over de vraag wat cultuur is. Het is nodig, die vraag voortdurend te blijven stellen. Culturele waarden veranderen. De discussie erover moet open zijn, en begeleid worden door onderzoek en kritische reflectie. Aandacht voor wat buiten de traditie ligt, is daarbij van groot belang: jeugdcultuur, popcultuur, tegencultuur, avantgarde, niet-westerse cultuur.

Het bestaan van een rijke artistieke traditie, en van een categorie beroepskunstenaars die deze traditie levend houdt, zijn noodzakelijk om te voorkomen dat deze openheid tot zinloze oppervakkigheid wordt. De overheid moet er waar nodig voor helpen zorgen dat zij blijven bestaan.

Voor een werkelijk cultuurbeleid is bovendien noodzakelijk, dat dit vooraf wordt gegaan door een grondig onderzoek naar de motieven en remmingen, die in het geding zijn bij een cultuur-participatie van een groter deel van de bevolking. Zonder een dergelijk onderzoek ontbeert men de bouwstenen voor een beleid en worden de verschillende overheden gedwongen van de ene incidentele beslissing in de andere te vallen.

In de komende regeringsperiode kunnen ter realisering van deze uitgangspunten de volgende maatregelen worden genomen.

1.44. Uitbouw van de Dr. E. Boekmanstichting tot een volwaardig onderzoekscentrum voor de cultuur.

1.45. Bij het lager onderwijs dient een ruime plaats (in de orde van grootte van 1 dag per week) te worden ingeruimd voor expressievakken (motorisch, visueel, auditief, verbaal en dramatisch). De onderwijzers behoren in deze beleidsperiode door cursussen te worden bijgeschoold.

1.46. Ontwikkelen van centra voor creatieve vrijetijdsbesteding, voor eenheden van ca. 30.000 inwoners.

- a) een experimenteel beleid ter ontwikkeling van een regeling, waarbij bestaande ruimten worden verbouwd tot dergelijke creatieve centra en de exploitatie daarvan wordt mogelijk gemaakt.
- b) nieuwbouw en exploitatie van deze creatieve centra bij de aanleg van stadswijken.

1.47. Verschuiving binnen de budgetten van de traditionele kunstinstellingen (musea, orkesten, toneelgezelschappen, bibliotheken etc.) naar doelsubsidies t.b.v. onderwijs- en voorlichtingsactiviteiten, in de orde van grootte van 10 % van de begroting.

1.48. De kennis en de creativiteit van kunstenaars moet worden ingeschakeld bij de verbetering van de leefbaarheid in de steden (stadsplanning), bij de creatieve centra (zie 1.46) en bij onderwijs- en voorlichtingsactiviteiten (zie 1.47).

Instelling van een staatscommissie ter bestudering van:

- a) het probleem van prijzen en stipendia voor scheppende kunstenaars;
- b) het probleem van het minimuminkomen voor kunstenaars;
- c) suppleringsregeling voor het kunstenaarsinkomen.

In het licht van de conclusies dienen de activiteiten van het Fonds voor de Letteren, de contraprestatieregeling e.d. te worden herzien.

1.49. Inventarisatie en doorlichting van het huidige subsidiebestel per kunstsector. Totstandbrenging van een duidelijke taakverdeling m.b.t. de kunstsubsiëring tussen de verschillende overheden met overeenkomstige aanpassing in de financiële verhoudingsregelingen.

De subsidiëring in de verschillende sectoren dient te geschieden op basis van subsidie-regelingen, welke berusten op een wet. Hierin dient het recht op subsidiëring te worden erkend, de subsidievoorwaarden en de mogelijkheid van beroep te worden geregeld en een procedure te worden geschetst om betrokkenen bij de voorbereiding van de begroting de gelegenheid tot inspraak te geven.

- 1.50.**
- a) Toneel- en muziekvoorstellingen, die door verhoging van entreprijzen en/of verstrekking van garantiesubsidies kunnen worden gefinancierd, zullen niet langer a fond perdu ten laste komen van de gemeenschap. (Bijv. blijspelen, thrillers, bepaalde sterconcerten);
 - b) De bespaarde fondsen (zie a) gebruiken voor het gratis toegankelijk maken, in de meest barrièreloze vorm, van bepaalde manifestaties op het gebied van toneel, muziek, letteren, beeldende kunst, speciaal in hun meer geavanceerde uitingsvormen, gericht op cultuurspreiding over een groter deel van de bevolking.

1.51. Het instellen van een onafhankelijk landelijk experimentenfonds voor alle kunstvormen, dat op grond van openbaar gemaakte beoordelingsrapporten doeltreffend bepaalde experimenten kan ondersteunen.

E. Justitie en Vrijheidsrechten

Inleiding

Een samenleving in beweging eist een snelle en soepele aanpassing van de wetgeving. Bezinning is noodzakelijk of de herziening van het gehele burgerlijk recht niet dient te worden vervangen door gerichte wetgeving per deelgebied, zoals het milieubeheer.

Een ander kenmerk van deze samenleving is het naast elkaar bestaan van verschillend soortig gedrag, het vervagen van één afdwingbare, dominante norm. Het beleid dient gericht te zijn op het waarborgen van een optimale keuze vrijheid; er moet ruimte zijn voor experimenten. Bijsturen is geboden bij (dreigende) conflicten en (dreigende) schade aan persoon of goed van medeburgers, met name ook van jeugdige burgers.

Zolang de wetgeving niet is aangepast kan het openbaar ministerie reeds een beleid voeren dat (de positieve waarde van) de beweging erkent; dit geldt ook voor de politie. Om tijdig invoegen van nieuwe informatie te bevorderen en het uit elkaar groeien van het justitiële apparaat (met een statische tendens) en de eisen van de samenleving te ondervangen, is een permanent overleg met het departement van volksgezondheid en C.R.M. vereist.

Alleen dan kan het justitiële apparaat gebruikt worden voor het voorkomen van criminaliteit. Het is tevens uit het oogpunt van een optimale aanwending van overheids gelden onaanvaardbaar dat justitie eerst (duur) hakt, om vervolgens volksgezondheid (duur) te laten helen. Voorbeelden zijn: abortus, druggebruik, bezetting en kraken van panden.

Tenslotte moet de rechter in de straftoemeting een soepel beleid voeren. Dit wordt bevorderd door de selectie en opleidingseisen voor de leden van de rechterlijke macht te 'vermaatschappelijken'. Zo kan de rechterlijke macht een controlerend anti-apparaat zijn ter bewaking van de rechten van de individu. Hetzelfde geldt voor de ombudsman. Voorwaarde is dat de burger eenvoudig en goedkoop deskundige rechtshulp krijgt.

Het justitiële beleid moet - behalve op de preventie van criminaliteit - gericht zijn op strafbaarstelling en vervolging van die criminaliteit waarvan de schadelijkheid vaststaat. Het bewijs van deze schadelijkheid rust op de schouders van het apparaat dat het strafrechtelijk sanctiestelsel hanteert.

1.52. Wettelijke regelingen inzake vrijheid van handelen (actieve vrijheidsrechten):

- a. recht op gemotiveerd antwoord in aanvulling op het recht van petitie;
- b. stakingsrecht – ook voor ambtenaren – behalve in geval van door de rechter vast te stellen duidelijke onrechtmatigheid;
- c. vrijheid van demonstratie en meningsuiting;
- d. gelijke vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing;
- e. geen preventief toezicht op inhoud radio en T.V. programma's;
- f. recht om op eenzijdig verzoek echtscheiding te krijgen met garanties t.a.v. de positie van de kinderen;
- g. versterking rechtspositie dienstplichtigen en gedetineerden.

1.53. Het vreemdelingenbeleid moet gericht zijn op 'gastvrijheid'; de criteria tot uitzetting moeten 'eng' worden toegepast en zonodig gewijzigd; het vanuit Nederland aanvragen van een verblijfsvergunning moet mogelijk zijn (dus geen plicht eerst naar Turkije terug te vliegen).

Onder de vreemdelingen, die, zoals art. 15 van de vreemdelingenwet zegt, afkomstig zijn uit een land waarin zij gegronde redenen hebben te vrezen voor vervolging jegens hun politieke overtuiging, dienen in ieder geval die politieke vluchtelingen te worden verstaan, van wie in het land van herkomst het hebben of het uiten van een afwijkende politieke mening, dan wel de weigering mede te werken aan het gangbare politieke systeem, (b.v. door dienstweigering of desertie) strafbaar is gesteld of tot strafbaarheid leidt. Zulke vreemdelingen dienen als vluchteling erkend te worden, ongeacht de politieke verstandhouding tussen Nederland en het land van herkomst (Tsjechen wel, Portugezen ook). Aan zulke vreemdelingen kan de toegang tot Nederland niet worden geweigerd, ook niet wanneer zij ter verbetering van hun levensomstandigheden naar Nederland komen uit een land waarheen zij in eerste instantie waren gevlucht en waar zij een verblijfsvergunning verkregen hadden.

De opvang van de politieke vluchteling dient van overheidswege te geschieden (met een aanpassingsperiode bijvoorbeeld in Berkenrode, Zeist), waarbij iedere vorm van discriminatie (o.g.v. politieke verhoudingen) uit den boze is. In afwachting van zijn formele erkenning als vluchteling dient de politieke vluchteling in de praktijk reeds als zodanig beschouwd te worden. De absoluut minimale eis ter versteviging van de rechtspositie van de zg. vreemdeling met verblijfsvergunning, die in werkelijkheid politieke vluchteling is, is dat hij bij overtreding van de strafwet niet wordt teruggezonden naar het land waar hij gevaar loopt.

Aan de behandeling van de politieke vluchteling dient veel verbeterd te worden. Het dient normaal te zijn dat de overheid zich tot de politieke vluchteling richt in een voor hem begrijpelijke taal. Een, zoals nu in Amsterdam voor Portugezen bestaande, meldingsplicht van 1x per week, overdag, in werktijd, is een schoolvoorbeeld van wat zoal te verbeteren is.

Het doen en laten van de vreemdelingenpolitie dient meer aan openbare controle onderhevig te zijn. Met name dient formeel en praktisch onmogelijk te zijn dat de vreemdelingenpolitie eigenmachtig een politieke vluchteling uitwijst.

1.54. De strafbaarstelling van onder meer pornografie, majesteitsschennis, belediging van een bevriend staatshoofd, belediging van het openbaar gezag als zodanig, godslastering, overspel, de strafrechtelijke bescherming van de jeugd tegen het prikkelen der zinnen alsmede de filmcensuur en het toezicht op schouwburgen door de burgemeester behoren te vervallen.

De overheid dient geen zedenmeester te spelen. Zij mag alleen regels stellen om de vrijheidsrechten van andersdenkenden of jeugdige burgers te beschermen.

1.55. De wettelijke bepalingen op grond waarvan door de vrouw gewenste medische zwangerschapsverbreking strafbaar is dienen te vervallen. Zolang in bepaalde plaatsen de bestaande ziekenhuizen onvoldoende mogelijkheden bieden, dient de overheid het oprichten van abortusklinieken te steunen. Overigens is zwangerschapsverbreking geen normaal middel tot geboorteregeling, doch slechts een noodmaatregel bij mislukte anti-conceptie.

1.56. Een gezond drugbeleid heeft een preventieve taak, het verkleinen van de aan het gebruik van drugs verbonden risico's, en een helende taak, het opvangen en zo mogelijk genezen van schadelijke gevolgen. De helende taak moet verwezenlijkt worden door het scheppen van verschillende klinieken en het stimuleren van experimenten zoals genezing van gebruikers door ex-gebruikers. De preventieve taak bestaat allereerst uit het geven van uitvoerige voorlichting. Voorts dient de handel in hennepproducten gelegaliseerd te worden, zodat controle op de producten mogelijk is en de overgang naar hard drugs wordt tegengegaan. De hennepproducten moeten uit de opiumwet verdwijnen. Het vervolgingsbeleid dient gericht te zijn tegen handel in hard drugs. Slachtoffers van harddrug gebruik dienen als patiënten te worden behandeld en niet als misdadigers.

1.57. Wettelijke regelingen ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer van iedere burger (passieve vrijheidsrechten):

- a. recht van antwoord, zodra men door publieke media in zijn persoonlijke eer is aangetast;
- b. beperking van de vrijheid tot verzamelen van persoonlijke gegevens tegen de wil van betrokkenen door de overheid;
- c. verplichting tot vernietiging van bepaalde persoonlijke gegevens ingeval van vijandige bezetting van het land;
- d. invoering van een wettelijk recht voor een ieder van informaties hem-

zelf betreffende inzage te verkrijgen.

1.58. Instellen van een commissie, die moet nagaan op welke wijze discriminatoire behandeling van ongehuwden, (werkende) vrouwen, homoseksuelen en in concubinaat of communes samenwonenden in wettelijke regelen (belasting, erfopvolging, volkshuisvesting e.d.) en in het overheidsbeleid kan worden voorkomen.

1.59. Grondwettelijke opdracht aan de rechter om wetten aan de vrijheidsrechten te toetsen.

1.60. Bij de wet richtlijnen stellen voor het gebruik van geweld door de politie.

1.61. Instellen van het instituut van de ombudsman, mede voor bewaking van de vrijheidsrechten.

1.62. Selectie en opleiding van de politie moet niet uitsluitend zijn toegespitst op haar taak als 'handhaver van het gezag'; tot de taak van de politie behoort eveneens 'het garanderen en beschermen van de voor de uitoefening van de vrijheidsrechten noodzakelijke ruimte'.

1.63. Herziening van de eisen voor rechters: multidisciplinaire opleiding en een veelzijdige maatschappelijke ervaring.

1.64. Deskundige rechtsbijstand voor allen (evt. via volksverzekering) naar keuze en tegen geringe vergoeding naar draagkracht.

1.65. In het strafproces dient de verdachte dezelfde mogelijkheden te hebben voor zijn verdediging als het Openbaar Ministerie heeft voor de vervolging.

1.66. Snelle modernisering van het gevangeniswezen, zowel wat betreft de materiële voorzieningen en de regiems in de gestichten als ten aanzien van gekwalificeerd personeel. Aanpassing aan nieuwe inzichten wetenschappelijk voorbereiden en begeleiden. Adequate beloning van de door gedetineerden verrichte arbeid. Betere rechtsbescherming van de terbeschikkinggestelde met name door verplichte rechtsbijstand bij periodieke beslissingen door de rechter over verlenging.

1.67. In aansluiting op de aanbevelingen van de Raad van Europa dient voorlopige hechtenis slechts in uiterste uitzonderingsgevallen te worden toegepast. Meer nadruk op vermogensstraffen in de strafrechtspraak. De op te leggen vermogensstraffen moeten in verhouding staan tot het inkomen van degene die veroordeeld wordt. Regelingen in het leven roepen voor de schadeloosstelling van de slachtoffers van misdrijven.

1.68. Verlegging van de meerderjarigheidsgrens en van het actief kiesrecht naar 18 jaar.

1.69. Een reorganisatie van werk en structuur van de kindbescherming moet op korte termijn plaatsvinden naar het plan van Dr. G. P. Hoefnagels, waarbij iedere maatschappelijk werker verantwoordelijk wordt en blijft voor het gezin dat bij hem aanklopt. Rapportage en relatie vallen dan samen. Alleen als dwang nodig is wordt de kinderrechter ingescha-

keld. De tehuizen moeten tussenvormen bieden in behandelingsmogelijkheden, zoals slapen thuis/werken in tehuis.

F. Toekomstonderzoek

Het oprichten van een Nationaal Centrum voor Toekomstonderzoek. **1.70.** Ondanks de noodzaak en mogelijkheid om de toekomst te onderzoeken, bestaat er in Nederland nog geen instantie welke zich op adequate wijze met het algemeen toekomstonderzoek bezighoudt. Dit onderzoek dient gericht te zijn op sociale, economische en met name ook technologische veranderingen.

Het onderzoek dient niet exclusief gericht te zijn op het overheidsbeleid, doch moet ten dienste staan van de verschillende maatschappelijke groeperingen zoals vakverenigingen, politieke partijen, universiteiten, het bedrijfsleven, gemeenten en dergelijke. Het uitgangspunt voor het oprichten van dit centrum is dat aangenomen wordt, dat de zeggenschap van de bevolking over de richting waarin de maatschappij zich zal ontwikkelen een van de basiskenmerken is van het democratisch bestel. De vrijheid is niet absoluut, daar slechts een keuze uit een aantal alternatieve maatschappijvormen mogelijk is. Het gewenste maatschappijbeeld zal bovendien niet op korte termijn realiseerbaar zijn. Voor de verdere toekomst evenwel is de vrijheid van keuze groter. Deze vrijheid zal echter een schijn-vrijheid zijn zolang de keuze niet gebaseerd is op de reële toekomstmogelijkheid. Het doel van het Centrum van Toekomstonderzoek zal zijn wetenschappelijke informatie te verkrijgen en te verstrekken omtrent de toekomstige ontwikkelingsmogelijkheden van de maatschappij teneinde een democratische keuze tussen alternatieve toekomst mogelijk te maken.

Op grond van het bovenstaande kan ook eerst een lange termijnplanning worden opgesteld.

Naast het oprichten van een Nationaal Centrum moet ook de oprichting van een Europees Centrum voor Toekomstonderzoek worden gestimuleerd.

- Het Nationaal Centrum voor Toekomstonderzoek heeft tot taak om door middel van multidisciplinair wetenschappelijk onderzoek een inzicht te verschaffen in de mogelijkheden met betrekking tot de economische, technologische en sociale ontwikkelingen op de lange termijn. Het Centrum zal hiertoe samenwerken met het Centraal Planbureau, de Rijks Planologische Dienst, het door de Commissie-de Wolff voorgestelde Sociaal Planbureau, het Centraal Bureau voor de Statistiek en de Planning-afdelingen van de diverse ministeries bij de opstelling van lange termijnplannen. Al deze instellingen dienen hun

activiteiten te coördineren binnen het verband van een Raad voor de Planning.

- Het Centrum zal het normatief toekomstonderzoek stimuleren en begeleiden door o.a. het organiseren van de discussie over de meest gewenste toekomstige maatschappijstructuur en het aangeven van de wegen en voorwaarden voor de realisering van de gewenste toekomst.
- Het Centrum zal onderzoeken in opdracht van het bedrijfsleven of maatschappelijke groeperingen verrichten, voorzover deze onderzoeken van algemeen belang zijn. De resultaten van dit onderzoek zullen steeds openbaar zijn.
- Het Centrum zal prognoses opstellen over de toekomstige technologische veranderingen; daartoe zal ten nauwste worden samengewerkt met T.N.O., het bedrijfsleven en de beroepsorganisaties. Het Centrum zal het eigen toekomstonderzoek van deze sectoren bevorderen.
- Het Centrum zal worden ondergebracht in een stichting. Naar de mening van D'66 dient de openheid en de onafhankelijkheid van het Centrum voorop te staan; de stichtingsvorm is daarom wellicht de beste juridische structuur voor het Centrum.
- Het Centrum zal zijn geldmiddelen ontvangen uit:
 - a. overheids gelden;
 - b. vergoedingen voor gedane onderzoeken;
 - c. door het uitgeven van publicaties;
 - d. uit donaties (van het bedrijfsleven, beroepsorganisaties enz.).

II. LEEFBAARHEID

A. Milieubeheer

De vervuiling van ons leefmilieu is in de laatste tijd zo onrustbarend gestegen, dat de gevolgen daarvan - mede op het welzijn van de mens - thans ernstig onder ogen moeten worden gezien. Er moet met spoed een alle aspecten omvattend milieubeleid worden opgesteld, op grond waarvan de milieuvervuiling tot aanvaardbare afmetingen kan worden teruggebracht. Onderstaande vormt de basis van een dergelijk milieubeleid zoals D'66 zich dat voorstelt.

In het huidige bestel bepalen tenminste 7 ministeries (Sociale Zaken en Volksgezondheid, C.R.M., Verkeer en Waterstaat, Economische Zaken, Landbouw, Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en Defensie) en tientallen overheidsinstituten en diensten het overheidsbeleid. Langs de verticale bestuursstructuren, die door deze ministeries worden gevormd, elk dikwijls met zeer tegenstrijdige belangen, komt door onderlinge compromissen een vaag beleid tot stand.

D'66 meent dat een krachtig samenhangend milieubeleid alleen langs horizontale beleidslijnen kan worden opgesteld en uitgevoerd. Een beleid voor een beter milieubeheer moet dus worden opgesteld op basis van allesomvattende planning. Onze maatschappelijke structuren zullen hieraan worden aangepast.

Met name moet voorop staan dat het milieubeleid wordt ingepast in een deugdelijk en doordacht beleid inzake de ruimtelijke ordening in ons land.

Door middel van de ruimtelijke ordening zijn wij in staat om onze toekomstige samenleving ruimtelijk vorm te geven; pas dan kunnen wij de 'harmonie' van mens en milieu in de meest uitgebreide betekenis van het woord waarborgen. Bij toekomstige ontwikkelingen dient deze harmonie dan ook voorop te staan: het milieubeheer moet een centrale plaats innemen bij de ruimtelijke ordening. Daarnaast heeft het milieubeheer een specifieke taak: de bestrijding van de milieuvervuiling. Het milieubeheer zal ordenend moeten optreden, en dan niet alleen gedacht in termen van ruimtelijke ordening, maar ook van ordening van alle nadelige gevolgen, die door vroegere ontwikkelingen zijn ontstaan. Het ruimtelijk patroon ligt daarbij weliswaar vast, maar het leefmilieu daarbinnen kunnen wij beïnvloeden.

Ook de vergaande gemeentelijke en provinciale zelfstandigheid heeft tot dusverre een sluitend plan voor milieubeheer in de weg gestaan.

Tenslotte kan een allesomvattend milieubeleid alleen succes hebben indien de individuele burger hierbij actief wordt ingeschakeld. Aangezien de vervuiling van ons milieu de leefbaarheid van de burger in zijn werk en woongebied rechtstreeks raakt, is zijn inbreng onontbeerlijk. Dit

te meer omdat de verwezenlijking van een *10-jarenplan voor een beter leefmilieu* aanzienlijke financiële offers zal vragen. Deze offers dienen door de burgers te worden aanvaard. De burger dient duidelijk te onderkennen voor welke doeleinden hij in feite zijn belasting betaalt. In elk plan voor milieubeheer en leefbaarheid past dan ook een globale raming van de noodzakelijke gelden.

Het door ons voorgestelde beleid inzake milieubeheer en leefbaarheid gaat uit van vijf uitgangspunten:

- a) er is een nieuwe mentaliteit nodig; de burger moet 'milieubewust' worden.
- b) op grond van deze mentaliteitsverandering dienen nieuwe structuren in bestuur en maatschappij te worden ontwikkeld, die passen in de D'66 visie van een open maatschappij.
- c) er dient een sluitend en financieel uitgewerkt beleidsplan te worden ontwikkeld dat langs horizontale bestuurslijnen de activiteiten van alle departementen verbindt.
- d) de aanpak van de milieupolitiek dient te worden geïnternationaliseerd; met name dient hier te worden gedacht aan de benoeming van een afzonderlijk lid van de Europese Commissie voor de milieupolitiek, alsmede het in leven roepen van een gespecialiseerde organisatie van de Verenigde Naties voor dit doel (zie ook Hoofdstuk V, A).
- e) opzettelijke verontreiniging dient met boetes (of anderszins) te worden bestraft; naar analogie van de Wet Economische Delicten moet er een wet Delicten tegen het Milieu komen.

Nieuwe mentaliteit

Het beleid vereist de gezamenlijke inspanning van alle inwoners van ons land. Elke burger dient milieubewust te worden en op grond daarvan zijn houding in onze maatschappij te bepalen. Voor deze mentaliteitsverandering is mede vereist een goede informatie via alle geëigende communicatiemedia. Hierbij moet niet alleen gedacht worden aan voorlichting door de overheid; alle groepen van de bevolking die hieraan een zinvolle bijdrage leveren, als aktiegroepen uit de burgerij, werkgroepen van de universiteiten etc. zullen moeten worden ingeschakeld. Er moet worden gestreefd naar een permanente milieu-educatie.

Hierbij kan met name het onderwijs – in al zijn geledingen – zinvol worden betrokken. De t.v. kan door kaderkursussen op dit gebied de milieu-educatie stimuleren. Studiegroepen uit de burgerij (en universiteiten) moeten meer reële inbreng hebben bij projekten van ruimtelijke ordening, zoals de ligging van recreatiegebieden, velerlei aspecten van stedenbouw en bij vestigingen van industrieën, elektriciteitscentrales etc.

Nieuwe structuren

D'66 meent dat slechts door nieuwe open democratische structuren de leefbaarheid kan worden gewaarborgd.

De naoorlogse periode is gekenmerkt door het scheppen van sociale zekerheid voor elke burger in een 'rechtsorde van de arbeid'. Deze rechtsorde van de arbeid heeft geleid tot een stelsel van organisaties en instellingen, zoals de SER, Stichting van de Arbeid, loonoverleg etc. D'66 meent dat er naar analogie van deze ontwikkeling thans een rechtsorde voor de leefbaarheid moet worden ontwikkeld. Deze rechtsorde vereist de nodige nieuwe instellingen.

De bestuurlijke veranderingen die moeten komen, zijn vele. Wij noemen slechts:

2.1. Instelling van een Raad voor de Milieuhygiëne en Milieubeheer, bestaande uit vertegenwoordigers van de verschillende betrokken groepen der bevolking, zoals in de SER.

2.2. Vorming van een organisatie ter stimulering van de milieu-educatie voor de hele bevolking.

2.3. Instelling van plaatselijke en regionale meld- en klachtenkamers, met daaraan verbonden speciale funktionarissen met ruime bevoegdheden (b.v. officieren van justitie met bepaalde, omschreven opdrachten).

Ook in andere opzichten dient de rechtspositie van de burger inzake milieubeleid en leefbaarheid beter te worden beschermd, vooral ten aanzien van beroepsprocedures (bv. beroep tegen hinder en overlast).

In de grote steden kunnen ook 'Raden voor de leefbaarheid' (met eigen verantwoordelijkheid) in dit kader een nuttige taak verrichten.

2.4. Inpassen van het milieubeheer in een algemeen wetenschapsbeleid. Instelling van een Wetenschappelijke Adviesraad voor Milieubeheer, samengesteld uit vertegenwoordigers van alle betrokken wetenschappen. Verbetering van de samenwerking van de wetenschappelijke instituten, laboratoria e.d.

Versnelde invoering van milieuwetenschappen op alle universiteiten en hogescholen voor vele studierichtingen; hierdoor kan een kader worden gevormd, dat nodig is voor de vele taken (o.a. permanente milieu-educatie).

Nieuw financieel beleid

Aangezien er – mede door het ontbreken van een sluitend overheidsbeleid – onvoldoende informatie aanwezig is voor het opstellen van een volledige financiële balans, meent D'66 hiervoor voorlopig globale ramingen als uitgangspunt te moeten aanvaarden. Een voorlopige raming van de financiële middelen nodig om de milieuverontreiniging volledig terug te dringen belooft tenminste ca. 10 miljard gulden, d.w.z. ca. 1 miljard per jaar. De geschatte kosten van alle maatregelen ter bestrijding van de

verontreiniging van water, lucht en bodem, alsmede geluidshinder, zijn in deze raming begrepen.

Tenslotte moet het beleid erop gericht zijn projecten te ontwikkelen die kostenbesparend werken, bijvoorbeeld de verwerking van afval tot bouw-elementen etc. Eenmaal gebruikte voorwerpen kunnen immers wel degelijk nog zinvol voor andere doeleinden worden verwerkt. De huidige 'mode' van wegwerpartikelen als bijvoorbeeld wegwerpflessen is onjuist; men moet er naar streven verpakkingsmaterialen zo lang mogelijk in roulatie te houden. Feitelijk is verhoging van statiegelden thans daarom maatschappelijk gewenst.

In een 'recycling economie' kunnen forse besparingen worden bereikt, die in onze huidige 'verspillings-economie' moeilijk haalbaar zijn.

WATERVERONTREINIGING

2.5. D'66 acht het noodzakelijk dat de zuivering van ons water versneld - d.w.z. *binnen 10 jaar* - wordt verwezenlijkt. Dit houdt in de allereerste plaats in de dringend noodzakelijke zuivering van afvalwater van gemeenten en industrieën, met inbegrip van het verwijderen van ongewenste anorganische bestanddelen. Voorts vallen hieronder maatregelen in installaties nodig voor verwerking van het afval(water) van de zgn. bio-industrie (pluimveefokkerijen etc.). Deze zuiveringsmaatregelen zullen samen tenminste de helft van het bovengenoemde bedrag van 10 miljard gulden vergen. Een groot deel van dit bedrag kan worden verhaald op die groepen van verbruikers van water als gemeenten, industrieën etc., die de vervuiling veroorzaken. Hiertoe moeten ten spoedigste 'verontreinigingsheffingen' worden ingevoerd, volgens het principe 'de vervuiler betaalt'. Dit echter met dien verstande dat dit 'betalen' geen vrijbrief verstrekt voor 'vervuilen'. De vervuiling moet in tegendeel primair *aan de bron* worden aangepakt. Beperking door het stellen van strenge normen (met de daarbij behorende controle) is noodzakelijk.

Uit de opbrengst van de verontreinigingsheffingen kunnen de nodige voorzieningen, zoals waterzuiveringsinstallaties, worden gefinancierd.

Enkele grote problemen zijn: de verontreiniging van ons water met fosfaten afkomstig van o.a. wasmiddelen, met afval van de sterk groeiende bio-industrie (volgens schatting zou deze bij het huidige beleid in 1980 een verontreiniging van 76 miljoen inwonerequivalenten bedragen) en de zgn. thermische verontreiniging, d.i. de verhoging in temperatuur veroorzaakt door grote elektriciteitscentrales*.

* Zie voor dit laatste punt 3.10, waar gepleit wordt voor een groot onderzoek m.b.t. de toekomstige energievoorziening in Nederland.

2.6. Ten aanzien van de verontreiniging van het water met fosfaten stelt D'66 voor een zgn. fosfaatheffing in te voeren, bijv. op wasmiddelen en verwante stoffen een heffing van circa f 1,— per kg. wasmiddel. Uit de inkomsten hiervan (circa 60 miljoen gulden per jaar) kunnen onder meer de installaties worden gefinancierd nodig om deze fosfaten uit het afvalwater te verwijderen. De heffing moet worden gerelateerd aan de hoeveelheid fosfaat. Bovendien moet in de eerstkomende jaren worden nagegaan of een wettelijke beperking van de hoeveelheid fosfaat in wasmiddelen en verwante produkten mogelijk is.

2.7. De overheid moet er in haar beleid ten aanzien van de waterverontreiniging verder naar streven:

- dat er een internationale regeling voor de zuiverheid van het Rijnwater wordt opgesteld in de vorm van een Europees Tractaat van de verschillende Rijnstaten. Dit Tractaat moet o.m. de oprichting inhouden van een inter-europees beheerslichaam met verstrekkende bevoegdheden ten aanzien van uitvoering en toezicht.
- dat er eveneens een internationale regeling voor de zuiverheid van de Maas wordt opgesteld, ter vervanging van het uit 1843 stammende Verdrag van Maastricht.
- dat het afvoeren van ongezuiverd afvalwater via persleidingen naar Noordzee, Waddenzee, andere kustwateren en naar grote openbare wateren, zoals Deltameren en randmeren ten spoedigste wettelijk wordt verboden.

LUCHTVERONTREINIGING

In grote lijnen gelden t.a.v. de vervuiling van onze lucht dezelfde principes. Schone lucht is een schaars goed, dat niet (en vooral niet 'onnodig') mag worden verontreinigd. Het is thans zaak al onze technische middelen en kennis in te schakelen om de luchtverontreiniging te verminderen. Dit geldt voor alle grote bronnen van luchtvervuiling:

de huisbrand

het verkeer

industriële activiteiten (en tuinbouw).

Voor alle drie de categorieën geldt het principe van de zgn. verontreinigingsheffing, opgelegd op basis van 'de vervuiler betaalt'. De luchtverontreiniging moet worden beperkt door het invoeren van strenge normen. In sterk vervuilde gebieden dienen bijzondere saneringsmaatregelen te worden genomen.

Van het hele complex van maatregelen die op dit gebied moeten worden genomen volgen hier slechts enkele:

2.8. Het gebruik van aardgas kan nog sterk worden uitgebreid. Bij nieuwe woningbouw (ook premiebouw) moet verwarming met aardgas

bindend worden voorgeschreven (tenzij ter plaatse geen aardgas voorhanden is). In grote steden als Amsterdam wordt de ernstige luchtverontreiniging immers voor een belangrijk deel veroorzaakt door huisbrand.

2.9. Voor alle instellingen, banken, kantoren in onze grote steden dient het gebruik van aardgas als warmtebron eveneens zoveel mogelijk te worden voorgeschreven, met name bij nieuwbouw of ingrijpende verbouwingen. Op het gebruik van sterk zwavelhoudende stookolie als energie-bron voor centrales en industrieën kan als overgangsmaatregel een verontreinigingsheffing worden ingesteld (heffing van *f* 10,— per ton stookolie; opbrengst circa 50 miljoen gulden).

2.10. De uitkomsten van de noodzakelijke metingen van luchtverontreiniging in steden en gewesten, vergezeld van begrijpelijk technisch commentaar moeten openbaar zijn; in hearings, werkbesprekingen etc. kan hierover nadere discussie en beraad volgen.

2.11. Met name in de grote steden produceert het verkeer een groot deel van de daar aanwezige luchtverontreiniging. Gezien de ernst van deze situatie zijn maatregelen thans dringend nodig.

Op zeer korte termijn, moeten voor alle nieuwe typen automobielen de zgn. 'Duitse normen' voor de maximaal toegestane hoeveelheden uitlaatgassen worden voorgeschreven; deze maatregel dient ook genomen te worden voor de reeds aanwezige middelen van openbaar vervoer.

2.12. Elke grote gemeente moet thans een beleidsplan voor de bestrijding van de luchtvervuiling in haar gebied opstellen en hierover (tenminste) jaarlijks een openbare rapportage verzorgen.

2.13. Er wordt in Nederland circa 3 miljard kg benzine verbrand, waaraan circa 0,6 gr. lood per liter is toegevoegd. Dit geeft thans met name in de grote steden ernstige problemen voor de volksgezondheid. Bovendien verhindert de aanwezigheid van lood de ontwikkeling van naverbranders. Het toepassen van lood en andere giftige stoffen in benzine wordt thans onaanvaardbaar. Het kan echter zeker, mits via een goed geplande aanpak, sterk worden verminderd.

D'66 stelt daarom in de eerste plaats voor op lood bevattende benzine een vervuilingssaccijns te heffen van 5 cent per liter. Deze accijns kan na twee jaar worden verhoogd tot 10 cent, met differentiatie naar de hoeveelheid lood per liter. Dit zal de automobiefabrikanten stimuleren snel de motoren aan te passen. Volgens globale schatting zal deze vervuilingssaccijns ca. 100 miljoen gulden opleveren, te bestemmen voor verdere verbetering van ons leefmilieu.

Na deze overgangsfase van 2-4 jaar kan zonder technische of maatschappelijke moeilijkheden alle toevoeging van lood aan benzine geheel worden verboden. Dit voorbeeld toont aan dat met dit soort verontreinigingsheffingen voldoende financiële middelen voor de verbetering van het milieu verworven kunnen worden.

Industriële activiteiten (en tuinbouw): zie hiervoor paragraaf F. van dit hoofdstuk.

VERONTREINIGING VAN DE BODEM

Natuurbehoud

De milieubescherming dient zich ook te richten tegen verdere aantasting van het milieu ten gevolge van verontreiniging van de bodem door vast en vloeibaar afval, door landbouwchemicaliën, olieproducten etc.

2.14. Hoge prioriteit is thans geboden voor het veilig stellen van de nog resterende natuurgebieden. Daarnaast is uitbreiding van deze gebieden en rekonstruktie van thans gedeeltelijk vernietigde ecosystemen o.a. van militaire oefenterreinen gewenst. Als oefenterreinen mogen uitsluitend marginale landbouwgronden worden gebruikt. Natuurgebieden vormen een onmisbaar element o.m. ter verschaffing van de nodige goede recreatiemogelijkheden. Bovendien hebben zij een belangrijke regulerende functie (buffercapaciteit) voor het milieu, en een signaalfunctie m.b.t. verontreinigende invloeden. Alle plannen, waardoor aan natuurgebieden onherstelbare schade zal worden toegebracht moeten daarom worden ingetrokken of gewijzigd. Als voorbeelden hiervan: de bestemming van Zaanse weidevogelgebieden tot industrieterrein, de bouw van een elektriciteitscentrale aan het Bergumermeer, de aanleg van een autosnelweg door de duinen bij Wassenaar (provinciale weg nr. 1).

2.15. Sluitende wettelijke waarborgen tegen verontreiniging van de bodem tengevolge van olie- of aardgasboringen en -winning, lozen van afvalsmeerolie, vervoer van gevaarlijke stoffen, dumpen van afval etc. zijn vereist.

2.16. De produktiemethoden in onze land- en tuinbouw (met name het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen en kunstmeststoffen) en het agrarische productieareaal moeten afhankelijk gesteld worden van de eisen, voortvloeiend uit een goede planning van ruimtelijke ordening en optimaal milieubeheer. Door invoering van verontreinigingsheffingen kan overmatig gebruik van genoemde hulpmiddelen in land- en tuinbouw worden ingeperkt. Bestrijdingsmiddelen, die door hun persistentie aanleiding kunnen geven tot biologische accumulatie (hetzij in de mens, hetzij in het leefmilieu) moeten geheel worden verboden. Voorzover door het stellen van eisen op dit gebied ten aanzien van de import van landbouwproducten economische discriminatie van ontwikkelingslanden zou kunnen ontstaan, dienen aan deze landen bij wijze van ontwikkelingshulp adequate vervangende bestrijdingsmiddelen ter beschikking te worden gesteld. Bedrijven in Nederland, die het geheel zonder chemische bestrijdingsmiddelen trachten te stellen verdienen stimulering en steun. Ook bij het EEG landbouwbeleid dient met deze inzichten rekening te worden gehouden.

GELUIDSHINDER

De vierde vorm van aantasting van het leefmilieu is de overmaat van geluid, welke tot geluidshinder leidt.

De bouwnijverheidsproducenten hebben tot op heden bijna steeds produkten afgeleverd, zonder rekening te houden met geluiden, die elders dan wel binnen het produkt ontstaan of worden voortgebracht. De ruimtelijke orderingsdeskundigen hebben - in plaats van een interdisciplinaire aanpak - veelal uitsluitend ongecoördineerde specialistische arbeid verricht.

Achteraf gebleken verkeerde situering van geluidsproducerende bedrijven, inrichtingen, e.d. is helaas nauwelijks meer te wijzigen. Het lawaai, dient te worden teruggedrongen. Daartoe dienen allereerst naar internationaal overeengekomen maatstaven (afhankelijk van geluidsbron en omstandigheden) normen te worden aangelegd. Niet alleen naar de totale lawaai-belasting van een gebied dient overschrijding van de norm te worden belast, maar ook per geluidsbron en per omstandigheid. Op deze wijze ontstaat een situatie, dat de ge- of verbruiker van een geluidsverwekkend objekt de fabrikant van deze objekten kan dwingen om minder lawaaiproducerende produkten te fabriceren.

De normen moeten per streek of gemeente worden gedifferentieerd omdat de bevolkingsdichtheid niet overal gelijk is.

De overlast van geluidshinder dient te zamen met de andere milieuvuulende factoren te worden bestreden in het kader van een algemene Wet op Gezondheidsbescherming en Milieubeheer. Hierin moet de burger voldoende waarborgen verkrijgen omtrent zijn 'recht' op een leefbaar milieu. De Hinderwet moet derhalve worden vervangen. Het recht op leefbaarheid dient ook in de Grondwet te worden erkend.

2.17. In de gehele woningbouw dienen meer technische voorzieningen te worden getroffen tegen geluidshinder, waardoor voor de bewoners en in het bijzonder voor de kinderen een beter leefmilieu kan worden bereikt (betere konstruktie van vloeren en muren, betere woningindeling, meer 'privacy').

2.18. Een verdere uitbreiding van Schiphol (5e en 6e baan) is gezien de eisen van de geestelijke volksgezondheid bij de huidige stand van de techniek onaanvaardbaar. Aan het huidige vliegverkeer dienen spoedige strenge eisen te worden gesteld inzake de produktie van geluid en van uitlaatgassen door vliegtuigmotoren. Binnen 10 jaar moet een tweede nationale luchthaven b.v. in één der nieuwe IJsselmeerpolders worden aangelegd.

B. Ruimtelijke ordening

Er is sedert het verschijnen van de tweede nota Ruimtelijke Ordening weinig gebeurd dat van een wezenlijke nieuwe aanpak op het gebied van de planologie op nationale schaal getuigt. Gelukkig is er wél – en D'66 zal hier ongetwijfeld toe hebben bijgedragen – een kentering merkbaar in de openbare mening en wordt er ten opzichte van in het oog lopende kwesties als:

- vestiging Shell Moerdijk
- vestiging van Hoogovens op Maasvlakte
- vestiging van een aluminiumfabriek in het Sloegebied
- uitbreiding van Dow Chemical bij Terneuzen
- aanleg van autosnelweg door duinen (bij Wassenaar en Zd. Kennemerland)
- bouw van elektrische centrale bij Bergumermeer
- vestiging IJsselcentrale
- aanleg vuilwaterpersleiding naar Waddenzee en idem naar Eemsmonding
- uitbreiding Maasvlakte ten koste van Voorne,

een door steeds meer groepen overgenomen kritische houding aangenomen.

Als geheel genomen is ons nationale ruimtelijke beleid tot dusver een mislukking geweest voorzover van een 'beleid' kan worden gesproken. Drie hoofdoorzaken laten zich hiervoor al direkt aanwijzen:

1. de voortbestaande gemeentelijke en provinciale zelfstandigheid;
2. het ontbreken van instrumenten om de ruimtelijke visie in ruimtelijk beleid om te zetten, waardoor de ruimtelijke ordenaars nog dikwijls te geïsoleerd optreden;
3. het niet in de economische beschouwing betrekken van schaarse goederen als schone lucht, schoon water en een schone bodem.

Er zijn talloze voorbeelden te noemen van de gevolgen van de te grote gemeentelijke zelfstandigheid die reeds tot beslissingen heeft geleid die ons land vermoedelijk miljarden heeft gekost.

Het meest sprekende voorbeeld is de onderlinge concurrentie van steden als Amsterdam en Rotterdam. Volkomen ten onrechte heeft Amsterdam gekozen voor een groot complex van petrochemische en verwante bedrijven: een streven, dat werd ingegeven door sterke economische behoeften, die mede ontstonden door het sinds jaren verwaarlozen van de typisch 'eigen' bedrijven van Amsterdam, waarvan er duizenden zijn vertrokken. Voor het verwezenlijken hiervan zijn enorme infrastrukturele voorzieningen nodig, die ten dele zijn aangelegd, maar daarmee was aan

de hoofdvoorwaarde: een juiste geografische ligging, nog niet voldaan. De onderlinge 'wedijver' van gemeenten heeft een nationaal industrievestigingsbeleid tot nu toe niet mogelijk gemaakt. Ook hierdoor konden van overheidswege tot dusver niet de strenge eisen worden gesteld ten aanzien van lucht-, water- en bodemverontreiniging, die al jarenlang door de deskundigen noodzakelijk worden geacht.

Allerlei industrievestigingen met ernstige bijeffecten voor het leefmilieu zijn zo toch geschied; de bestrijding van bijeffecten in de vorm van zuiveringsinstallaties, groenvoorzieningen enz. zal vele honderden miljoenen gaan kosten. Vooral groenvoorzieningen en recreatiegebieden zijn zeer kostbaar en zijn niet vooraf 'ingekalkuleerd'. In de huidige situatie is er een vrij machteloos gemanoeuvree van de landelijke overheid om allerlei gemeentelijke plannen en plannetjes heen.

Men denke in dit verband b.v. aan de kosten van planologische 'fouten' als b.v. Hoogvliet (het schoolvoorbeeld van een gebrek aan coördinatie bij de planning ofwel het ontbreken van een gericht landelijk beleid).

In de diverse van elkaar geïsoleerde vakgebieden, wordt onafhankelijk van elkaar gestreefd naar de beste resultaten. In allerlei bedrijfstakken wordt gestreefd naar produktievergroting. Zonder zich te bekommeren om de neveneffecten kunnen bedrijfsingenieurs en -ekonomen, maar óók overheidsinstellingen, verder gaan met uitbreidingen en produktieverhogingen zonder dat er sprake is van een deugdelijke overkoepelende planning en controle. Ruimtelijke Ordening is iets dat:

1. moet gebeuren met als doelstelling: het welzijn;
2. gericht moet zijn op een versterkte spreiding van bevolking en werkgelegenheid in Nederland naar de verschillende randgewesten;
3. moet worden voorbereid in een gekoördineerde samenwerking vanuit vele vakgebieden; en
4. nationaal moet gebeuren met waarborgen voor voldoende inspraak van de gekozen volksvertegenwoordigingen op gemeentelijk, provinciaal en landelijk niveau en van de burgers.

Als beleidsmaatregelen voor de komende vier jaar noemen wij:

2.19. Er moet een halt worden toegeroepen aan alle, niet nauwkeurig in een nationaal plan opgenomen stads- en dorpsuitbreidingen. In een dergelijk plan zullen ook nieuwe, betere steden voor het opvangen van de 'overloop' uit de grote stedelijke gebieden moeten worden opgenomen.

2.20. Oude stadscentra moet nieuw leven worden ingeblazen door bevordering van wonen, werken en recreatie in een gekoncentreerd gebied, waarbij gestreefd moet worden naar een zo groot mogelijk verscheidenheid van vormen en 'kleuren'. Dit in de zin van ambachtelijke werkplaatsen, markten, ontmoetingscentra, gekombineerd met wonen van zo

verschillend mogelijke groepen (bij voorkeur beroepsgebonden aan het centrum).

2.21. Een nieuwe wettelijke basis is noodzakelijk voor de realisering van belangrijke ruimtelijke en stedelijke projecten. Daartoe is gewenst:

- de mogelijkheid tot instelling, per projekt, van een ontwikkelingsinstituut belast met de integratie van onderzoek, ontwerp en uitvoering;
- de beschikbaarstelling van toereikende ontwikkelingsbudgetten ten behoeve daarvan; en
- het opstellen van 'spelregels' voor een open samenspel tussen overheid en partikulier initiatief in deze, met inachtneming van de uitgangspunten, genoemd onder punt 1.20.

2.22. De verscheidenheid van bouwvormen, woningtypes en stedelijke vormen dient uitgangspunt te zijn bij elke verdere stap op het gebied van de stedebouw. De armoede aan vormen, die thans zo kenmerkend is voor onze nieuwbouwwijken, moet en kan ook bij industriële bouw worden voorkomen.

2.23. Stedelijke gebieden zullen, met name voor de recreatie, moeten zijn omgeven door groenzones van formaat. Deze zullen, o.a. ter beveiliging, eveneens moeten worden aangelegd tussen stedelijke gebieden en industriële complexen, welke bepaalde gevarenrisico's (luchtverontreiniging, brand, explosies) opleveren.

2.24. De inpoldering van de Markerwaard dient opgeschort te worden. In het licht van de moderne ontwikkelingen behoort de regering na te gaan of uitvoering van deze plannen nog wel wenselijk is. Hetzelfde geldt ten aanzien van de afsluiting van de Oosterschelde. De op gang zijnde studies over de Waddenzee moeten worden verbreed. Zolang geen afgeronde resultaten ter beschikking zijn, mag geen ingreep in de Waddenzee plaatsvinden, die de huidige functie van dit gebied aantast. Dit betekent dat nog geen besluiten genomen mogen worden ten aanzien van inpolderingen, industrievestigingen en de aanleg van vliegvelden, militaire oefenterreinen en afvalwaterleidingen.

2.25. Krachtige steun zal worden verleend aan het zich ontwikkelende regionale beleid van de Europese gemeenschappen terzake van gebieden aan beide kanten van de Europese binnengrenzen, waarbij de bijzondere aandacht wordt gevestigd op de Belgisch-Nederlandse en Duits-Nederlandse grensgebieden. Zo zal in het kader van het t.a.v. het in de grensgebieden te voeren beleid in samenwerking met de bevoegde Westduitse instanties, de doortrekking van het Twentekanaal tot het Dortmund-Eemskanaal in studie genomen dienen te worden.

De snelle totstandkoming van het door de Raad van Europa ontworpen verdrag dat het sluiten van intergemeentelijke regelingen ter weerszijden van staatsgrenzen mogelijk maakt, behoort te worden bevorderd.

C. Volkshuisvesting

Het huisvestingsvraagstuk is na de Tweede Wereldoorlog in ons land vele jaren vrij algemeen gezien als een in hoofdzaak kwantitatief probleem, waarvoor de oplossing gezocht moest worden in de bouw van een groot aantal woningen zonder meer. Het beleid moet er evenwel op gericht zijn de nog bestaande kwantitatieve woningnood op te heffen en de kwaliteit van de woning en het woonmilieu te verbeteren. Het woningbeleid is bovendien, in strijd met de algemene opvatting dat het huisvestingsvraagstuk 'hoge prioriteit' moet hebben, steeds ondergeschikt gemaakt aan andere doeleinden, zoals het voeren van een werkgelegenheidspolitiek, waarbij om de looneisen te kunnen matigen de huren kunstmatig laag gehouden zijn. Dit heeft o.a. geleid tot in verhouding met de kostprijs lage huren en hoge overheidssubsidies voor de nieuwbouw. Door het tot nu toe toegepaste financieringssysteem ontstonden verder – ondanks de nieuwbouw subsidies – onverantwoord grote verschillen tussen de huren van nieuwe en oude woningen. Voorts is niet tijdig rekening gehouden met de veranderingen in de samenstelling van de gezinnen in ons land (b.v. trouwen op lagere leeftijd). Een deugdelijk onderzoek naar de woonbehoeften voor het land als geheel en voor de verschillende regio's kwam nog niet van de grond.

Bij de toenemende welvaart zullen de burgers zelf zo snel mogelijk de woonkosten volledig uit hun eigen inkomen moeten gaan dragen. Hierbij blijft toekenning van individuele woonsubsidies aan personen die door omstandigheden in verhouding tot hun inkomen bijzonder hoge woonlasten hebben noodzakelijk. Een situatie met in het algemeen betaalbare huren kan worden bereikt door financiering van de woningbouw met geïndexeerde leningen met een lage (maar reële) rente. Hierdoor zullen de kostendeckende aanvangshuren voor de nieuwbouw aanzienlijk kunnen dalen. Dit kan ertoe leiden dat de overheidssubsidies voor de nieuwbouw geheel of vrijwel geheel afgeschaft kunnen worden zonder dat hogere aanvangshuren nodig zijn; wel moeten in een dergelijk systeem de huren ook geïndexeerd worden. De hierdoor vrijkomende subsidiebedragen dienen aangewend te worden voor extra subsidiëring van andere taken op het gebied van de volkshuisvesting die thans dreigen te stagneren, zoals woningverbetering, krotopruijing en stadssanering.

De te nemen maatregelen zijn:

2.26. Vaststelling van het woningbouwprogramma op een zodanig niveau dat vóór 1975 in alle sectoren en regio's van de woningmarkt een reserve van tenminste 2 % is verkregen. Betere afstemming van de woningbouw op de behoeften. Dit betekent: een extra inspanning in de

grote bevolkingscentra, meer eengezinshuizen en meer woningen voor bejaarden en alleenstaanden. Gedurende de periode dat onvoldoende gegevens beschikbaar zijn voor een nauwkeurige bepaling van het woningbouwprogramma, dat aan deze eisen voldoet: verhoging van het huidige programma met jaarlijks 5000 woningen (bij voorkeur in de premiesector) tot ongeveer 140.000 woningen.

2.27. Invoering van een algemeen stelsel van individuele woonsubsidies (voor huurders en bewoners van eigen woningen), waarbij onder bepaalde voorwaarden een subsidie verstrekt zal worden als de woonkosten hoger worden dan $1/6$ à $1/7$ van het besteedbare inkomen.

Gecombineerd met de invoering van een nieuw financieringssysteem voor de woningbouw: afschaffing na een bepaalde datum (b.v. 1 januari 1974) van de zogenaamde objectsubsidies voor nieuw gebouwde woningen. Handhaving van de mogelijkheid van een bijdrage per woning, wanneer de kosten van het bouwrijpmaken door de bodemgesteldheid een onevenredig deel van de stichtingskosten uitmaken (b.v. meer dan 25 %). Eveneens handhaving van de mogelijkheid van subsidiëring van experimentele woningbouw, in het bijzonder wanneer de kwaliteit van deze woningbouw gericht is op het in de toekomst gewenste woonniveau.

2.28. Versnelling van het tempo van woningverbetering, krotopruiming en stadssanering met behulp van de volgens 2.2.7 vrijkomende subsidiebedragen. Spoedige beschikbaarstelling aan de gemeenten van extra kredieten voor het voorbereiden van de benodigde plannen hiervoor. Op grote schaal inschakeling van particuliere stedenbouwkundige bureaus bij de voorbereiding van deze plannen, o.m. om de beschikking te krijgen over alternatieven, zodat de betrokkenen hieruit kunnen kiezen. Stimulering van de idee-ontwikkeling bij deze plannen door het uitschrijven van nationale prijsvragen door de rijksoverheid.

2.29. Alleen liberalisatie van de huren in de gebieden waar tenminste 2 % reserve op de woningmarkt is verkregen; de liberalisatie mag evenwel niet tot gevolg hebben dat de gemeentelijke overheid, zoals thans, automatisch na een bepaalde periode de bevoegdheid verliest om woningen toe te wijzen. Wijziging van de Prijzenwet, waardoor de huren en kooprijzen van woningen onder de werking van die wet worden gebracht. Herziening van het huurbeleid in de niet-geliberaliseerde gebieden, waardoor de verschillen in huren niet langer historisch bepaald worden, maar afhankelijk zijn van de verschillen in kwaliteit. Dit zal inhouden zowel huurstijgingen als huurdalingen.

2.30. Opname in de voorschriften voor woningen van minimum eisen ten aanzien van de woonomgeving; de kostenverhoging die dit meebrengt maakt het noodzakelijk de minimum voorschriften ten aanzien van de woning zelf, b.v. met betrekking tot de grootte en de mate van afwerking te matigen.

Bevordering van het doelmatig bouwen door een verplichte uniformiteit van gemeentelijke bouwvoorschriften.

Bevordering van de bouw van kwalitatief goede woningen door het treffen van een regeling waarbij de kopers van nieuwe woningen de nodige waarborgen worden gegeven tegen bij de aankoop te lopen risico's.

2.31. Verlening van machtiging aan de pensioen- en verzekeringsfondsen om een groter percentage te beleggen in onroerend goed. Uitoefening van aandrang door de overheid om van deze verruimde mogelijkheid gebruik te maken o.a. in die regio's, welke deze beleggers tot dusverre onaantrekkelijk vonden. Verlening van hypotheekgaranties tot een bepaald maximumbedrag door de overheid aan particulieren voor de aankoop van nieuwe en bestaande woningen, die aan bepaalde kwaliteitseisen voldoen.

2.32. In samenhang met de invoering van het 'Pensioen- en Spaarloonplan D'66' (zie punt 4.6):

Toepassing na een bepaalde datum (b.v. 1 januari 1974) van woningfinanciering door middel van door de overheid gegarandeerde waardevast geïndexeerde leningen met lage - maar reële - rente (b.v. 3 %).

Scheppen van het recht voor iedereen van pensioenfondsen of levensverzekeringsinstellingen, welke gelden beheeren voor zijn/haar pensioenrechten, deze gelden in de vorm van een hypotheek terug te lenen tegen een hypotheekrente die hoogstens 0,5 % hoger is dan de feitelijke rente die op het spaargeld wordt vergoed.

2.33. Totstandbrenging van een systeem van onafhankelijk onderzoek op de deelgebieden van de bouw in het algemeen en de woningbouw in het bijzonder, stadsrekonstruktie en stadssanering hierbij inbegrepen; het programma van de hieraan deelnemende instituten, zoals verscheidene universitaire instellingen, het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid en de Stichting Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven, wordt gekoördineerd door een Raad voor Bouwonderzoek onder verantwoordelijkheid van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen.

D. Bevolkingspolitiek

a. Uitgangspunten

Het is ons aller zaak ervoor te zorgen dat ons land niet door overbevolking onleefbaar wordt. Reeds thans vinden velen Nederland overbevolkt terwijl de bevolking blijft toenemen. Om te voorkomen dat ons land op den duur door overbevolking onleefbaar zou worden moet reeds nu ook door de overheid een actief beleid gevoerd worden om de bevolkingsgroei tot staan te brengen. Uiteraard dienen de beslissingen ook t.a.v. dit beleid op democratische wijze met inspraak van alle groeperingen

van de bevolking en in alle openheid tot stand te komen. D'66 acht het een grondrecht van de ouders hun kindertal zelf te bepalen.

b. Bevolkingsgroei

Voorwaarde voor een stationaire bevolking (d.w.z. dat de groei tot staan gebracht wordt) is een gemiddeld kindertal per vrouw van 2,1; (in 1968 bedroeg het kindertal echter nog ongeveer 2,5). Zelfs als de noodzakelijke verlaging zo snel als redelijk mogelijk is, d.i. in 5 à 10 jaar, zou worden bereikt zal het inwonertal nog blijven stijgen, tot het ongeveer in 2020 stationair is op een niveau van 17-18 miljoen.

c. Taak van democratische bevolkingspolitiek

Dwang t.a.v. de gezinsgrootte wordt afgewezen. Het overheidsbeleid moet zich er toe bepalen het mogelijk te maken dat de mentaliteit van de bevolking zich zodanig verandert dat:

- men zich bewust wordt van de konsekwenties van voortdurende bevolkingsgroei, zich mede-verantwoordelijk voelt voor het voorkomen daarvan en dus kleine gezinnen algemeen als wenselijk gaat beschouwen;
- het sociaal aanzien van ongehuwden en kinderloze echtparen verbetert;
- ouders in staat zijn de nodige maatregelen te treffen om slechts het door hen gewenste kindertal te bereiken.

d. Herziening van de gezinssubsidies

Er is geen aantoonbaar verband tussen gezinssubsidies en geboortecijfers. De middelen die worden aangewend om de groei en ontplooiing van kinderen veilig te stellen mogen echter zelfs niet de indruk kunnen wekken dat de wetgever een premie op het krijgen van kinderen stelt. Het krijgen van een kind is een vrije beslissing en voor de gevolgen daarvan moeten in de eerste plaats de ouders opkomen. Anderzijds mag echter de ontplooiing van de kinderen die er eenmaal zijn niet worden geschaad. Het voorgaande leidt tot de konklusie dat kinderbijslag, kindertoelage en kinderaftrek geleidelijk moeten worden vervangen door één gezinssubsidiestelsel, alsmede kollektieve voorzieningen rechtstreeks ten behoeve van het kind, zoals kleuteronderwijs, gezondheidszorg, leermateriaal, sportbeoefening, verstrekken van beurzen aan alle jongeren in opleiding, enz. Deze voorzieningen dienen hetzij gratis, hetzij tegen lage kosten te worden verstrekt.

Op grond van deze overwegingen ziet D'66 voor de komende regeringsperiode de volgende beleidsmaatregelen als noodzakelijk:

2.34. Systematische voorlichting – onder inschakeling van alle publiciteitsmedia en zo mogelijk maatschappelijke groeperingen en instellingen – over de verantwoordelijkheid van de ouders voor de gevolgen op langere termijn van grotere kindertallen. Het verdient aanbeveling daarvoor de medewerking van het demografisch instituut in te roepen.

2.35. Sexuele voorlichting op scholen voor basis- en voortgezet onderwijs in een breed kader, waarin opgenomen demografie, voortplantingsleer en anticonceptie.

Ook dient de kennis en de mentaliteit van de huisartsen op het gebied van de anti-conceptie drastisch te worden verbeterd.

2.36. Opheffen van discriminatoire maatregelen tegenover ongehuwden en kinderloze echtparen b.v. op het gebied van woningbouw, woningtoewijzing en belastingwetgeving.

2.37. Het stimuleren van het gebruik van voorbehoedsmiddelen door voorlichting en ruime beschikbaarstelling tegen lage prijs, ook via automaten.

Medische controle (b.v. op de pil) en adviezen dienen deel uit te maken van het ziekenfondspakket. Het arsenaal van toegelaten middelen en methoden moet worden uitgebreid, o.a. door meer aandacht te besteden aan de mogelijkheid tot vrijwillige sterilisatie en stimuleren van onderzoek naar het 'ideale anti-conceptie middel'.

2.38. Het opstellen van een tien- of vijftienjarenplan voor het realiseren van de hervormingen der gezinssubsidies, zoals beschreven onder hoofdstuk IV, A (Rechtvaardige welvaartsverdeling), punt 4.11.

E. Verkeer en vervoer

VERKEER EN VERVOER TE LAND

2.39. De omvang en de aard van de vervoersvoorzieningen dient niet alleen afhankelijk te worden gesteld van de voorkeuren van de gebruikers, maar ook van de structuur van stedelijke gebieden enerzijds en van regionale belangen (stimuleringsgebieden) anderzijds.

2.40. Als rekening wordt gehouden met de verschillende onder 2.39. genoemde punten zal een onbeperkt autogebruik in de stedelijke gebieden in de toekomst niet meer mogelijk zijn. Een afremming van het autogebruik dient hier gekompenseerd te worden door een groter aanbod van openbaar vervoer van hoge kwaliteit.

2.41. In de komende regeringsperiode dient het rijkswegennet langzamer te worden uitgebreid dan thans voorzien wordt blijkens het CPB-rapport 'De Nederlandse economie in 1973': een toeneming met 2 % per jaar in plaats van 3 % moet voldoende geacht worden.

Hiertegenover dient te staan een aanzienlijke uitbreiding van de faciliteiten van het openbaar vervoer.

2.42. Voor het gehele openbare vervoer (trein, metro, tram, bus, taxi) dient in de komende vier jaar 1 alomvattende wettelijke regeling te worden getroffen.

2.43. Ten aanzien van de financiering moet er naar gestreefd worden dat de opbrengsten uit heffingen op het partikulier vervoer en de tarieven van het openbaar vervoer tezamen genomen de overheidsuitgaven dekken voor het verkeer inclusief het parkeren en de exploitatietekorten van het openbaar vervoer. Een dergelijk evenwicht dient tot stand te komen per agglomeratie of gewest.

2.44. Mede om het gebruik van het openbaar vervoer te stimuleren is daarbij een systeem van heffingen op het partikulier vervoer gewenst, waarbij meer dan in het huidige systeem een direkt verband wordt gelegd met de door het gebruik veroorzaakte kosten, de maatschappelijke kosten daarbij inbegrepen (milieuverontreiniging, e.d.) Teneinde deze heffingen enigszins effectief te doen werken moet worden gestreefd naar een beperking van de mogelijke afwenteling van 'autokosten' op de bedrijven.

2.45. Tekorten van verkeersvoorzieningen, waarvan de omvang mede bepaald is door regionale belangen behoeven echter niet geheel gefinancierd te worden uit de heffingen op het verkeer, maar mede uit middelen bestemd voor stimuleringsgebieden.

EUROPEES ZEEHAVENBELEID

2.46. Er moet in 1980 een Noordwest-Europees havenbeleid zijn (havens zijn in het verdrag van Rome, paragraaf 84, niet genoemd). Dit kan beperkt blijven tot de havens die het traditionele gemeenschappelijk achterland (Ruhr/Saargebied, Elzas als grenzen) bedienen, met uitlopers naar Groot-Brittannië en Scandinavië wanneer de tunnel onder het Kanaal en de brug over de Sont gereed komen.

Hierdoor kunnen dreigende over-investeringen in zeehavens en achterliggende verbindingen, worden voorkomen met de daarbij behorende verspilling van financieringsmiddelen in de private en publieke sfeer. Dergelijke overinvesteringen kunnen slechts leiden tot een dodelijke concurrentiestrijd, ook in de private sfeer, welke onvermijdelijk zal eindigen met een terugval op regeringssteun, dus weer verspilling van publieke middelen.

2.47. Als een eerste stap kan Nederland, met gebruikmaking van universitaire internationale kontakten, het initiatief nemen tot een fundamenteel objectief economisch onderzoek naar de meest doelmatige keuze

van overgangspunten tussen zee- en landtransport, tegen de achtergrond van de wereldwijde vervoersstromen.

LUCHTVAART

2.48. Om van een juist luchtvaartbeleid te kunnen spreken dient uitgegaan te worden van de verwachte feitelijke ontwikkeling van het verkeer en vervoer in de jaren 1980, zowel ten aanzien van de ontwikkeling door de lucht als ten aanzien van de aansluitende transportontwikkelingsmogelijkheden op de grond.

Het is daarbij vereist dat de noodzakelijke onafhankelijke studies zich niet uitsluitend richten op de verkeers- en vervoerstechnieken, maar evenzeer op die van de ruimtelijke ordening, van de volksgezondheid en van de sociaal-ekonomische aspecten.

2.49. Gestreefd dient te worden naar een grotere samenwerking tussen en zonodig fusie van de West-Europese burgerluchtvaartmaatschappijen. Ten behoeve van een grotere vliegveiligheid is internationale regeling van de luchtwegen beneden 7620 m. noodzakelijk.

2.50. De situering van een tweede nationale luchthaven dient zodanig te zijn, dat de daarmee gepaard gaande overlast aan lawaai of vervuiling binnen toelaatbare grenzen zal blijven; met andere woorden zij zal aan zee dienen te worden gesitueerd met de aanvliegroutes boven het water en de gebouwen op het land. De tweede luchthaven dient echter in ieder geval niet in enig deel van de Waddenzee te worden aangelegd.

De bewoners van gebieden gelegen binnen de aanvliegroutes en hun gemeenteraden moeten medebeslissings-bevoegdheid krijgen ten aanzien van uitbreiding van bestaande en aanleg van nieuwe luchthavens (zie 2.18).

F. Industriebeleid

Voor een verantwoord beleid betreffende de industriële ontwikkeling is het noodzakelijk de volgende uitgangspunten in nauw onderling verband te bezien:

- een doelmatig gebruik van onze schaarse ruimte;
- het waarborgen van een gunstig leefmilieu in dichtbevolkte en ge-industrialiseerde gebieden;
- een regionaal industrialisatiebeleid, mede gericht op het scheppen van voldoende structurele werkgelegenheid (van hoog niveau) in de verschillende regio's van ons land;
- de voor de groei van ons nationaal inkomen nodige economisch-technologische ontwikkeling;
- het belang van de consumenten.

Op dit moment kunnen als problemen, welke binnen het kader van een nieuw industriebeleid moeten worden opgelost, genoemd worden:

1. het bestaan van structureel zwakke bedrijfstakken;
2. het bestaan van regionale onevenwichtigheden;
3. de onvoldoende bescherming van het leefmilieu;
4. de zwakke positie van de consument;

In hoeverre deze problemen bij voorrang dienen te worden opgelost wordt bepaald door de omvang en de urgentie die men er aan toekent. D'66 is hierbij het volgende van mening:

2.51. De overheid dient haar beleid met kracht te richten op herstructurering van het bedrijfsleven waardoor in alle sectoren tenminste een rendabele produktie kan worden bereikt. Hoewel het behoud van een evenwichtig en gediversifieerd industrieel bestand belangrijk is, moet derhalve gestreefd worden naar vergroting van het aandeel van de meest rendabele bedrijfstakken in de nationale produktie. Hierop dienen zowel het vestigingsbeleid voor nieuwe industrieën en dienstverlenende bedrijven, alsook het herscholingsbeleid te zijn afgestemd. Vooral dit laatste is belangrijk om de steeds weer optredende werkloosheid als gevolg van een verschillende structuur van de vraag naar en het aanbod van arbeidskrachten te voorkomen.

De herstructurering zal gebaseerd moeten zijn op het streven naar een zo doelmatig mogelijke aanwending (nationaal en internationaal) van produktiefactoren, met speciale aandacht voor de positie van de ontwikkelingslanden (zie de punten 4.18 t/m 4.20).

Voor het verlenen van overheidssteun aan bedrijven dienen duidelijke normen te worden aangehouden. De mogelijkheid om van overheidswege, in samenwerking met het bedrijfsleven, de follow-up van ondernomen sektorstructuurstudies te bevorderen dient onderzocht te worden.

2.52. In het kader van de regionale industrialisatiepolitiek dient de overheid te streven naar:

- a. spreiding van de bevolking en werkgelegenheid over de verschillende delen van ons land;
- b. ontwikkeling van de gebieden buiten het westen van het land, met name opheffing van de kwetsbare positie van regio's met een te eenzijdige werkgelegenheid, door introductie van nieuwe bedrijfstakken, een actief herscholingsbeleid en bevordering van de mobiliteit van de arbeiders. Het hiertoe strekkende beleid dient voortdurend naar zijn effectiviteit te worden onderzocht en zo nodig aangevuld en verbeterd. Dit geldt o.m. voor het kernenbeleid, dat vervangen moet worden door concentratie van de stimuleringsactiviteiten in een beperkt aantal ontwikkelingszones.

Een mogelijkheid om het aantrekken van bedrijfsinvesteringen in

daarvoor minder aantrekkelijke gebieden te bevorderen zou op dit moment gevonden kunnen worden in uitbreiding van de risicodragende activiteiten van de Nationale Investeringsbank dan wel de oprichting van een regionale investeringsmaatschappij door de overheid of door direkte deelname van de overheid in bedrijven. Nog een andere mogelijkheid zou kunnen zijn de invoering van een heffingstelsel op vestigingen in de randstad, of op zijn minst een vergunningenbeleid (vgl. in Frankrijk in het 'Bassin Parisien').

Speciale aandacht verdient het noorden des lands: aan de ontwikkeling van dit gebied moet de grootst mogelijke prioriteit worden verleend. Overwogen kan b.v. worden of het geld dat besteed zal worden om het afval weg te werken van een van de grootste watervervuilers van dit land, tevens een van de meest marginale bedrijfstakken - de strokarton-industrie -, niet beter besteed kan worden aan een aanzienlijke sanering van deze industrie, gekombineerd met premieëring van vervangende, schone bedrijven.

2.53. Het probleem van de leefbaarheid moet ook bij het industriebeleid als hoogst urgent onderkend worden. Bij het streven naar verwezenlijking van de doelstelling van bevredigende economische groei behoort dit aspect volledig te worden ingekalkuleerd.

Bij de vestiging van industriekomplexen of industrieën kunnen tevoren d.m.v. een veelzijdig onderzoek alle mogelijke consequenties daarvan op het welzijn van de burger en op het leefmilieu worden gezien. Een maatschappelijke kosten-baten-balans is noodzakelijk. In geval van twijfel mag het betrokken bedrijf slechts bij uitzondering en dan slechts nog onder zeer speciale voorwaarden en onder goedkeuring van de Staten-Generaal worden toegelaten.

Bij alle industriepannen moet de bevolking zoveel mogelijk bij de formulering en de uitvoering van het beleid worden betrokken.

2.54. Bij één der departementen (voorlopig Economische Zaken) wordt een goed geoutilleerd directoraat-generaal ingesteld, dat in het kader van het algemene regeringsbeleid speciaal de belangen der consumenten behartigt.

De overige daarvoor in aanmerking komende departementen dienen te beschikken over afdelingen, welke in nauwe samenwerking met het bovengenoemde directoraat-generaal, zich speciaal bezighouden met de behartiging van de consumentenbelangen in het kader van het beleid van het betrokken departement.

Een Consumptie-Raad, bestaande uit vertegenwoordigers van consumenten-organisaties en door de Kroon aan te wijzen deskundigen, kan de regering, uit eigen beweging of op verzoek, adviseren met betrekking tot de consumentenbelangen. Deze Raad zal onder meer de taak kunnen overnemen van de huidige S.E.R.-commissie Consumenten-aangelegen-

heden. In bepaalde gevallen kunnen S.E.R. en Consumentenraad gezamenlijk advies uitbrengen.

Als tegenhanger van de steeds toenemende omvang waarin voor producten in Nederland reclame wordt gemaakt, dient de overheid zijn bijdrage aan het consumentenonderzoek zeer aanzienlijk te vergroten. Bevorderd dienen te worden het tot stand komen van een Research Instituut voor Consumptievraagstukken en instelling van een universitaire leerstoel op dit terrein.

G. Landbouw

In verband met de groei van de Nederlandse bevolking en de algemene welvaartsontwikkeling zal de oppervlakte grond die voor zuiver agrarische doeleinden beschikbaar is nog aanzienlijk kleiner worden. Woningbouw, recreatie, verkeer, waterwinning enz. zullen nog grotere oppervlakten grond vereisen. Rekonstruktie van bepaalde gebieden als natuurgebied is geboden. Anderzijds is de wijze van grondgebruik door de landbouw van doorslaggevende invloed op het karakter van ons cultuurlandschap en is de landbouw met de rechtstreeks daarmee verbonden industrie nog steeds een belangrijke economische faktor. Ook van binnenuit is de landbouw sterk in beweging als gevolg van een vergaand kapitaliseringsproces, waardoor vele arbeidskrachten worden afgestoten. Verwacht moet worden dat het huidige aandeel van 8 % in de totale beroepsbevolking in de komende decennia nog gehalveerd zal worden. D'66 erkent daarom de noodzaak van een voorlopig nog intensieve overheidsbemoeiing, zowel op economische als op sociale gronden.

2.55. Het beleid dat Nederland t.a.v. landbouwproblemen in de EEG heeft gevoerd, kan in de gegeven situatie in grote lijnen worden onderschreven. In de naaste toekomst zal in het verband van de EEG vooral verdere harmonisatie van het mededingingsbeleid moeten worden nagestreefd, met name door het gelijktrekken van de belastingwetgeving, de sociale voorzieningen, de vervoerspolitiek en het subsidiebeleid in de agrarische sektor. Het Europese prijsbeleid dient te worden afgestemd op het kostenniveau van moderne en doelmatige landbouwbedrijven.

2.56. Het beleid en met name het structuurbeleid moet erop gericht zijn de landbouwer dezelfde inkomensmogelijkheden te bieden als de ondernemer in andere sectoren van onze maatschappij. Zowel ten behoeve van deze doelstelling als ook ten behoeve van het garanderen van een geleidelijk toenemend aandeel van de ontwikkelingslanden in de EEG-markt voor landbouwproducten, is D'66 voorstander van een extra afvloeiing van 2500 landbouwers per jaar. Dit dient te worden bewerk-

stelligd door compenserende maatregelen. Naast financiële compensatie, te verstrekken uit het ontwikkelings- en saneringsfonds voor de landbouw, zal daartoe een betere omscholingsregeling tot stand moeten komen voor mensen die de landbouw willen verlaten.

2.57. Op nationaal niveau staat D'66 de stichting voor van een centraal beheerd staatsgrondbedrijf, waarin ook de huidige domeingronden worden ingebracht. Vergroting van het grondbezit van de staat wordt aanvaard, voorzover dit door een actief aankoopbeleid mogelijk is en bij kan dragen tot verbetering van de bedrijfsstructuur in de landbouw, tot verlichting van de financiering van bedrijfsvergroting en bedrijfsovergang en tot betere planologische mogelijkheden.

2.58. De huidige ruilverkavelingswet moet worden vervangen door een volgens horizontale beleidslijnen opgestelde landinrichtingswet, waarin de vereisten van ruimtelijke ordening, milieubeheer en landbouwbeleid integraal zijn verwerkt.

Aan bebossing van beschikbare grond dient daarbij in ruime mate aandacht te worden geschonken.

2.59. De belastingheffing dient beter te worden afgestemd op de behoeften van de landbouw en middenstand, met name door de middeling van inkomsten over een termijn van b.v. 5 jaar en het scheppen van belastingvrije investeringsmogelijkheden.

Tevens dienen voorzieningen te worden getroffen om te garanderen dat de modernisering van de landbouw niet afstuit op de onmogelijkheid het nodige kapitaal te verkrijgen; kredietfaciliteiten zijn hiertoe vereist.

2.60. De vestiging van proefboerderijen waarop biologische bestrijding van insecten, ziekten en plagen, en van biologisch-dynamische landbouwmethoden in de praktijk worden getoetst, moet worden bevorderd.

III. WETENSCHAP EN TECHNIEK

Probleemstelling

Bij alle kritiek die mogelijk is op onze moderne samenleving is één feit niet te ontkennen: de door de moderne wetenschap en techniek mogelijk geworden opbouw en perfectionering van het productie-apparaat heeft in de meeste westerse landen het hoofdprobleem van vroegere eeuwen, de wijd verbreide armoede, bijna doen verdwijnen en de gemiddelde levensduur van de mens sterk verlengd. Dat deze verworvenheden geen exclusief voorrecht van de westerse landen mogen blijven zal een belangrijk uitgangspunt voor het beleid in de komende 4 jaar moeten zijn. In hoofdstuk IV, paragraaf B. (Rechtvaardige welvaartsdeling in de wereld) wordt hierop nader ingegaan.

Echter, ook in onze directe geografische nabijheid zijn een aantal nieuwe problemen ontstaan die dringend om oplossingen vragen. Het grootste probleem ligt daarin dat de ontwikkeling van wetenschap en techniek de mensheid een ongeëvenaarde macht over maatschappij en natuur heeft gegeven. Hierdoor is het gevaar niet denkbeeldig dat deze macht in handen van bepaalde groepen in foute zo niet funeste richting zou kunnen worden gebruikt. Dit gevaar kan alleen worden voorkomen als er waarborgen worden gevonden voor een blijvende en zelfs groeiende mogelijkheid van inspraak, ook – of juist – in onze zeer complexe moderne maatschappij.

Ook zonder enig bewust streven naar macht of overheersing door bepaalde groeperingen bergt de dynamiek van deze, met een Angelsaksisch woord vaak als 'technologie' aangeduide ontwikkeling een zeker gevaar in zich doordat, zoals Erich Fromm het uitdrukt: 'we menen dingen te moeten doen *omdat* ze technisch mogelijk zijn geworden'.

Het is echter juist zo, en dit is de centrale stelling, dat we de grote mogelijkheden die we ter beschikking hebben gekregen, dienen te gebruiken voor vervulling van taken, die wij uit menselijk en maatschappelijk oogpunt nodig achten. Dit betekent dus, dat we de 'technologische' ontwikkeling bewust moeten sturen.

De grote problemen van onze eigen samenleving betreffen de bevordering van de leefbaarheid en de welvaart. Welk aspect we ervan ook mogen bekijken: evenwichtige economische groei, beperking van de bevolkingsgroei, milieuhygiëne, kwaliteit van woningen, bewaking en verbetering van de gezondheid, enz., voor al deze taken zijn er nieuwe producten nodig in de vorm van nieuwe motoren, contraceptiva, betere controle van industriële processen, nieuwe bouwmaterialen betere geneesmiddelen, nieuwe diagnostische apparatuur, enz., ad inf. Inderdaad, slechts met volle en bewuste inschakeling van alle ervaringswetenschappen en de

daaruit afgeleide technieken is het mogelijk algemeen maatschappelijk en industrieel die vernieuwingen te realiseren die nodig zijn om al die problemen waarmee wij op dit moment hoofdzakelijk worden geconfronteerd, op te lossen en in goede banen te leiden.

De oplossing van bovenbedoelde problemen vereist derhalve een hoog niveau van wetenschappelijk, technisch en industrieel kunnen. Dit niveau kan alleen bereikt worden, als we enerzijds bereid zijn nu en in de toekomst op voldoende schaal te investeren in wetenschappelijk onderzoek en in de technische ontwikkeling en anderzijds die structuren scheppen die een maatschappelijk verantwoorde *sturing* van de 'technologie' en een verantwoorde besteding van de daarmee gemoeide gelden kunnen waarborgen.

Wetenschappelijk onderzoek en ontwikkeling (in het vervolg aangeduid door WO en O) vormen onmisbare - maar niet de enige - bouwstenen voor de uitvoering van het hier gestelde doel.

In grote trekken worden deze activiteiten uitgevoerd door twee instanties. Dit zijn de overheid en de industrie die hiervoor in 1970 resp. f 1.1 en f 1.6 miljard zullen besteden. Van het door de overheid aangewende bedrag wordt echter ruim 40 % besteed voor onderzoek bij het hoger onderwijs. Gezien dit grote bedrag en de zeer grote autonomie van deze instellingen zijn er in feite drie kernen, waar beslissingen worden opgenomen over WO en O, te weten industrie, overheid en universiteit.

In een nog niet zo ver verleden waren de genoemde drie instanties praktisch volledig onafhankelijke grootheden.

De voor onze toekomst noodzakelijke inspanning op het gebied van WO en O en de met deze inspanning gepaard gaande kosten, staan echter steeds minder toe, dat de genoemde drie instanties volledig ongecoördineerd te werk gaan.

MINISTERIE VAN WETENSCHAPPEN

3.1. Van alle elders reeds beproefde en voor ons land overwogen structuren gaat de voorkeur van D'66 uit naar een structuur waarin een afzonderlijke minister verantwoordelijk zal zijn voor het beleid ten aanzien van de ervaringswetenschappen en hun toepassingen. Deze minister zal twee hoofdtaken hebben. De eerste betreft het wetenschapsbeleid.

Aangezien echter meer dan twee derde van alle wetenschapsbeoefening in het bedrijfsleven, of direct of indirect ten behoeve van het bedrijfsleven gebeurt zal de tweede zaak van deze minister de verantwoordelijkheid moeten zijn voor het op peil brengen, resp. houden van de structuur van ons bedrijfsleven.

De invloed die onze Regering kan hebben op technologische vernieuwingsprocessen in het huidige industriële bestel is nu bijzonder gering en wel omdat de beslissingen daarover niet door de Regering, maar door de ondernemingen worden genomen. Zou de Regering volstaan met het scheppen van een zo gunstig mogelijk klimaat voor de technologische vernieuwing, zonder de beslissingen in de ondernemingen te willen beïnvloeden en zonder dat de volksvertegenwoordiging om verantwoording over die beslissingen kan vragen, dan zou zij een heel belangrijk deel van haar gezag in handen van oncontroleerbare, telkens van nationaliteit wisselende machten leggen. Zou de Regering echter afzien van het scheppen van zo'n optimaal klimaat dan zou zij dezelfde ontwikkelingen aanmoedigen, maar met geheel onvoorzienbare gevolgen voor de werkgelegenheid en de economische groei. Er zit daarom niets anders op dan te kiezen voor zowel een optimaal technologisch vernieuwingsklimaat als ook voor een rechtstreekse beïnvloeding van de beslissingen die te dien aanzien in de ondernemingen worden genomen. Met een gericht beleid t.a.v. de structuur van ons bedrijfsleven (d.i. het geheel van het door ons land aangeboden pakket van goederen en diensten) hangt ten nauwste samen een beïnvloeding van de beslissingen in de ondernemingen en een verantwoording daarover tegenover de volksvertegenwoordiging. Een dergelijke taak die zo zeer verbonden is met de toepassing van alle beschikbare - of door verder onderzoek beschikbaar komende - kennis kan alleen zinvol worden vervuld door een minister van wetenschappen.

3.2. In de Tweede Kamer zal een vaste commissie voor wetenschappen en hun toepassingen worden ingesteld.

3.3. Een ministerie van wetenschappen zal ter bevordering van openheid en controle grote zorg moeten besteden aan popularisering van de achtergronden van de wetenschappen van techniek en maatschappij, met gebruikmaking van alle informatie-media.

WETENSCHAPSBELEID

Onder vrijwel alle departementen ressorteren taken en activiteiten die rechtstreeks met WO en O te maken hebben. Deze taken liggen op dit moment in handen van die departementen en vallen onder de verantwoordelijkheid van de daarmede belaste ministers. Sommige van deze activiteiten zijn van een nauw, uitsluitend op de interesses van het betreffende ministerie gericht karakter, vele andere daarentegen zijn van algemener aard en zouden, hetzij direct hetzij na lichte accentverschuivingen ten dienste kunnen staan van andere (misschien gewichtiger) belangen. Met name is hier natuurlijk het onderzoek dat aan de instituten voor wetenschappelijk onderzoek wordt beoefend te noemen dat aanzienlijk meer dan de helft van alle staatsuitgaven voor WO opeist.

Men mag nooit beweren en men mag het zelfs niet wensen – gezien het onvoorspelbare en individueel creatieve karakter van wetenschapsbeoefening – dat wetenschappelijk onderzoek zeer efficiënt georganiseerd en bestuurd wordt.

Echter, in het licht van de zeer grote bedragen die met wetenschapsbeoefening in deze tijd gemoeid zijn enerzijds en tengevolge van het bestaan van de mogelijkheid wetenschappelijke talenten en wetenschappelijke instrumentaria voor alternatieve doeleinden in te zetten anderzijds, is een *betere* besturing dan nu bestaat van deze activiteiten dringend nodig, maar ook mogelijk. Inderdaad zijn er op dit moment niet minder dan zes wetenschappelijke advieslichamen die *naast* elkaar (dus zonder onderlinge structuur en daardoor vaak *tegen* elkaar) direct de regering adviseren.

Doordat deze stof zo ingewikkeld is, is het onmogelijk reeds nu een in detail uitgewerkte organisatie voor een beter wetenschapsbeleid aan te geven. Uit de volgende analyse van de hoofdtaken van elk wetenschapsbeleid volgt echter dat een dergelijk beleid drie duidelijk te onderscheiden fasen kent. Daarom zal een goed wetenschapsbeleid drie, in een zekere hiërarchie aan elkaar verbonden raden, nodig hebben.

De eerste fase is die waarin de vraag wordt beantwoord ten behoeve van welke *problemen* onderzoek versterkt c.q. verzwakt dient te worden. Een dergelijke beslissing zou b.v. kunnen zijn: meer onderzoek ten behoeve van milieuhygiëne en minder ten behoeve van landbouw of wel meer onderzoek ten behoeve van een gerationaliseerde huizenbouw en minder ten behoeve van de kernenergie. (Niet vergeten mag worden onderzoek ten behoeve van bevrediging van de kennisdrang).

Deze fase behelst primair een *politieke* beslissing die door een raad (vooropig aangeduid als 'probleemraad') dient te worden genomen die hoofdzakelijk uit politieke figuren bestaat die verschillende belangen vertegenwoordigen.

De tweede fase is die waarin geanalyseerd wordt welke wetenschappen tengevolge van de door de probleemraad genomen beslissingen gebruikt moeten worden en eventueel versterkt of verzwakt. Dit is een beslissing die voornamelijk ligt op het gebied van het science management en die daarom door een lichaam zal moeten worden genomen, de 'wetenschapsraad', waarin hoofdzakelijk zeer breed georiënteerde mensen met een grondige wetenschappelijke achtergrond zitten.

De derde fase tenslotte behelst de vraag, welke concrete onderzoeken in de diverse disciplines nu in feite dienen te gebeuren. Hierbij is sterke

inspraak van de wetenschapsbeoefenaren zelf nodig, die hun voorstellen zullen doen aan een 'onderzoekraad', die voor een deel bestaat uit zeer ervaren maar nog steeds zelf wetenschappelijk actieve wetenschapsmensen en voor een ander deel uit mensen meer uit de sfeer van het science management.

De hiërarchische relatie tussen deze drie raden ligt daarin dat de 'probleemraad' duidelijke opdrachten geeft aan de 'wetenschapsraad' maar niet bevoegd is de beslissingen van de laatstgenoemde te bestrijden. De beslissingen van de 'onderzoekraad' kunnen in principe afgewezen worden door de 'wetenschapsraad' hetgeen vermoedelijk tot een zeldzaamheid kan worden gemaakt door een aantal vertegenwoordigers van de 'wetenschapsraad' in de 'onderzoeksraad' zitting te laten hebben.

STRUCTUUR VAN ONS BEDRIJFSLEVEN EN INDUSTRIËLE VERNIEUWING

Van alle beslissingen die in een industriële onderneming worden genomen zijn de besluiten tot ontwikkeling van nieuwe produkten of nieuwe werkwijzen de belangrijkste uit een oogpunt van continuïteit en groei. Nu valt het op dat deze belangrijkste besluiten in vele ondernemingen niet of niet bijtijds worden genomen. De verklaring hiervoor is, wanneer men afziet van de kwaliteit van het management, dat vele dergelijke vernieuwingen van een dusdanige aard zijn, dat de financiële gevolgen de mogelijkheden van eigen reservering plus een beroep op de kapitaalmarkt verre te boven gaan.

Voor ondernemingen die hetzij door groei of door samenvoeging met andere ondernemingen een zekere grensomvang te boven gaan blijkt dit probleem minder zwaar te wegen dan voor ondernemingen beneden de grensomvang.

Toch geldt voor beide grootten dat de kwalitatieve en kwantitatieve werkgelegenheid bij continuïteit en groei gebaat is. Ook de middelgrote en sommige kleinere industriële ondernemingen zullen ten behoeve van hun bestaansmogelijkheid deel moeten kunnen hebben aan vernieuwing van producten en werkwijzen. Bovendien, - en niet in het minst - zullen terwille van milieuhygiënische eisen, terwille van ruimtelijke ordening, terwille van de ontplooiingsmogelijkheden van de ontwikkelingslanden etc. voortdurend verschuivingen in het aangeboden pakket aan goederen en diensten moeten optreden.

Deze concrete behoefte aan voortdurende 'technologische' vernieuwing vraagt om industriële structuren die daartegen zijn opgewassen, om een aanbod en doorstroming van de mankracht die dit kan waarmaken en om een financiering die ertoe aanmoedigt. Deze drie aspecten zijn alle

onderwerp van een beleid, dat heden slechts nog voor een deel door de ondernemingen zelf kan worden gevoerd.

Het ontbrekende zal een belangrijke taak van het ministerie van wetenschappen moeten zijn.

Indien de overheid met aanwending van rijksmiddelen hier stimulerend optreedt, dient daartegenover een verantwoording van het door de ondernemingen gevoerde beleid tegenover de overheid en het volk te staan. Deze verantwoording komt niet aan bod in de goedkeuring van de ondernemingsstatuten, de beleidsinspraak via ondernemingsraden of de fiscale heffing op het financiële resultaat.

In ieder geval zal voor het besteden van overheidsmiddelen ten behoeve van technologische vernieuwing en ontwikkeling de boekhouding van de onderneming toegankelijk moeten zijn voor de Rekenkamer. Voorts zal de overheid de financiële hulp afhankelijk moeten stellen van het aandeel nationaal bezit in de onderneming, dit onverminderd de wenselijkheid ook deel te nemen aan grote ontwikkelingsprojecten in Europees verband. Tenslotte zal in het kader van de ontwikkelingssamenwerking stimulerend en beschermend kunnen worden opgetreden waar nationale industrieën het zwaartepunt van hun activiteiten moeten gaan verleggen naar ontwikkelingslanden of waar zij ten behoeve van het overlaten van markten aan die landen (bij voorkeur geleidelijk) op andere activiteiten zullen moeten overschakelen. In alle gevallen zullen echter de beleidslijnen voor dergelijke verleggingen duidelijk en controleerbaar moeten worden vastgesteld.

BELEIDSPUNTEN VOOR EEN MINISTER VAN WETENSCHAPPEN

3.4. Om het ontstaan van bedrijven boven de grensomvang (kritische grootte) te bevorderen is een gemeenschappelijk belangen- en afzetgebied nodig. Uitbouw van de Europese Gemeenschappelijke Markt tot een economische en monetaire unie en uitbreiding van de Gemeenschappen met Engeland, Noorwegen, Denemarken en Ierland zijn daarvoor noodzakelijke voorwaarden.

3.5. Het technologisch beleid op het gebied van voedingsmiddelen en textiel dient te worden afgestemd op het beleid van het Ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking, in inter-Europees overleg.

3.6. De minister van Wetenschappen dient een bij de wet geregelde bevoegdheid te krijgen om aan de hand van inspectie-adviezen voor bedrijven boven een zekere grootte *aanwijzingen te geven omtrent verbetering van management van die bedrijven*. Met name de besloten N.V. dient ten overstaan van de minister verantwoording af te leggen over het gevoerde beleid; de minister kan door publikatie van het inspectierapport tot verbetering van het management bijdragen (deze maatregel

voorkomt het 'leegeten' van besloten N.V.'s in een stadium waarin diepteinvesteringen nog rendabel zouden zijn; zo niet, dan kunnen tijdig alternatieven worden gevonden).

3.7. De fiskale belemmeringen voor het open maken van besloten N.V.'s dienen te worden weggenomen. Inter-Europese maatregelen om een vlucht van kapitaal en beslissingsbevoegdheid tegen te gaan, dienen ten spoedigste te worden geëffectueerd. (Multilaterale overeenkomsten met Zwitserland, en andere kapitaalvluchtplaatsen).

3.8. Teneinde ook de middelgrote en kleine industrie in staat te stellen een rol te kunnen spelen bij vernieuwing wordt voorgesteld dat naast door de overheid gesubsidieerd technologisch onderzoek de overheid bevordert dat assistentie zal worden verleend t.a.v. project-evaluatie, marketing etc.

3.9. Een minister van wetenschappen zal in nauwe samenwerking met het Ministerie voor Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer een lange termijnplan voor de ruimtelijke ordening van de industrie moeten voorleggen, dat als kader voor de provinciale en regionale streekplannen gaat dienen, en waarin ook op lange termijn een aantal randvoorwaarden voor de leefbaarheid van dit land en zijn onmiddellijke buurlanden wordt gesteld.

3.10. De overheid zal een veelomvattend onderzoek moeten aanbesteden met betrekking tot de meest verantwoorde vorm van de toekomstige energievoorziening in Nederland. In dit onderzoek zal behalve met economische overwegingen ook rekening moeten worden gehouden met eisen van milieubeheer en ruimtelijke ordening. Met name zal de wenselijkheid dienen te worden onderzocht van het bouwen van twee grote elektrische energieparken: 1 nucleaire in Zeeland, 1 gasgestookte in het Oostelijk Waddengebied, beide gekoeld door zeewater. Daarnaast dient dit onderzoek zich vooral te richten op het alternatief van decentralisatie van de electriciteitsproductie en van totstandbrenging van geïntegreerde energiesystemen.

Gezien de aard van het onderzoek zal een multidisciplinaire benadering een noodzakelijke voorwaarde moeten zijn, waarbij bijvoorbeeld gedacht zou kunnen worden aan een samenwerking tussen het Nationaal Centrum voor Toekomstonderzoek en daartoe geëigende universitaire instellingen.

3.11. De ruimte, die in het wetenschapsbeleid gevonden kan worden voor gericht speurwerk voor maatschappelijke (milieubeheer etc.) en industriële toepassing, speurwerk van de soort dat een deel van de onderzoekactiviteiten van de drie Technische Hogescholen en van de Landbouw Hogeschool kenmerkt, zou via de coördinerende taak van de genoemde drie raden voor het wetenschapsbeleid duidelijker ten dienste van het algemeen maatschappelijk welzijn worden aangewend dan thans het geval is.

3.12. Ter verbetering van de hulp van TNO aan kleine en middelgrote bedrijven zal de aandacht vooral gericht moeten zijn op:

- betere doorstroming van nieuwe ontwikkelingen en kennis naar de industrie- en de dienstensector;
- doorstroming van jonge wetenschappelijke onderzoekers (ruim aanbod van promotieplaatsen in TNO);
- grote mobiliteit van de wetenschappelijke arbeid, via een actieve rol van TNO.

3.13. In overleg met het ministerie voor Volkshuisvesting dient het Ministerie van Wetenschappen een actief beleid te ontwikkelen voor technologieverbetering van de bouwproductie, mede met het oog op hoge kwalitatieve eisen van woningen en werkruimten.

3.14. Bedrijfstakken die nog een groei zullen doormaken ten gevolge van de Europese groei op het gebied van recreatie en vrijetijdsbesteding dienen te worden gestimuleerd en te worden begeleid tot grotere eenheden.

3.15. Naast een lange-termijnbeleid inzake de beperking van de luchtverontreiniging door de uitlaatgassen van automotoren, kan een minister voor wetenschappen op korte termijn een geheel van maatregelen ontwerpen waarmee het gebruik van 'zuinige' motoren wordt bevorderd; tweetakt-benzinemotoren worden verboden.

3.16. Een actieve participatie in ontwikkelingsprojecten van electromotoren voor automobielen dient te worden overwogen, evenals een ondersteuning van de ontwikkeling van aardgas-gestookte heteluchtmotoren en van kleine gasturbines voor tractie, vrachtvervoer en mogelijk energieopwekking.

Maatschappelijke kosten-baten-analyses voor dergelijke ontwikkelingen dienen door het ministerie van wetenschappen te worden aangemoedigd resp. ter hand genomen.

3.17. Een krachtige sanering van de lopende projecten op het gebied van maatschappelijke toepassing van nucleaire energie is dringend noodzakelijk. Deze allerduurste vorm van wetenschappelijk onderzoek munt uit door een tekort aan overzicht en visie, waardoor grote bedragen in dikwijls uitzichtloze projecten blijven vloeien. Hier ligt een delicate maar belangrijke taak voor het ministerie van wetenschappen.

IV. RECHTVAARDIGE WELVAARTSVERDELING

A. In Nederland

Wanneer democratische spelregels in de verschillende delen van de maatschappij in het leven zijn geroepen is er nog niet automatisch sprake van een democratische samenleving, Zo'n samenleving eist nl. dat de ontplooiingsmogelijkheden van de mensen niet al te veel uiteenlopen. Invoering van democratische spelregels zal evenwel de totstandkoming van werkelijk gelijke ontplooiingskansen aanmerkelijk versnellen.

De ontplooiingsmogelijkheden zijn, behalve van de persoonlijke aanleg en de vormingsmogelijkheden, eveneens sterk afhankelijk van de hoogte van de inkomens. Grote inkomensverschillen zijn daarom in een democratische samenleving onaanvaardbaar. Er zullen dan ook maatregelen genomen moeten worden die een billijke inkomens- en vermogensspreiding bij de bevolking mogelijk maken. Vermogensspreiding is bovendien wenselijk om hierdoor een opeenhoping van macht tegen te gaan. Verschillen gebaseerd op prestaties blijven daarbij binnen zekere, onder democratische controle te stellen grenzen aanvaardbaar. Maar iedere burger behoort een recht op een welvaartsvast minimum-inkomen te bezitten en een recht op een aan speciale omstandigheden aangepast inkomen bij bv. invaliditeit, ouderdom en onvrijwillige werkloosheid. Ten aanzien van de inkomensverwerving is voorts een volledige openheid vereist.

In verband hiermee zullen in de komende regeringsperiode de volgende maatregelen genomen moeten worden:

4.1. Bevordering van een systeem van loonsverhogingen waarin, rekening houdend met de belastingheffing en de sociale premies, de reële inkomensverbetering voor de laagst betaalde groepen groter is dan voor de overige inkomensgroepen. Dit zal in de praktijk waarschijnlijk neerkomen op loonsverhogingen via een gemengd systeem van 'centen en procenten'.

Verhoging van het wettelijk gegarandeerde minimumloon tenminste gelijk aan de gemiddelde welvaartsstijging (loonindex).

4.2. Versnelde invoering van gelijke beloning voor mannen en vrouwen bij gelijke arbeid, in alle bedrijfstakken. In verband hiermee is een wetenschappelijke opgezette algemene werkclassifikatie noodzakelijk. Bij de gelijke beloning gaat het om de totale arbeidsbeloning inclusief de onzichtbare delen (bv. werkgeversbijdragen) die meetellen in de loonkosten.

4.3. Bevordering van regelingen waardoor de financiële resultaten van de onderneming aan allen die hieraan hun bijdrage hebben geleverd ten goede komen. Dit kan bv. door wanneer uit de winst investeringen in de

onderneming worden verricht, een bedrag aan aandelen te plaatsen in een werknemersbeleggingsfonds. Hierdoor komen de waarden, die aan een onderneming door investering uit de winst worden toegevoegd niet alleen ten goede aan de kapitaalverschaffers, maar ook aan de werknemers. Verder kan tegemoet worden gekomen enerzijds aan het streven naar een billijker aandeel voor de werknemers in de financiële resultaten, zonder dat dit tot extra loonronden leidt, en anderzijds aan de bestaande behoeften op investeringsgebied. Zonodig kan de verhandelbaarheid van de deelnemersbewijzen in het fonds tijdelijk worden opgeschort.

4.4. Vervanging van het stelsel van beloningen voor kommissarissen en directeuren van vennootschappen in de vorm van tantièmes door een stelsel waarin de beloning van deze funktionarissen wordt vastgesteld in de vorm van een vaste vergoeding per jaar.

4.5. Verhoging van de AOW-uitkeringen tot het niveau van het netto-besteedbare minimumloon.

4.6. Invoering van het 'Pensioen- en spaarloonplan D'66' voor de gehele bevolking gericht op de totstandkoming van aanvullende pensioenen naast de AOW door middel van een verplicht spaarsysteem. Enkele kenmerken van dit plan zijn:

- de overheid stelt jaarlijks een minimumpensioenbesparing (een gedeelte van de arbeidsbeloning) vast, die door iedereen, werknemer of zelfstandige, moet worden gespaard;
- de rechten op aanvullend pensioen zullen voor iedereen evenredig zijn met het op deze wijze bijeengebrachte 'spaarloon';
- de overheid opent de mogelijkheid - eventueel via de Rijkspostspaarbank - om het gespaarde kapitaal d.m.v. indexatie waardevast of welvaartsvast te doen beheren, waarbij dan een geringe rente resp. geen rente wordt vergoed;
- iedereen heeft vrijheid van keuze t.a.v. de spaar- en verzekeringsinstelling, de spaarmethode (bv. geen indexatie met een hogere renteberekening) en de uitkeringsmethode;
- de spaarder kan onder bepaalde voorwaarden op zijn verzoek vóór zijn 65e levensjaar op basis van het gespaarde bedrag een pensioen ontvangen.

De Regering krijgt door dit systeem de beschikking over een belangrijk instrument om de nationale besparingen op te voeren en de conjunctuur te beïnvloeden. Het bevordert bovendien de arbeidsmobiliteit omdat niemand bij overgang naar een andere werkkring gedwongen kan worden naar een andere spaar- of verzekeringsinstelling over te gaan en daardoor nadelen t.a.v. zijn pensioenaanspraken te aanvaarden. De bestaande pensioenregelingen (inclusief die voor ambtenaren en politici) zullen in dit systeem ingebouwd moeten worden.

4.7. Vooruitlopend op de invoering van het Pensioen- en Spaarloonplan:

Invoering van het weduwnaars- en afhankelijke nabestaanden pensioen. Invoering van de verplichting voor alle pensioenregelingen de gescheiden vrouw recht te geven op een bijzonder weduwnpensioen dat in overeenstemming is met de premies betaald vóór de echtscheiding.

Toepassing van de Algemene Ouderdomswet voor ambtenaren zoals voor de overige burgers. Loskoppeling van de AOW-uitkeringen van de ambtenarenpensioenen. Eenmalige inbouw van de AOW in de pensioengrondslagen; voor de laagste salarisgroepen dient deze inbouw echter minder dan 80 % te zijn. De ambtenaren betalen zelf hun AOW-premie en ontvangen de AOW zonder verdere korting op het ambtelijk pensioen.

Vermindering van de buitensporig hoge pensioenrechten volgens de pensioenwet voor politieke ambtsdragers (ministers, staatssecretarissen, Tweede Kamerleden, gedeputeerden en wethouders) tot het peil van de ambtenaren.

4.8. Omvorming van de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO) tot een volksverzekering, d.w.z. ook voor de zelfstandigen en diegenen die nog nooit aan het arbeidsproces hebben deelgenomen. Uitschakeling van de bedrijfsverenigingen; vrije keuze van verzekeringsinstelling.

Optrekking van de uitkeringen van de zgn. oude invaliden (van vóór 1 juli 1967) tot het volwaardige WAO-peil.

4.9. Invoering van het 'Ziektekostenverzekeringsplan D'66' gericht op de totstandkoming van één verplichte volksverzekering waarin de AWBZ en de Ziekenfondswet opgaan. Enkele kenmerken van dit plan zijn:

- premieheffing naar draagkracht (zie ook punt 4.16);
- het onderscheid tussen ziekenfondsen en particuliere verzekeringen en daarmee het onderscheid tussen fondspatiënten en particuliere patiënten verdwijnt;
- vrije keuze van verzekeringsinstelling;
- oprichting van overlegorganen, waarin vertegenwoordigers van de overheid, van de medische beroepen en diensten en van de consumenten zitting hebben, en die tot taak hebben de omvang van de medische dienstverlening en de tarieven vast te stellen;
- eigen risico afhankelijk van inkomen en gezinsgrootte.

4.10. Samenvoeging van de Werkloosheidswet en de Wet Werkloosheidsvoorziening (WWV) tot één regeling waarbij t.a.v. oudere werknemers de maximumuitkeringsduur (2 of 2½ jaar volgens de huidige bepalingen) vervalt, zodat oudere langdurig werklozen het recht op 75 % van het loon blijven behouden en geen beroep op de Bijstandswet hoeven te doen.

4.11. Wijziging van het bestaande stelsel van kinderbijslagen en kinderattrek bij de loon- en inkomstenbelasting overeenkomstig de volgende

richtlijnen:

- de kinderbijslag en de kinderaftrek worden samengevoegd tot één gezinssubsidieregeling;
- deze regeling kent gelijke rechten toe aan loontrekkenden, ambtenaren en zelfstandigen;
- de hoogte van de gezinssubsidie wordt beter aangepast aan de werkelijke behoeften; daartoe zal de subsidie:
 - a. lager zijn naarmate het inkomen der ouders hoger is;
 - b. afhankelijk zijn van de leeftijd der kinderen (op grond van behoeftenonderzoek);
 de subsidie daalt met het toenemend inkomen van de ouders, vrij langzaam voor de eerste twee kinderen, sneller voor derde en volgende kinderen;
- de basissubsidie (voor eerste en tweede kinderen van degenen waarvan het inkomen niet hoger is dan het wettelijke minimumloon) zal ongeveer gelijk zijn aan het gemiddelde netto-effekt van kinderbijslag en kinderaftrek voor het eerste kind thans (*f* 675,—);
- de noodzaak van gezinssubsidie wordt verder zoveel mogelijk beperkt door de totstandkoming van gratis voorzieningen rechtstreeks ten behoeve van het kind;
- de subsidies voor degenen, die volgens de nieuwe regeling minder ontvangen dan volgens de bestaande regelingen, zullen geleidelijk worden verminderd, bijv. met 10 % per jaar.

4.12. Verdere optrekking van de belastingvrije voet bij de loon- en inkomstenbelasting. Verhoging van de heffingspercentages voor de zeer hoge inkomens. Opheffing van het verschil in belastingdruk voor ongehuwden en gehuwden zonder kinderen door de invoering van één belastingtarief voor deze beide groepen. Afzonderlijke belasting van het arbeidsinkomen van de gehuwde (buiten haar huishouding) werkende vrouw.

4.13. Verhoging van de belastingvrije voet in de vermogensbelasting tot $\pm f$ 90.000 (waardevast). Invoering bij deze belasting van een progressie in het tarief oplopend van 0,6 % tot 1,2 %.

4.14. Verlening van een algemene vrijstelling van verkrijging bij de successierechten van *f* 120.000 (waardevast) per verkrijger (met handhaving van de bestaande vrijstelling ten behoeve van de echtgenoot). Aanzienlijke verhoging van de successie- en schenkingsrechten; invoering van een derde progressie in de tarieven waarbij rekening wordt gehouden met de vermogenspositie van de verkrijger. Toepassing van een speciale regeling hierbij waardoor de voortzetting van kleine bedrijven, bv. in land- en tuinbouw, niet in gevaar zal komen.

4.15 Invoering van een regeling waardoor de gegevens over de inkomens van alle burgers openbaar worden.

4.16. Afschaffing van de afzonderlijke premieheffing voor de volksverzekeringen; opnemng van deze premies in de tarieven van de loon- en inkomstenbelasting. Voorbereiding van een algemene wet op de sociale zekerheid waarin een recht op inkomen voor iedereen wordt gegarandeerd en waarbij waar mogelijk de sociale verzekeringen, de bijstandswet en het fiscale stelsel worden samengevoegd.

B. In de wereld

Grondslag voor de mondiale welvaartsverdeling in de wereld vormt de overweging dat ieder mens recht heeft op maatschappelijke zekerheid, een redelijke levensstandaard, onderwijs, alsmede op al die andere rechten en vrijheden genoemd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, zonder welke een menswaardig bestaan niet mogelijk is.

In de huidige situatie maakt dit ideaalbeeld een nogal utopische indruk: de internationale welvaartsverschillen zijn immers vele malen groter dan de welvaartsverschillen binnen Nederland. Via een gezamenlijke planmatige aanpak zullen de rijke en arme landen er echter in kunnen slagen om internationaal tot meer rechtvaardige sociaal-economische verhoudingen te komen en daarmee de infra-structuur op te bouwen van de internationale rechtsorde van de toekomst. Nederland dient zich daarom zonder voorbehoud te stellen achter de voorstellen van de commissie-Tinbergen voor het Tweede Ontwikkelingsdecennium (1971-1980). Dit houdt in, dat met name gestreefd dient te worden naar:

- a. een herstructurering van de wereldeconomie overeenkomstig de beginselen van een meer rationele arbeidsverdeling;
- b. het verstrekken van ontwikkelingsfondsen op basis van de bestedingsmogelijkheden in de ontwikkelingslanden, zoals met name aangetoond door de Verenigde Naties;
- c. het nauwer betrekken van de burgers bij de ontwikkelingssamenwerking door een actief voorlichtingsbeleid en een grotere inschakeling van gemeenten en particuliere niet-kommerciële organisaties.

Bovenstaande maatregelen leiden voor de komende regeringsperiode tot de volgende beleidsprioriteiten:

4.17 Het beleid inzake de ontwikkelingssamenwerking dient een zelfstandige plaats te gaan innemen naast het buitenlandse beleid. De Minister voor Ontwikkelingssamenwerking dient daarvoor te beschikken over een eigen begroting. Om een effectief beleid inzake de ontwikkelingssamenwerking te kunnen voeren zal het nodig zijn om de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking binnen het kabinet te belasten met de primaire verantwoordelijkheid voor het UNCTAD-beleid (nu onder Economische

Zaken), het Wereldbankbeleid (nu onder Financiën,) het voedselhulpbeleid (nu onder Landbouw) en het EEG-ontwikkelingsbeleid (nu onder Buitenlandse Zaken). Gezien het karakter van Suriname en de Nederlandse Antillen als ontwikkelingsgebieden en het feit dat gestreefd moet worden naar hun politieke en economische onafhankelijkheid t.o.v. Nederland, dient de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking met de primaire verantwoordelijkheid voor het beleid inzake deze overzeese gebieden te worden belast.

4.18 Openstellen van de EEG-markt voor de industriële exportprodukten en halffabrikaten, verwerkte landbouwprodukten hierbij inbegrepen, uit de ontwikkelingslanden via deelname aan een algemeen, niet wederkerig preferentiestelsel.

4.19. Instellen van een inspraakprocedure voor de ontwikkelingslanden bij de bepaling van het EEG-landbouwbeleid. Met name bij de bepaling van de omvang en samenstelling van de landbouwproductie van de EEG, alsmede van het markt- en prijsbeleid, dient de Voedsel- en Landbouworganisatie van de VN (FAO) in de gelegenheid te worden gesteld de betreffende vergaderingen van de Europese Ministerraad bij te wonen en zowel daar als in openbare hearings in het Europese Parlement haar reactie op de betreffende voorstellen kenbaar te maken.

4.20. Op korte termijn indienen van voorstellen in EEG-verband tot integrale uitvoering van de herstruktureringvoorstellen van de commissie-Tinbergen door de Europese Gemeenschap. Zo zal er ondermeer moeten worden aangedrongen op een geleidelijke produktieberping van bietsuiker in de EEG-lidstaten. Garanderen van een geleidelijk toenemend aandeel van de ontwikkelingslanden in de EEG-markt voor landbouwprodukten.

4.21. Vooruitlopend op het realiseren van een internationaal lastenverdelingsstelsel, waarbij ontwikkelingsfondsen op basis van de bestedingsmogelijkheden, zoals met name aangetoond door de V.N., worden verstrekt: De Nederlandse publieke hulpverlening opvoeren tot 1,25 % van het nationaal inkomen in 1975.

4.22. Verhogen van de kwaliteit van de hulpverlening door middel van:

- a. het in de toekomst uitsluitend verstrekken van schenkingen en renteloze leningen;
- b. het verlenen van ongebonden hulp, liefst via internationale afspraak, maar desnoods op eigen initiatief;
- c. het inpassen van de Nederlandse hulpverlening in de gezamenlijke internationale hulpverlening (consortia en consulatieve groepen) per land onder leiding van Wereldbank of het United National Development Programme.
- d. het kwijtschelden c.q. consolideren van schulden van ontwikkelingslanden, die in grote schuldenlast verkeren.

- e. het laten terugbetalen van studiebeurzen door studenten uit ontwikkelingslanden, indien zij na beëindiging van hun studie niet teruggaan naar eigen land. Dit kan het verdwijnen van intellect uit de ontwikkelingslanden tegengaan.

4.23. Nederland dient in samenwerking met andere landen het voorstel te lanceren tot instellen van een groep van hooggekwalificeerde deskundigen voor de uitwerking van aanbevelingen voor een internationaal belastingstelsel. Deze groep zou zich, uitgaande van de door de VN aangetoonde bestedingsmogelijkheden in de ontwikkelingslanden, moeten uitspreken over een rechtvaardiger verdeling van de lasten over de geïndustrialiseerde landen dan thans geboden wordt door de 1 % verdeelsleutel. Vooral zou deze groep zich echter moeten uitspreken over een meer objectief-rationeel en minder politiek-ideologisch gerichte verdeling van de beschikbare hulpfondsen tussen de ontwikkelingslanden.

4.24. Gezien de gekompliceerdheid van het ontwikkelingsvraagstuk pleit D'66 voor de permanente evaluatie van het Nederlandse beleid inzake ontwikkelingssamenwerking en voor beter gecoördineerde Nederlandse researchactiviteiten ten aanzien van het ontwikkelingsvraagstuk.

Permanente evaluatie van het Nederlandse beleid inzake ontwikkelingssamenwerking dient te geschieden door een evaluatieteam, samengesteld o.a. uit vertegenwoordigers van de verschillende universitaire instituten op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, of door een afzonderlijk evaluatie-instituut, dat organisatorisch wordt toegevoegd aan één van de Nederlandse universiteiten of hogescholen

Tussen het evaluatieteam (instituut) en de Nationale Adviesraad inzake Hulpverlening aan Minder Ontwikkelde landen zal een taakverdeling moeten worden aangebracht, waarbij het researchkarakter van de werkzaamheden van het permanent evaluatieteam (instituut) tegenover de meer algemeen adviserende functie van de Nationale Adviesraad als uitgangspunt zal moeten dienen.

4.25. De hulpverlening aan Suriname en de Nederlandse Antillen dient volledig te worden ingepast in een regeling op middellange termijn (5 à 10 jaar), gericht op het bereiken van politieke en economische onafhankelijkheid door deze overzeese gebieden. Daarnaast dienen zo spoedig mogelijk:

- a. de bestedingsmogelijkheden van deze gebieden door de Wereldbank te worden vastgesteld;
- b. de Nederlandse hulpverlening aan deze gebieden door het onder 4.26. genoemde evaluatieteam (instituut) kritisch te worden onderzocht.

4.26. Vestigingen van het Nederlandse bedrijfsleven in arme landen bij voorkeur in samenwerking met lokale ondernemers in de vorm van 'joint ventures' kunnen een belangrijke bijdrage leveren tot de gewenste

versnelling van de economische en sociale ontwikkeling. Overheidssteun daarbij, bv. ter tegemoetkoming aan risico's en kosten, mag alleen verstrekt worden als de belangen van het betrokken ontwikkelingsland daarmee rechtstreeks gediend zijn.

In de structuur van de zojuist opgerichte Financieringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden (FMO) is dit thans onvoldoende gewaarborgd. Om dit te veranderen is het noodzakelijk om de 3 regeringsvertegenwoordigers in de goedkeuringscommissie alle drie door de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking te laten benoemen (nu worden door Financiën, Economische Zaken en Ontwikkelingssamenwerking ieder 1 vertegenwoordiger benoemd). Bovendien dient deze goedkeuringscommissie zich verplicht te laten adviseren door het permanent evaluatieteam (instituut) (zie 4.26). Alléén wanneer de financiële steun uit het FMO-programma aan goedgekeurde projecten plaats vindt in de vorm van giften of leningen tegen 'zachte' voorwaarden mag deze ten laste van het ontwikkelingsbudget worden gebracht.

4.27. Teneinde de ontwikkelingssamenwerking dichter bij de burgers te brengen, dient aan de gemeenten de gelegenheid te worden geboden uit eigen inkomsten een bepaalde bijdrage van de gemeentelijke begroting voor ontwikkelingssamenwerking te bestemmen.

Deze gemeentelijke bijdragen dienen met name te worden aangewend voor subsidies aan de partikuliere niet-commerciële organisaties ten behoeve van voorlichtingsprogramma's.

V. VREDE EN VEILIGHEID

A. Buitenlandse politiek

De centrale principes, die de Nederlandse buitenlandse politiek dienen te beheersen zijn:

de erkenning van de fundamentele rechten van de mens, de intensivering van de internationale samenwerking en de realisering van een rechtvaardige welvaartsverdeling in de wereld.

Het gaat er om om met behulp van deze principes oplossingen te vinden voor de grote opgaven van deze tijd:

- a. de emancipatie van driekwart van de wereldbevolking (zie hoofdstuk IV, paragraaf B.).
- b. aanzienlijke versterking van de Verenigde Naties
- c. versnelling van de politieke integratie in West-Europa
- d. een evenwichtige ontspanning in de Oost-West-tegenstellingen.

Om aan deze opgaven tegemoet te komen wenst D'66 een buitenlands beleid dat gericht is op een radicale doorbreking van verouderde uitgangspunten en denkpatronen. Dit betekent vooral dat de nieuwe buitenlandse politiek minder dan tot dusverre gebaseerd zal moeten zijn op de behartiging van eng-nationale belangen in het buitenland en meer zal moeten zijn afgestemd op het perspectief van een rechtvaardige internationale samenleving.

Het streven naar een begin van een rechtvaardige internationale samenleving mag niet beperkt blijven tot een hobby van specialisten, maar zal gezien de noodzaak tot ingrijpende structuurveranderingen door brede kringen van de bevolking moeten worden ondersteund. Via een actief voorlichtingsbeleid zal de burger nauwer bij de vorming van het buitenlandse beleid kunnen worden betrokken. Door middel van openbare hoorzittingen (hearings) waar zowel partikuliere burgers als (hoge) ambtenaren kunnen worden gehoord, dient de parlementaire controle op het buitenlandse beleid te worden versterkt. Uit het bovenstaande vloeien voor de komende vier jaar de volgende beleidsprioriteiten voort:

VERSTERKING VAN DE VERENIGDE NATIES

Er mag niet worden berust in de huidige toestand van internationale anarchie en machteloosheid van de V.N. De grote problemen van deze tijd (de bewapeningswedloop, de armoede, de bevolkingsexplosie en de milieuvervuiling) kunnen niet zonder intensieve samenwerking van alle volken worden opgelost. Een versterking van het gehele V.N.-stelsel moet op korte termijn worden verwezenlijkt, vóór de problemen uit de hand lopen.

5.1. D'66 heeft de stellige indruk dat het Nederlandse beleid inzake de V.N. sterk geactiveerd moet worden. Voor de komende kabinetsperiode

zal daarom een staatssekretaris voor de Verenigde Naties en Vredesvraagstukken op het Departement van Buitenlandse Zaken met de voorbereiding en uitvoering van dit beleid moeten worden belast. Deze staatssekretaris moet zich speciaal richten op de buitenlands-politieke ontwikkelingen op lange termijn.

5.2. Het lidmaatschap van de Veiligheidsraad dient te worden aangepast aan de reële machtsverhoudingen. De Volksrepubliek China dient de zetel van de Republiek China (Formosa) te gaan bezetten. In het uiterste geval dient dit te gaan ten koste van het V.N.-lidmaatschap van Formosa. Zo spoedig mogelijk moet getracht worden door een 'package-deal' ineens de toelating vna Noord- en Zuid-Vietnam, Noord- en Zuid-Korea, de beide Duitslanden en de beide China's te regelen.

De toepassing van het veto-recht moet worden beperkt en geheel worden afgeschaft voor agendapunten onder hoofdstuk VI van het Handvest 'Vreedzame Beslechting van Geschillen'.

5.3. Een V.N.-vredesmacht moet worden geschapen die zowel voor dwangacties als vredesoperaties kan worden ingezet. Een permanent detachement dient onder direkt bevel van de Sekretaris-Generaal te staan, en een grotere parate strijdmacht onder voortdurend bevel van de Veiligheidsraad. Tenslotte dienen middelgrote landen nog een extra aantal eenheden ter beschikking van de Veiligheidsraad te houden.

5.4. Aanzienlijke uitbreiding van de activiteiten van de V.N.-organisaties op het terrein van bevolkingspolitiek zal in het Nederlandse beleid hoge prioriteit moeten krijgen. Doelstelling dient te zijn dat in 1980 voor tenminste de helft van de wereldbevolking faciliteiten op het gebied van seksuele voorlichting en voorbehoedsmiddelen beschikbaar zijn onder eerbiediging van het recht van ieder land zijn eigen bevolkingspolitiek te bepalen. (Zie het rapport van de Cie-Tinbergen voor 1970-1980). Nederland dient zijn bijdrage aan deze activiteiten te verveelvoudigen tot een bedrag van 50-100 miljoen gulden in 1975. Deze bijdrage dient te worden verstrekt binnen het kader van de ontwikkelingssamenwerking.

5.5. Een V.N.-organisatie ter beveiliging van het natuurlijk milieu behoort te worden opgericht en grote verordende bevoegdheden te krijgen om misbruik, vervuiling en verspilling van de natuur tegen te gaan.

5.6. Een vredesfonds moet worden opgericht waaruit militaire V.N.-operaties kunnen worden bekostigd. Dit fonds dient te worden gevoed uit vrijwillige bijdragen en verplichte kontributies, waarvan de hoogte o.a. bepaald wordt door nationale defensie-uitgaven. Permanente leden van de Veiligheidsraad met veto-recht behoren een hoge minimum-kontributie te leveren. Voorts kunnen opbrengsten van de exploitatie van zee- en ruimte-rijksdommen in de vorm van royalties aan het fonds ten goede komen.

5.7. Er dient een Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens te

worden aangesteld met de bevoegdheid zelfstandig over de handhaving van de mensenrechten in de lidstaten te rapporteren en de rol van internationaal ombudsman te spelen. Bovendien moeten worden opgericht: één mondiaal en verscheidene regionale gerechtshoven voor de Rechten van de Mens, met op den duur bevoegdheden analoog aan het Europese Hof voor de Rechten van de Mens.

5.8. Aan de bestaande verdragen met betrekking tot de Rechten van de Mens dienen een verdrag inzake vrijheid van informatieverstrekking en -verkrijging alsmede een verdrag dat de rechten van de mens, die een bepaalde staat gelden, ook van toepassing verklaart op vreemdelingen in die staat, te worden toegevoegd.

5.9. Een VN-rampendienst moet in het leven worden geroepen, die beschikt over een wereldwijd stelsel van hulpdepots met medicijnen, voedsel, tenten enz. De lidstaten van de V.N., i.c. Nederland dienen uitrusting en manschappen te leveren voor een permanente vloot van transportmiddelen en communicatieuitrustingen die onverwijld en overal kan worden ingezet. De lidstaten van de VN behoren in een verdrag inzake rampenhulp hun rechten en plichten vast te leggen. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering dient gelegd te worden bij een Hoge Commissaris voor Rampenhulp.

Toelichting:

De hulpverlening bij rampen zoals recentelijk Biafra, na de militaire ineenstorting, Peru en Pakistan, komt vaak zeer langzaam en gebrekkig op gang. Het is niet te verwachten, dat dit de laatste gevallen zullen zijn. Een gecoördineerd gebruikmaken van de technische mogelijkheden, die de wereld heeft, lijkt zinvoller dan de tot nu toe gevolgde procedure.

VERSNELLING VAN DE WESTEUROPESE INTEGRATIE

Hierboven spraken wij over de internationale anarchie van staten, welke kenmerkend is voor de huidige internationale verhoudingen op mondiaal niveau. Maar zelfs op het veel beperktere West-Europese vlak is het ondanks 13 jaar Europese gemeenschappen nog niet mogelijk gebleken de verouderde nationale structuren aan te passen aan de eisen welke de schaalvergroting in de internationale samenwerking met zich meebrengen. De gevolgen zijn niet uitgebleven: overschotten van een oneconomische Europese landbouw, die gedumpt worden op de wereldmarkt ten koste van de vaak goedkoper producerende ontwikkelingslanden; ernstige monetaire crises in Engeland (1967), Frankrijk (1969) en West-Duitsland (1969), gepaard gaande met wilde speculatiegolven; geen parlementaire controle op het uitgavenbeleid van de Europese Gemeenschappen; een steriele samenwerking op het gebied van buitenlandse politiek en defensie; en een toenemende vervuiling van het Europees milieu.

5.10. Uitbouw van de Europese Gemeenschappelijke Markt tot een economische en monetaire unie, welke in 1980 dient te zijn voltooid.

5.11. Het supra-nationale karakter van de Gemeenschappen moet worden versterkt. Het zgn. Akkoord van Luxemburg van 1966 dient ongedaan te worden gemaakt: de Europese Ministerraad dient de in het Verdrag van Rome voorziene procedure van beslissing bij meerderheid van stemmen toe te passen en de onafhankelijke positie van de Europese Commissie moet worden erkend.

5.12. Het democratische karakter van de Gemeenschappen moet worden versterkt. Volledige budgettaire en wetgevende bevoegdheden voor het Europees Parlement; uitbreiding van het terrein van het Europees Parlement tot de buitenlandse politiek en defensie. Het Europees Parlement dient direkt te worden verkozen. Om uit de reeds jarenlang bestaande impasse te komen zullen zij nog niet op Europees niveau worden gehouden.

Benoeming van de Europese Commissie door het Europees Parlement.

5.13. Uitbreiding van de Gemeenschappen met de kandidaat-leden Engeland, Noorwegen, Denemarken en Ierland.

5.14. Voorstellen indienen tot wijziging van de Verdragen van de Europese Gemeenschappen, waarbij de bevoegdheden van de Gemeenschappen worden uitgebreid tot het terrein van ruimtelijke ordening en milieubeheer en het terrein van de mondiale ontwikkelings samenwerking. Uitbreiding van de Europese Commissie is hiertoe wellicht noodzakelijk.

5.15. Nemen van initiatieven, die er op gericht zijn de feitelijke samenwerking in Benelux-verband te versterken.

5.16. Afwijzing van een afzonderlijke Europese kernmacht. Spoedige afsluiting van een overeenkomst tussen Euratom en de Internationale Atoomgemeenschappen te Wenen m.b.t. de controle op de naleving van de non-proliferatie-overeenkomst door de EEG-staten.

5.17. Vorming van een Europese groep binnen de NAVO, bestaande uit de landen van de uitgebreide Gemeenschappen, voor de bevordering van een Europese samenwerking inzake konventionele defensie en het verkrijgen van grotere inspraak in de aanwending van het Amerikaanse kernwapen, voorzover het de verdediging van Europa betreft.

Totstandbrenging van een gemeenschappelijk Europees beleid inzake wapenontwikkeling, productie en -aankoop.

ONTSPANNING IN DE OOST-WEST-VERHOUDING

De Oost-West tegenstelling frustreert het verlangen naar politieke zelfstandigheid in Oost- en West-Europa door de bestaande verdeling van invloedssferen als gevolg van het nucleaire machtsevenwicht tussen de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie. Het Nederlandse beleid dient ge-

richt te zijn op de totstandkoming van een Europees Veiligheidssysteem, waarin procedures zijn ingebouwd voor politieke consultatie en de vreedzame beslechting van geschillen. Zolang dit systeem nog niet tot stand is gekomen, kan de NAVO nog niet worden gemist. Tegelijk met de voorbereiding van de totstandbrenging van een Europees Veiligheidssysteem dient te worden gestreefd naar een evenwichtige vermindering van strijdkrachten tussen NAVO- en Warschau-pact, zo nodig via een uitvoering in een aantal achtereenvolgende fasen.

5.18. Instelling van een Permanent Orgaan van Overleg ter voorbereiding van een Europese Veiligheidsconferentie. In dit Permanent Orgaan hebben zitting alle toekomstige deelnemers aan een Europese Veiligheidsconferentie, d.w.z. met inbegrip van de Verenigde Staten, Canada, de Sowjet-Unie en de DDR.

5.19. Zelfstandig en via de internationale organisatie druk uitoefenen op Griekenland en Portugal om de democratie te herstellen, resp. in te voeren. Onmiddellijke stopzetting van wapenleveranties van de NAVO-landen aan Portugal en Griekenland.

5.20. Erkenning door Nederland van de DDR, zodra een bevredigende regeling voor West-Berlijn is getroffen, en in nauw overleg met de Regering-Brandt.

HET MIDDEN-OOSTEN

5.21. Daar de verschillende partijen in het konflikt (Israël, Palestijnen, de Arabische Staten) ieder voor zich rechten en aanspraken hebben, moet gestreefd worden naar een oplossing zonder een militaire overwinning door één der partijen. De Arabische staten dienen Israël als soevereine staat van haar inwoners de jure te erkennen; anderzijds moeten de Palestijnen in de gelegenheid worden gesteld hun zelfbeschikkingsrecht te realiseren. De Palestijnse vluchtelingen moeten het recht verkrijgen te kiezen uit compensatie of terugkeer naar hun vroegere woongebieden. De uiteindelijk vast te stellen grenzen dienen het resultaat te zijn van de onderhandelingen tussen de partijen in het konflikt; eenzijdige wijzigingen van de status en de volkenrechtelijke positie van de sedert 1967 bezette gebieden dienen te worden veroordeeld.

INDO-CHINA

5.22. D'66 meent, dat met voortzetting van de Amerikaanse militaire interventie in Indo-China geen redelijk doel is gediend, en dat de Amerikaanse politiek derhalve gericht moet zijn op een versnelde terugtrekking van de Amerikaanse troepen uit Indo-China.

Dit houdt in, dat D'66 iedere uitbreiding van de Amerikaanse militaire

interventie in Indo-China, zoals de inval van 30 april 1970 in Cambodja, veroordeelt.

D'66 verlangt van de Nederlandse regering, dat zij, zolang de Amerikaanse politiek zich niet daadwerkelijk op beëindiging van de militaire inmenging richt, openlijk tegen die politiek stelling neemt.

Ten aanzien van de politieke oplossing, die er voor het conflict in Indo-China moet komen, kan een nieuwe Geneefse conferentie nuttig zijn. Het vredesoverleg in Parijs dient door alle partijen zo lang mogelijk volwaardig te worden voortgezet.

Een erkenning door Nederland van Noord-Vietnam kan, in het bijzonder wanneer de Amerikaanse politiek zou leiden tot een nog heviger inmenging in Indo-Chinese aangelegenheden, als politiek gebaar zin hebben.

BEVRIJDINGSBEWEGINGEN

5.23. Het principe van erkenning van de rechten van de mens brengt met zich mee dat Nederland politieke en humanitaire steun gaat verlenen aan bevrijdingsbewegingen, zoals in de Portugese koloniën in Afrika (Mozambique, Angola en Portugees Guinee), bevrijdingsbewegingen in Zuid-Afrika en Rhodesië en aan vergelijkbare bewegingen, bijv. in Latijns-Amerika. Er is hier immers sprake van gewelddadige onderdrukking door een (koloniale) overheerser in flagrante strijd met de rechten van de mens, de beginselen van het Handvest van de VN en vele resoluties van de Algemene Vergadering. Deze ondersteuning dient zoveel mogelijk te worden gecoördineerd met de steun van andere koloniale gelijkgerichte landen (o.a. de Skandinavische landen, Tanzania en Zambia).

5.24. Nederland dient samen met andere gelijkgerichte landen grote pressie uit te oefenen op Engeland en Frankrijk om de wapenleveranties aan Zuid-Afrika onmiddellijk stop te zetten.

B. Defensie

Het is zowel voor de Verenigde Staten als voor de Sowjet-Unie van groot belang, niet in of door Europa in een groot gewapend konflikt verzeild te raken. Als gevolg daarvan moet naar onze mening in Europa niet de nadruk liggen op verdediging door middel van grote legers bestemd voor een oorlogssituatie van lange duur, maar op de beheersing van zich mogelijk voordoende krisissomstandigheden in Europa of het beheersen van gewapende konflikten van beperkte omvang. In dit beeld zijn de strijdkrachten slechts een instrument voor de politieke en diplomatieke beheersing van crises.

Nederland besteedt naar verhouding veel geld aan een omvangrijke verdedigingsapparaat, dat nog te veel is opgebouwd alsof de Nederlandse krijgsmacht ooit nog zelfstandig zou moeten optreden. Van de mogelijkheden om in overleg met de bondgenoten in de NAVO te komen tot specialisatie op deeltaken, of samenwerking in de opleiding en bevelvoering is onvoldoende gebruik gemaakt.

Gezien het voorgaande zou de Nederlandse regering naar de mening van D'66 contact moeten opnemen met haar NAVO-bondgenoten om te komen tot een aanpassing van de Nederlandse verdedigingsbijdrage aan de nieuwe politieke en strategische situatie. Hierbij zouden de volgende uitgangspunten moeten worden gehanteerd:

5.25. In het kader van de crisisbeheersing past niet meer de verdediging van een vak van 120 x 170 km in Duitsland, maar snelle parate troepen-eenheden die overal langs de oostgrens van West-Europa ingezet kunnen worden voor het voorkomen en beperken van crises. Een nauwe samenwerking tussen leger en luchtmacht, bv. door het instellen van één commando. De luchtmacht dient er vooral op gericht te zijn, de bewegelijkheid en onmiddellijke inzetbaarheid van de grondtroepen mogelijk te maken. De thans gehanteerde financiële verdeelsleutel tussen de krijgsmachtonderdelen moet worden afgeschaft, waarbij een groter deel van onze verdedigingsbijdrage zal moeten worden besteed aan de luchtmacht.

5.26. De landmacht zou moeten bestaan uit een beperkt aantal volledig bemande, goed uitgeruste en geofende, gemechaniseerde, parate brigades en de daarbij behorende ondersteuningseenheden aan tanks en gemotoriseerde artillerie. De mobilisatie divisie (5e div.) moet worden opgeheven. Deze divisie is bestemd voor optreden bij een oorlog op grote schaal op het vasteland van West-Europa, en past dus niet meer in een verdedigingsopzet voor crisesbeheersing. Buitendien: een landmacht volgens moderne opzet veronderstelt goed geofende en gemotiveerde troepen en geen slecht geofende, niet gemotiveerde burgers in uniform. Daartoe dienen de Nederlandse strijdkrachten op den duur geheel te worden opgebouwd uit vrijwillig dienend personeel.

5.27. De luchtmacht dient er vooral op gericht te zijn, de bewegelijkheid en onmiddellijke inzetbaarheid van de grondtroepen mogelijk te maken. Dat kan gebeuren door het handhaven van een overwicht in het luchtruim boven de grondtroepen, dan wel door het rechtstreeks geven van steun aan de grondtroepen, dan wel door het verlenen van transportdiensten aan de grondtroepen. Het zou aanbeveling verdienen indien de Nederlandse luchtmacht zich op één van deze taken zou concentreren. D'66 dringt er daarom op aan dat geen beslissingen worden genomen over het aanschaffen van nieuwe vliegtuigen, voordat er duidelijkheid is verschaft omtrent de taakstelling van de Koninklijke Luchtmacht. In

ieder geval zou de opzet van de luchtmacht in vier afzonderlijke commando's moeten worden gesaneerd.

5.28. De Koninklijke Marine heeft als voornaamste operatieterrein het zeegebied van het oostelijk deel van de Atlantische Oceaan, het Kanaal en de Noordzee. In de taakstelling zal met name de onderzeebootbestrijding centraal moeten staan, alsmede de luchtverdediging in de vorm van raketten en snelvarend geschut. Tenslotte zal een belangrijk deel van de inspanning gericht blijven op mijnenbestrijding. Deze taken vereisen een kwalitatief hoog uitgeruste vloot, bestaande uit onderzeebootjagers, fregatten, mijnenbestrijdingsgroepen en maritieme patrouille vliegtuigen. De beide kruisers dienen te worden opgegeven.

5.29. In het kader van de crisesbeheersing past het niet dat Nederlandse strijdkrachten zijn uitgerust met kernwapens. Daartoe dienen de batterijen Honest John raketten en de zgn. slagsquadrons te worden afgeschaft.

5.30. Onafhankelijk van het resultaat van het overleg in NAVO-verband tot aanpassing van de Nederlandse verdedigingsbijdrage op de boven genoemde punten kunnen nu reeds zelfstandig de volgende maatregelen worden doorgevoerd:

Het teweegbrengen van een grondige herstructurering binnen het defensie-apparaat, gericht op een aanzienlijke verhoging van de doelmatigheid in de sektor die buiten de operationele eenheden is gelegen. Hiertoe dient/dienen:

- in de sectoren waar de huidige structuur leidt tot duplicering /triplicering, samenvoeging van diensten te worden nagestreefd (o.m. de medische, sociale, aanschaffingsdiensten):
- niet essentiële taken te worden afgeschaft (bijv. de territoriale verdediging, het uit de vaart nemen van kruisers en het geven van meer zinvolle taken aan de mariniers).

5.31. Als uitvloeisel van de wenselijkheid om de Nederlandse strijdmacht uitsluitend te doen bestaan uit vrijwillig dienend personeel, dient een studie in gang te worden gezet ter voorbereiding van de realisering van een vrijwilligerskrijgsmacht.

5.32. De wedde van dienstplichtige militairen dient te worden gelijk getrokken met die van vrijwillig dienende militairen.

5.33. Het stelsel van regels en beperkingen betreffende de rechten en vrijheden van de Nederlandse militair is verouderd. De militaire discipline moet worden gezien als een vorm van normale bedrijfsdiscipline. Dat wil vooral zeggen:

- a. dat deze discipline zo min mogelijk van toepassing moet zijn, wanneer de militair zich niet in een militaire werk/oefensituatie bevindt.
- b. het systeem dat 'meerderen en minderen' streng gescheiden houdt

binnen de militaire gemeenschap waar zij samen moeten wonen en werken, moet worden afgebouwd.

- c. de strafrechtspraak over militairen moet worden uitgeoefend door onafhankelijke rechters, deel uitmakend van de gewone rechterlijke macht. Vrijheidsbeperking als disciplinaire maatregel acht D'66 niet toelaatbaar.
- d. de groetplicht dient te worden afgeschaft.

Er dient daarom een staatscommissie te worden ingesteld, welke op korte termijn voorstellen moet doen tot herziening van de rechtspositie van de militair en tot democratisering van de krijgsmacht.

Deze staatscommissie zal onder meer voorstellen moeten doen t.a.v. de meest gewenste opleiding en vorming van de beroepsmilitair.

5.34. De recrutering van het hoger leidinggevend kader in de krijgsmacht dient (net als in het bedrijfsleven) niet alleen intern, maar ook extern te geschieden.

In het bovenstaande is in de eerste plaats gepleit voor een aanpassing van de Nederlandse verdedigingsbijdrage aan de NAVO welke afgestemd dient te zijn op de taak van crisisbeheersing. Als tweede voorwaarde om tot een verdediging in moderne opzet te komen is gewezen op de noodzaak van een grondige herstructurering van het defensie-apparaat, gericht op het teweegbrengen van een sterk verhoogde doelmatigheid. D'66 kiest daarmee voor een kleinere krijgsmacht van hoge kwaliteit boven een grotere krijgsmacht van geringe kwaliteit.

5.35. Het ombouwen van het bestaande apparaat tot een krijgsmacht naar moderne inzichten zal in de uitvoeringsfase kostenverhogend werken, maar later tot grote besparingen kunnen leiden. In verband hiermee kiest D'66 voor een niveau van de defensie-uitgaven in het jaar 1975 van 3,4 % van het nationaal inkomen, waarbij de extra vrijkomende bedragen in absolute zin dienen te worden aangewend voor het ombouwen van de Nederlandse krijgsmacht, zoals hierboven beschreven.

VI. DEPARTEMENTALE HERINDELING

KERNPROBLEMATIEK

In het Beleidsplan wordt een poging gedaan om een begin te maken met een ander uitgangspunt voor beleid.

Een beleid dat niet alleen maar bestaat uit de behartiging van een aantal willekeurige geschematiseerde zaken, maar dat doelbewust gericht wordt op die problemen, die nieuw zijn voor de westerse welvaartssamenleving en die de kernproblemen van de nabije toekomst zijn. Die nieuwe kernproblemen zijn, zoals reeds in de inleiding genoemd:

- a) het probleem van de omkripping van de gesloten samenleving naar een open samenleving;
- b) het probleem van de leefbaarheid, met name ten opzichte van onze economie;
- c) het probleem van de besturing van wetenschap en techniek.

Als we de huidige departementale indeling (van geschematiseerde zaken) vertikaal noemen, dan kunnen we zeggen dat die 3 nieuwe kernproblemen horizontaal dwars door alle departementen heenlopen. Als gevolg daarvan krijgen ze geen georganiseerde en doelgerichte aanpak. Om dit laatste te bewerkstelligen zal ook wat de departementale samenstelling van het kabinet betreft een begin moeten worden gemaakt met een reorganisatie.

Het meest wenselijke zou o.i. zijn, wanneer meteen begonnen zou kunnen worden met de vorming van een kernkabinet van ± 6 à 7 ministers, die ieder voor zich een verantwoordelijkheid zouden dragen voor een samenhang van een paar kernproblemen. In een waaier om deze kern-ministers heen, zouden zich een aantal gewone ministers bevinden, die meer in het bijzonder belast zouden zijn met de zorg voor een bepaald departement, of sub-departement. Een dusdanige reorganisatie is echter zo ingrijpend dat het als een onhaalbare wens moet worden geacht voor de volgende kabinetsperiode.

MINISTERS ZONDER PORTEFEUILLE

Een eerste mogelijkheid, die meer als overgangsfase wenselijk zou zijn, zou liggen in de instandhouding van het grootste deel van de bestaande verticale organisatie, maar in het aanbrengen binnen het kabinet van een aantal horizontale lijnen, dwars daar doorheen. Dat zou kunnen door bijvoorbeeld een drietal ministers zonder portefeuille aan te stellen, hetzij afzonderlijk, hetzij in relatie tot de Minister-President en zijn departement van Algemene Zaken. Te weten:

- een minister zonder portefeuille voor democratisering
- een minister zonder portefeuille voor leefbaarheid
- een minister zonder portefeuille voor wetenschappen.

Het voordeel van deze oplossing zou zijn dat op een duidelijke wijze de erkenning van deze kernproblemen, en de daarmee samenhangende nieuwe beleidsaanpak, gevisualiseerd zou worden.

Een tweede voordeel is dat op deze wijze verzekerd is dat bij het meedenken en meebeslissen in de Ministerraad in ieder geval een paar mensen aanwezig zijn die voortdurend aandacht vragen voor deze kernproblemen en zich daarvoor verantwoordelijk voelen ten opzichte van de samenleving en het parlement in het bijzonder. In de omschrijving van hun taak, zoals deze wordt vastgesteld op de konstituerende vergadering van het kabinet, zal tot uitdrukking moeten komen dat zij vanuit hun verantwoordelijkheid voorstellen kunnen doen aan de Ministerraad en de Ministers afzonderlijk. Bovendien behoort daarin te worden aangegeven voor welke gebieden hun medewerking is vereist bij voorstellen van beleid of wetgeving van de andere ministers. Men denke bijvoorbeeld aan wetten over democratisering van de onderneming of van de universiteit die beide de handtekening van zo'n minister voor democratisering zouden behoeven. Of aan een vestigingsvergunning voor een grote industrie, waarvoor naast de handtekening van de Minister voor Economische Zaken die van de Minister voor Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer is vereist.

Een bezwaar dat tegen deze oplossing kan worden aangebracht is de tot nu toe nog altijd zwak gebleken positie van een minister zonder portefeuille, met name wanneer hij komt te staan tegenover een minister met wat men noemt een 'zwaar' departement.

Het is sterk de vraag of men dus op deze wijze verkrijgt wat men wil: een permanente en krachtige vertegenwoordiging van een kernprobleem in een totaal beleid.

NIEUWE DEPARTEMENTALE INDELING

Daarom hebben wij naar een tweede mogelijkheid gezocht die voor 1971 nog haalbaar moet worden geacht en waarbij geen gebruik wordt gemaakt van ministers zonder portefeuille, maar van twee nieuwe departementen en één staatssecretaris die gedekt worden door het gewicht van de Minister-President. Deze konstruktie, gekombineerd met de organisatorische herindeling van enkele andere departementen, zou dan het volgende beeld opleveren:

(Het lijkt gewenst om binnen D'66 en ook daarbuiten zowel oplossing A als oplossing B in de komende periode in discussie te houden).

1. <i>Minister-President</i>	a) <i>Staatssecretaris voor Integrale Planning</i>
Voorzitter van de Raad voor Integrale Planning (waarin vertegenwoordigd: Centrum voor Toekomstonderzoek, CPB, CBS, RPD en SPB)
2. (vice-Minister-President) <i>Minister van Ontwikkelingssamenwerking</i> , in het bijzonder belast met zaken betreffende het Koninkrijk	
3. <i>Minister van Binnenlandse Zaken</i>	<i>Staatssecretaris voor organisatie van overheidsdienst (Ambtenarenzakencivil-service-pool)</i>
4. <i>Minister van Justitie</i>	
5. <i>Minister van Onderwijs</i>	a) <i>Staatssecretaris voor kleuter-, lager en middelbaar onderwijs</i>
b) <i>Staatssecretaris voor Tertiair Onderwijs</i>
6. <i>Minister van Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer</i>	a) <i>Staatssecretaris voor Infrastructuur (Waterstaat)</i>
b) <i>Staatssecretaris voor Stedebouw (Stadsplanning en -reconstructie)</i>
7. <i>Minister voor Volkshuisvesting</i>	
8. <i>Minister voor Cultuur</i>	<i>Staatssec. voor Rekreatie en Sport</i>
9. <i>Minister voor Economische Zaken</i>	a) <i>Staatssecretaris voor Transport (Vervoer, Scheepvaart, Luchtvaart)</i>
b) <i>Staatssecretaris voor Midden en Kleinbedrijf</i>
10. <i>Minister van Wetenschappen</i>	
11. <i>Minister van Landbouw</i>	
12. <i>Minister voor Sociale Zaken en Volksgezondheid</i>	a) <i>Staatssecretaris voor Bejaardenzorg</i>
b) <i>Staatssecretaris voor Medische Zorg</i>
c) <i>Staatssecretaris voor Maatschappelijk Werk</i>
13. <i>Minister van Buitenlandse Zaken</i>	a) <i>Staatssecretaris voor Europese Integratie en Buitenlandse handel</i>
b) <i>Staatssecretaris voor V.N. en vredesvraagstukken</i>
14. <i>Minister van Defensie</i>	a) <i>Staatssecretaris voor Landmacht</i>
b) <i>Staatssecretaris voor Luchtmacht</i>
c) <i>Staatssecretaris voor Marine</i>
15. <i>Minister van Financiën</i>	<i>Staatssecretaris voor belastingen</i>
Totaal: 15 ministers	Totaal: 19 Staatssecretarissen

Nieuw in te stellen raden binnen de Ministerraad

- Raad voor de open samenleving (MP + 3, 4, 5, 8 en 9)
Raad voor de leefbaarheid (MP + 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 en 12)
Raad voor de wetenschappen (MP + 5, 6, 9 en 10)
Raad voor de welvaartsverdeling (MP + 2, 12 en 15)
Raad voor vrede en veiligheid (MP + 2, 13 en 14)

Een enkele noot bij een enkel departement:

De Minister-President zit in vier nieuw op te richten Raden binnen de Ministerraad. Drie daarvan hebben rechtstreeks betrekking op de genoemde kernproblemen. Hij krijgt twee staatssecretarissen, waarvan één belast wordt met alles wat samenhangt met de omkripping van de gesloten samenleving naar de open samenleving.

De Minister van Ontwikkelingssamenwerking wordt tevens belast met de zorg voor de Koninkrijksaangelegenheden. Bovendien is hij één van de twee vice-Ministers-Presidenten (de andere vice-Minister-President zal wellicht de Minister van Financiën zijn maar wij willen dit laten afhangen van de samenstelling en de bezetting van het kabinet zelf). De combinatie van de twee eerste taken vloeit voort uit onze opvatting omtrent ontwikkelingssamenwerking en omtrent de verhouding tussen de Rijksdelen onderling. Bovendien heeft de Minister van Ontwikkelingssamenwerking relatief gesproken in tijd wat ruimer armslag, hetgeen hem de mogelijkheid geeft voor de uitoefening van het vice-minister-presidentschap, dat bovendien op gewenste wijze status geeft aan het gewicht dat wordt gehecht aan het probleem van armoede in de wereld.

Voorlopig hebben wij de verticale indeling op het departement van Defensie aangehouden. Het lijkt echter noodzakelijk dat in de komende periode deze verticale indeling, hetzij aan het eind daarvan, hetzij gaandeweg, geleidelijk wordt vervangen door een horizontale organisatie waarin het onderscheid tussen land-, zee- en luchtmacht minder op staatssecretariële wijze tot uitdrukking komt en een nieuwe taakverdeling voor twee of drie staatssecretarissen wordt gekonstrueerd, waardoor de integratie van de drie onderdelen van de krijgsmacht op efficiënte wijze zal kunnen worden bevorderd. Deze nieuwe taakverdeling zal een logisch uitvloeisel moeten zijn van de grondige herstructurering binnen het defensieapparaat, waarvoor in Hoofdstuk V, paragraaf B van het Beleidsplan gepleit wordt.

Het departement van Verkeer en Waterstaat omvat momenteel twee ongelijksoortige onderdelen, die naar onze mening dienen te worden ondergebracht en ingepast bij andere departementen. Het onderdeel verkeer wordt gebracht onder het departement van Economische

Zaken, en wel onder een staatssecretaris voor transport; het onderdeel waterstaat (infrastructuur) moet meer dan tot dusverre worden ingepast in de planning voor ruimtelijke ordening en milieubeheer; het is daarom toevertrouwd aan een staatssecretaris op het departement van Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.

Ruimtelijke Ordening en milieubeheer hangen nauw samen. Een Minister zou zich daarom met zowel Ruimtelijke Ordening als Milieubeheer moeten belasten. In deze gedachte worden aan de Minister toegevoegd twee staatssecretarissen voor resp. infrastructuur en stedenbouw (stadsplanning en -reconstructie).

Het maatschappelijk werk heeft weinig te maken met cultuur en recreatie. Het huidige departement van CRM is daarom omgevormd in een departement van Cultuur met een staatssecretaris voor recreatie en sport, terwijl maatschappelijk werk wordt ondergebracht bij het departement van Sociale Zaken en Volksgezondheid. Dit departement heeft 3 staatssecretarissen, nl. voor de problematiek van de bejaardenzorg, voor de medische zorg en voor het Maatschappelijk werk.

Op het departement van Buitenlandse Zaken komen 2 staatssecretarissen. Door middel van het staatssecretariaat voor Europese integratie en Buitenlandse handel kan een oplossing worden geboden voor de jarenlange rivaliteit tussen de departementen van Buitenlandse Zaken en Economische Zaken m.b.t. het beleid op het gebied van de buitenlandse handel en kan dit beleid direct worden gekoördineerd met het beleid inzake de Europese integratie. Het staatssecretariaat voor de V.N. en Vredesvraagstukken vormt een uitdrukking van de waarde, die wij hechten aan een staatssecretaris die zich bezig houdt met de buitenlands politieke ontwikkelingen op lange termijn.

VII. FINANCIËLE MOGELIJKHEDEN TOT REALISERING VAN HET BELEIDSPLAN

Op een nationaal inkomen van circa *f* 115 miljard in 1971 belopen de overheidsuitgaven via de Rijksbegroting circa *f* 30 miljard, d.i. *f* 3 miljard meer dan de belastingontvangsten ad *f* 27 miljard. Ons nationaal inkomen groeit reëel*) per jaar met gemiddeld 4,5 à 5 %. De Rijksuitgaven stegen de laatste tien jaren, nog afgezien van de jaarlijkse algemene salarisronden, met gemiddeld meer dan 6 %. Dit was mogelijk doordat naast de reële groei van het nationale inkomen een drukverzwaring van de belastingen optrad. Zo werd met name de zgn. reële progressiefactor in de tarieven van loon- en inkomstenbelasting niet 'bijgesteld', d.w.z. teruggegeven aan de burgers, maar de opbrengsten hiervan bleven ter beschikking van de Rijksoverheid. Ook de niet-belastingontvangsten, zoals bijvoorbeeld de overheidswinsten uit het aardgas, stegen belangrijk. Wanneer dit deel van het beleid in de komende periode 'ongewijzigd' zou worden voortgezet, dan betekent dit aan de ene kant een jaarlijkse toename van circa 2 miljard rijksinkomsten (6 % van 27 miljard + de te verwachten stijging van de niet-belastingontvangsten), die beschikbaar komen voor extra uitgaven buiten de algemene salarismaatregelen. Anderzijds betekent het een belastingdrukverzwaring van ongeveer 0,3 % per jaar.*) Globaal gesproken ken men dan dus verwachten dat de reële *toeneming* van de rijksmiddelen *t.o.v.* 1971 in de komende jaren geleidelijk oploopt tot een bedrag van 8 miljard in 1975. Daarbij moet nog worden aangetekend dat het bovenstaande inhoudt dat er een geleidelijke drukverschuiving in de belastingen plaats heeft van de indirecte naar de directe belastingen. Immers, wanneer ten gevolge van de reële progressie in de loon- en inkomstenbelasting de belastingdruk per jaar met 0,3 % toeneemt, dan betekent dit dat de indirecte belastingen een geleidelijk kleiner wordend aandeel in de totale belastingopbrengst gaan krijgen.

Bij de voortgaande economische integratie van de zes EEG-landen moet juist worden verwacht dat het tegenovergestelde in Nederland dient te gebeuren. Immers, in de ons omringende landen zijn de directe belastingen in het algemeen belangrijk lager dan in Nederland en de indirecte belastingen belangrijk hoger. Nu het BTW-systeem bijna overal in de EEG is ingevoerd, betekent dit ook, dat op goederen die worden uitgevoerd aan de grens alle indirecte belasting, die daarop drukt wordt terugbetaald. Met directe belastingen kan dat uiteraard niet. Een land dat een hoge directe belastingdruk heeft, heeft dan een concurrentie-nadeel.

*) Met reële inkomensgroei wordt bedoeld de groei in guldens van gelijkblijvende waarde. De geldbedragen in dit hoofdstuk zijn uitgedrukt in 'guldens van 1970'.

*) Vergelijk hiermee de nota 'Economische Contouren voor een Kabinetsperiode: de jaren 1972 t/m 1975', Centraal Planbureau, 12 jan. 1971. blz. 12.

Te verwachten valt derhalve dat er in Nederland geleidelijk aan een verdere drukverschuiving van de direkte naar de indirecte belastingen moet plaats vinden. Aan een verhoging van de indirecte belastingen valt dus niet te ontkomen, al zou zulks, met het oog op de prijsverhogende effecten, geleidelijk moeten gebeuren.

Voor de geleidelijke reële toeneming van de overheidsmiddelen hierboven becijferd op *f* 8 miljard in 1975 t.o.v. 1971, kan in de komende periode uiteraard in beginsel aan twee aanwendingsmogelijkheden worden gedacht:

1. Uitgavenvergroting en/of
2. Belastingverlaging.

De harde realiteit van de afgelopen jaren heeft geleerd dat aan een reële belastingverlaging (dus meer dan de zgn. inflatiecorrectie op de tarieven van de loon- en inkomstenbelasting) nauwelijks te denken valt. Ook de VVD heeft dat nu ingezien. De behoefte aan kollektieve voorzieningen in ons kleine, overvolle en sterk geïndustrialiseerde land neemt meer en meer toe. Dit blijkt ook duidelijk uit ons Beleidsplan. Wij gaan er daarom van uit dat de *f* 8 miljard geheel zal moeten worden besteed aan kollektieve voorzieningen en met dat doel mogelijk zelfs zal moeten worden verhoogd via extra belastingen. De grote moeilijkheid is nu een antwoord te vinden op de vraag in hoeverre het beleid dat het huidige kabinet voert al een beslag legt op de zoëven genoemde *f* 8 miljard. Met andere woorden: welke financiële konsekventies zijn verbonden aan het 'ongewijzigd' beleid van dit kabinet? Gelet op het verloop van zaken in de afgelopen jaren is het o.i. het meest reëel te veronderstellen dat het overgrote deel van de 'ruimte' - de *f* 8 miljard - reeds wordt opgesoupeerd bij ongewijzigd beleid. Meer inzicht daaromtrent kan eerst worden verkregen nadat het huidige kabinet aan het verlangen, uitgesproken in de Tweede Kamer door verschillende politieke partijen, tegemoet komt en cijfermatig inzicht verschaft over het 'ongewijzigd' beleid in de komende vier jaar. Minister Witteveen heeft een dergelijke toezegging gedaan, maar bekend is dat de definitie 'ongewijzigd beleid' reeds zo moeilijk is dat het op dit moment de vraag is of we binnen enkele maanden zullen kunnen beschikken over gegevens van het ministerie van Financiën waaruit dan ondermeer een antwoord op de hierboven gestelde vraag zou kunnen worden afgeleid. Wij gaan er van uit dat van de 'ruimte' ongeveer een vierde gedeelte nog beschikbaar zal zijn voor nieuwe taken, zoals die welke in het Beleidsplan zijn omschreven. Dat zou dus betekenen dat van de *f* 8 miljard in 1975 er circa 2 miljard aan 'ruimte' aanwezig is; voor de tussenliggende jaren is het uiteraard een daarmee overeenkomstig gedeelte.

De veronderstelling dat deze ruimte van een vierde deel nog aanwezig is, komt sterker te staan als in het 'ongewijzigd beleid' de faktor doelmatigheid in het overheidsapparaat een zwaarder accent zou krijgen. De Tweede Kamerfractie van D'66 heeft de afgelopen jaren herhaaldelijk daarvoor gepleit en met voorbeelden aangegeven waar de Rijksoverheid wellicht belangrijke besparingen zou kunnen bereiken. Twee voorbeelden worden genoemd:

Bij een actief interdirektoraal en interdepartementaal doorstromingsbeleid voor ambtenaren kan de doelmatigheid worden bevorderd, terwijl ook de werkomstandigheden en promotiemogelijkheden van de ambtenaren kunnen worden verbeterd. Wanneer men er in zou slagen de grote jaarlijkse uitbreiding van het aantal ambtenaren - het totale aantal rijksambtenaren bedraagt begin 1971 circa 145.000 - ieder jaar te beperken tot de helft van de gebruikelijke uitbreiding dan zou dat reeds betekenen dat in het vierde kabinetsjaar een 'besparing' is bereikt van \pm 300 miljoen gulden. Het moet mogelijk zijn voortdurend allerlei overheidstaken op doelmatigheid door te lichten en de voor die taken overtollig geworden ambtenaren op andere nieuwe taken - zonedig via omscholing - in te zetten. Daarmee wordt voorkomen dat nieuwe mensen van buiten moeten worden aangetrokken. Dit zou ook een verlichting van de gespannen arbeidsmarkt kunnen betekenen, met name in het westen des lands. (Zie hiervoor ook punt 18)

Het tweede voorbeeld dat de Tweede Kamerfractie nadrukkelijk in verschillende debatten heeft genoemd is het half miljard dat jaarlijks besteed wordt aan universiteiten en hogescholen voor wetenschappelijk onderzoek, zonder dat een behoorlijk inzicht in het gebruik van deze middelen bestaat. Een diepgaand onderzoek, bijvoorbeeld door de Algemene Rekenkamer, is op zijn plaats. Daaruit zou kunnen volgen dat de toekomstige begrotingsbedragen voor dit doel relatief minder behoeven te stijgen dan in het verleden het geval was, zónder dat de doelstellingen van deze uitgaven wezenlijk worden aangetast.

Voorts zou op het stuk van de doelmatigheid meer kunnen worden bereikt door een drietal soorten van maatregelen:

- a. Een systeem zou tot ontwikkeling moeten komen waarbij ieder wetsontwerp dat de Kamer bereikt wordt getoetst op zijn financiële konsekventies. Een bijgevoegde nota van het Ministerie van Financiën zou daarvoor kunnen dienen. De Kamer moet kunnen beoordelen wat de financiële gevolgen, ook op langere termijn, van een wet betekenen.
- b. In de tweede plaats zouden bij verschillende wetsontwerpen alter-

natieven moeten worden aangeboden, ook al weer voorzien van een opgave der financiële gevolgen.

- c. Elk wetsontwerp dient vóór de aanbieding – met behoud van de daarin vervatte doelstelling – te worden getoetst op de efficiency van de daarin opgenomen uitvoeringsvoorschriften. Dit onderzoek zou bijv. door de Algemene Rekenkamer kunnen geschieden.

Bij de uitwerking van de financiële gevolgen van dit Beleidsplan zijn we op zeer vele moeilijkheden gestuit. Met name was het in vele gevallen uitermate moeilijk een antwoord te vinden op de vraag wat een maatregel op langere termijn voor de volkshuishouding en de Rijksbegroting betekent.

Daarom is het voor ons een grote steun geweest, dat wij de financiële en makro-economische gevolgen van dit Beleidsplan hebben kunnen bespreken met vertegenwoordigers van het Centraal Planbureau. Dit heeft ons aanleiding gegeven tot herziening, en in sommige gevallen ingrijpende herziening, van de in dit hoofdstuk vervatte geldbedragen.

Zoals uit het hierna volgende overzicht blijkt gaat D'66 er van uit dat met de uitvoering van dit beleidsplan een totaalbedrag van 7 miljard gulden in 1975 is gemoeid. Van deze 7 miljard loopt 3700 miljoen via de Rijksbegroting.

Deze 3700 miljoen is echter weer onder te verdelen in twee groepen, nl. een uitgavenverhoging van 2600 miljoen en een belastingverlichting van 1100 miljoen, t.w.:

- a. 500 miljoen tengevolge van de optrekking van de belastingvrije voet en verbetering fiskale positie van de gehuwde werkende vrouw;
- b. belastingvermindering als gevolg van de verhoging van de AOW-premies (400 miljoen) en de WAO-premies (200 miljoen)

Zoals hierboven opgemerkt gaan wij er van uit, dat uit de bestaande groei van de Rijksmiddelen in de komende vier jaar – 8 miljard in 1975 – een kwart beschikbaar zal zijn voor de financiering van nieuwe taken, hetgeen betekent dat van de 3,7 miljard voor ca. 1,7 miljard aan nieuwe dekkingsmiddelen moet worden gevonden.

Op grond van het voorgaande worden de gevolgen voor de belastingdruk van het 'ongewijzigd beleid' plus volledige uitvoering van het beleidsplan door ons getaxeerd op gemiddeld 0,4 tot 0,6 % per jaar van het nationale inkomen. Die drukverzwaring is ongeveer gelijk aan de drukverzwaring van de afgelopen kabinetsperiode. Het streven blijft er op gericht, om – overeenkomstig ons programma – een eventuele drukverschuiving van directe naar indirecte belastingen zo gering mogelijk te laten zijn.

Naast de 3,7 miljard die via de Rijksbegroting zal moeten lopen, bestaat het totaalbedrag van 7 miljard verder voor 2,4 miljard uit verbetering van de sociale en andere verplichte verzekeringen, waarvan de optrekking van de AOW-uitkeringen tot het netto-minimumloon alleen al 1,6 miljard zal gaan kosten. Voor de verdere samenstelling daarvan mag hier worden verwezen naar Hoofdstuk IV van dit Beleidsplan en de onderdelen daarvan in de paragraaf financiële specificaties. Deze 2,4 miljard zal niet via belastingen, maar via pensioenpremies en andere sociale verzekeringspremies van de bevolking moeten worden geheven.

De derde moot van de 7 miljard, de 0,9 miljard die noodzakelijk is ten behoeve van de woningbouw en de leefbaarheid zal deels te voorschijn moeten komen uit prijsverhogingen (bv. van loodhoudende benzine en fosfaathoudende wasmiddelen), waarmee de milieuverontreiniging kan worden bestreden. Daarnaast zullen grotere besparingen nodig zijn, die de kapitaalmarkt in staat moeten stellen de woningbouw uit te breiden. Het ligt in de bedoeling de voor de woningbouw noodzakelijke besparingen, te weten 800 miljoen in 1975, tot stand te brengen door de invoering van het Pensioen- en Spaarloonplan D'66. Verondersteld is nl. dat met invoering van dit plan in 1974 kan worden begonnen en wel in dusdanig tempo, dat in 1975 f 1 miljard aan extra besparingen via deze aanvullende pensioenvoorziening tot stand komt.

De drie componenten tezamen, te weten 3,7 miljard via de Rijksbegroting, 2,4 miljard via de sociale verzekeringen en pensioenen, en 0,9 miljard overige uitgaven betekenen uiteraard dat de groei van het reëel besteedbare inkomen in de komende jaren bij uitvoering van het D'66 beleidsplan iets geringer zal zijn dan het geval zou zijn bij voortzetting van het ongewijzigd beleid, zoals dat nu door het kabinet-De Jong wordt gevoerd. Volgens het Centraal Plan Bureau*) kan worden verwacht dat de reële stijging van het vrije beschikbare inkomen bij voortzetting van ongewijzigd beleid in de komende jaren gemiddeld $3\frac{1}{2}$ à 4 % bedraagt.

Integrale uitvoering van het Beleidsplan van D'66 komt er op neer, dat deze reële inkomensverbetering ca $1\frac{1}{2}$ % geringer zou zijn, tenzij een krachtig begin zou kunnen worden gemaakt met de eerder bedoelde verbetering van de doelmatigheid bij de uitvoering van overheidsactiviteiten. D'66 is van mening dat de zorg voor een leefbaar Nederland en de daaraan verbonden konsekventie van uitbreiding van de kollektieve voorzieningen een dergelijke keuze alleszins rechtvaardigt.

*) Zie de eerder aangehaalde nota.

FINANCIËLE KONSEKWENTIES BELEIDSPLAN

Extra kosten in miljoenen gulden in 1975,
uitgedrukt in prijzen van 1970.

HOOFDSTUK	OMSCHRIJVING	TOTAAL	1. Via Rijks- begroting	2. Via sociale en andere verplichte verzekeringen	3. Overige
Hoofdstuk I	Open Samenleving	2265	2265		
Hoofdstuk II	Leefbaarheid	1815	115		1700
Hoofdstuk III	Wetenschap en Techniek	110	110		
Hoofdstuk IV	Rechtvaardige verdeling van de welvaart	2450	1050	2200	-800
Hoofdstuk V	Vrede en Veiligheid	- 280	- 280		
	Onvoorzien	640	440	200	
		7000	3700	2400	900

Extra kosten in miljoenen guldens in 1975,
uitgedrukt in prijzen van 1970

	1	2	3
	Via Rijks- begroting	Via sociale en andere verplichte verzekeringen	Overige
met 1 leerling per jaar (bij 50 % van de scholen) boven de in het regeringsbeleid reeds geprogrammeerde	300		
- bijzondere maatregelen voor sociaal belemmerde kinderen: halvering van de gemiddelde klassegrootte voor 500 scholen van 7 à 8 klassen in aan te wijzen gebieden met een duidelijke sociale achterstand; instelling van 10 speciale begeleidingsdiensten voor deze scholen	245		
- bijzondere maatregelen t.b.v. de werkende jongeren: aanmerkelijk versnelde uitvoering van de maatregelen, voorgesteld in de nota Grosheide/Roolvink	300		
- nieuwe wet op het basisonderwijs	p.m.		
- inrichting peuterspeelplaatsen en leidstersopleidingen	10		
- uitbreiding van de schoolleiding met 20 % gedurende de loop van een vernieuwingsplan (voor 50 % van de scholen in 1975)	7		
- instelling 25 extra schoolbegeleidingsdiensten	23		
- het gebruik van nieuwe technische media mogelijk maken	10		
- inrichting van speciale radio- en televisiezendkanalen voor edukatieve doeleinden (o.a. opzetten T.V.-universiteit)	5		
- instellen van 6 leerstoelen onderwijskunde	2		
- extra voor research- en ontwikkelingswerk	3		
- wetenschappelijk begeleide experimenten	3		

- opbouwen coördinatiestructuur voor democratische controle	1
- instellen van een Raad voor de Nederlandse Cultuur voor een gezamenlijk onderwijs- en cultuurbeleid van Nederland en België	1
	<hr/>
	910
	<hr/> <hr/>
C. Het tertiaire onderwijs:	
- toekenning studietoelagen aan deelnemers van avondcursussen vervolgonderwijs en schriftelijke cursussen	p.m.
- toekenning studietoelagen aan 100 % van alle studerenden in het wetenschappelijk en hoger onderwijs	380
- democratisering van het hoger onderwijs via het scheppen van extra plaatsen voor studenten uit middelbare en lagere milieus	900*)
	<hr/>
	1280
	<hr/> <hr/>
D. Cultuurbeleid:	
- uitbouw van de Boekmanstichting tot een volwaardig onderzoeks- centrum voor de cultuur	1
- bijscholingscursussen voor onderwijzers door de Stichting voor Kunstzinnige vorming	5
- ontwikkeling van centra voor creatieve vrijetijdsbesteding voor eenheden van ca. 30.000 inwoners	30
- instellen van een onafhankelijk landelijk experimentenfonds voor alle kunstvormen	9
	<hr/>
	45
	<hr/> <hr/>

Extra kosten in miljoenen guldens in 1975,
uitgedrukt in prijzen van 1970

	1	2	3
	Via Rijks- begroting	Via sociale en andere verplichte verzekeringen	Overige
E. Justitie en vrijheidsrechten :			
– instellen van het instituut van de Ombudsman	1		
– verbetering van de opleiding voor rechters (multi-disciplinair)	2		
– verbetering rechtsbijstand voor minder-draagkrachtigen	6		
– modernisering gevangeniswezen	4		
– meer nadruk op vermogensstraffen in strafrechtpleging	-20		
	(besparing)		
	-7		
	<hr/> <hr/>		
F. Toekomstonderzoek :			
– oprichten van een Nationaal Centrum van Toekomstonderzoek, een Raad voor Integrale Planning en een Sociaal Planbureau	2		
	<hr/> <hr/>		
Totaalkosten – Open samenleving	2265		
	<hr/> <hr/>		

HOOFDSTUK II: LEEFBAARHEID**A. Milieubeheer:**

- a) afvalwaterzuiveringsinstallaties ter bestrijding van waterverontreiniging: investeringen en exploitatielasten op basis van 10-jarenplan (stedelijke rioleringen, industrierioleringen, huishoudelijk afvalwater, Veenkoloniale gebied, bio-industrie) (650-800 miljoen)
- b) bestrijding bodem- en luchtverontreiniging: investeringen en exploitatiekosten op basis van 10-jarenplan (stedelijk en huishoudelijk afval, chemisch afval, bestrijding luchtverontreiniging, land- en tuinbouw) (300-400 miljoen)

Het beleid zal er op gericht moeten zijn zoveel mogelijk deze extra kosten te verhalen op de 'vervuilers' in de vorm van verontreinigingsheffingen op de gemeentes (verhoging rioolbelasting), de vervuilende industriën, fosfaathoudende wasmiddelen (fosfaatheffingen), loodhoudende benzine, zware stookolie en chemische bestrijdingsmiddelen in de landbouw. Verwacht wordt, dat het nog niet mogelijk zal blijken in de komende 4 jaar alle veroorzaakte maatschappelijke lasten op de 'vervuilers' te verhalen.

Gedurende de komende 4 jaar zal daarom jaarlijks uit de algemene middelen een bijdrage van 160 à 180 miljoen voor de financiering van het 10-jarenplan voor het herstel van het natuurlijk milieu moeten worden gereserveerd.

 170

 900
B. Ruimtelijke Ordening:

- rekonstruktie stadscentra (zie Volkshuisvesting = 3.)
- aanleg groenelementen van formaat rond stedelijke en industriële gebieden

 90
C. Volkshuisvesting:

- verhoging van de woningproductie met 5000 woningen (zo mogelijk premiewoningen) per jaar gedurende de periode 1972-1975 tot

Extra kosten in miljoenen guldens in 1975,
uitgedrukt in prijzen van 1970

1	2	3
Via Rijks- begroting	Via sociale en andere verplichte verzekeringen	Overige
		800
	—300 (besparing)	
	+300	
	0	
	—600 (besparing)	
	300	
	—300	

140.000 woningen in 1975

Extra kosten in 1975

(Dit bedrag drukt direkt of indirekt op de kapitaalmarkt)

- het saldo van de afbraak van objektsubsidies en de toekenning van individuele huursubsidies dient te worden besteed aan stadsrekonstruktie. Dit saldo bedraagt in 1975 naar schatting

E. Verkeer en Vervoer:

- langzamere uitbreiding van het wegennet dan voorzien in het C.P.B.-rapport 'De Nederlandse economie in het jaar 1973' (2 % per jaar in plaats van 3 % per jaar)
- verbetering openbaar vervoer

F. Industriebeleid:			
- uitgave ten behoeve van regionale industrialisatie, met speciale aandacht voor het Noorden des lands	50		
<hr/>			
G. Landbouw:			
- herstructurering van de landbouw volgens de lijnen van het plan-Mansholt	155		
- vervanging van de ruilverkavelingswet door een landinrichtingswet; beperking van de ruilverkaveling	-50		
	(besparing)		
<hr/>			
	105		
	115		1700
<hr/>			
Totaalkosten - <i>Leefbaarheid</i>			
<hr/>			
HOOFDSTUK III: WETENSCHAP EN TECHNIEK			
- stimulering van technologisch-geavanceerde projecten in het bedrijfsleven	110		
<hr/>			
	110		
<hr/>			
Totaalkosten - <i>Wetenschap en techniek</i>			
<hr/>			
HOOFDSTUK IV: RECHTVAARDIGE WELVAARTSVERDELING			
A. In Nederland:			
- verhoging van de AOW-uitkeringen tot het niveau van het netto besteedbare minimumloon	400**	1600	
- als gevolg van de optrekking AOW-uitkeringen verlaging van de bijstandsuitkeringen aan bejaarden	-370		
	(besparing)		
- invoering in 1974 van het Pensioen- en spaarloonplan D'66 gericht op aanvullende pensioenen naast de AOW; extra pensioenbesparing van gemiddeld 2 % van de totale som der arbeidsinkomens in 1975		1000	-800
- omvorming van de Wet Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO)			

Extra kosten in miljoenen guldens in 1975,
uitgedrukt in prijzen van 1970

1	2	3
Via Rijks- begroting	Via sociale en andere verplichte verzekeringen	Overige
200** p.m.	730	
	—1130 (besparing)	
500**		
p.m.		
320		
1050	2200	—800

Totaalkosten – *Rechtvaardige welvaartsverdeling*

tot een volksverzekering

- invoering Ziektekostenverzekeringsplan D'66
- vervanging van kinderbijslag en kinderaftrek door één gezins-subsidieregeling met uitkeringen afhankelijk van het inkomen der ouders alsmede van de leeftijd der kinderen; totstandkoming van gratis voorzieningen rechtstreeks ten behoeve van het kind (crèches, hobby-, overblijf- en huiswerkgelegenheden, kleuteronderwijs, gezondheidszorg, leermateriaal en sportbeoefening); overschakeling op de nieuwe regeling te beginnen in 1972
- verhoging belastingvrije voet
- verbetering positie gehuwde werkende vrouw }

B. In de wereld:

- herstructurering Nederlandse economie overeenkomstig de voorstellen van de Cie. Tinbergen
- verhoging van de Nederlandse ontwikkelingshulp tot 1,25 % van het nationaal inkomen (in 1971 is dit 1 %)

HOOFDSTUK V: VREDE EN VEILIGHEID

B. Defensie:

- vaststelling van de defensie-uitgaven op het relatieve niveau van 3,4 % van het nationaal inkomen (aanwending van de extra vrijkomende bedragen in absolute zin – 520 miljoen gulden – voor een grondige herstructurering van het defensie-apparaat

	—280		
	(besparing)		
	—280		
Totaalkosten <i>Vrede en veiligheid</i>			
Totaalkosten van de hoofdstukken I t/m V	3260	2200	900

* Het is onzeker of het hier gaat om extra kosten als gevolg van een nieuwe beleidsbeslissing dan wel dat hier sprake is van 'ongewijzigd beleid'. Indien het laatste het geval zou zijn, zou dit de totaalkosten van dit hoofdstuk en van het gehele Beleidsplan aanzienlijk doen dalen.

**In tegenstelling tot de andere bedragen, welke in deze kolom zijn opgenomen, betekenen deze posten geen uitgavenverhoging, maar belastingderving (verlichting). Voor de berekening van de konsekwenties van dit Beleidsplan op de hoogte van de totale belastingdruk kunnen deze bedragen derhalve buiten beschouwing worden gelaten. Wel zijn zij van belang voor de verdeling van de totale belastingdruk over de verschillende groepen belastingbetalers.

U KUNT D'66 STEUNEN

door

- op 28 april a.s. D'66 te stemmen
- een bijdrage te storten in het Verkiezingsfonds van D'66, postgiro 1477777 t.n.v. Penningmeester D'66
- aanhanger van D'66 te worden voor een bijdrage van f 5,— per jaar
- lid te worden van D'66 voor een contributie van f 15,— (voor jaarinkomens onder f 10.000,—), f 25,— (voor jaarinkomens tot f 15.000,—), f 50,— (jaarinkomens tot f 25.000,—), f 75,— (jaarinkomens tot f 35.000,—) of f 100,— (jaarinkomens boven f 35.000,—)
- mee te werken in de gemeentelijke, gewestelijke, provinciale of landelijke werkgroepen van D'66. Deze werkgroepen zijn open voor iedereen, al dan niet lid van D'66.

Er zijn de volgende landelijke politieke werkgroepen:

bevolkingspolitiek	onderwijs en wetenschappen
buitenland	ruimtelijke ordening
cultuur, recreatie en maatschappelijk werk	justitie en vrijheidsrechten
defensie	sociaal-economische zaken
gezondheidsbescherming/milieubeheer	staatsrecht
gezondheidszorg	technologie
jeugdbeleid	verkeer en vervoer
landbouw	volkshuisvesting

- donateur te worden van D'66 door jaarlijks een vrijwillige bijdrage te storten
- een abonnement te nemen op het mededelingenblad „Democraat”. Dit blad ontvangen alle leden van D'66. Niet-leden kunnen zich abonneren voor f 10,— per jaar

Adres: LANDELIJK SECRETARIAAT D'66

Keizersgracht 576

Amsterdam

tel.: 020-266996

postgiro: 1304900

bank: Banc de Paris et des Pays-Bas, Amsterdam

(beide t.n.v. Politieke Partij Democraten '66)

Keizersgracht 576 226996

Uit de inleiding van het Beleidsplan:

Het werktuig van onze technische en economische macht is ons uit de hand gelopen. Gehoorzaamend aan eigen wetten zal het, zo het ons al niet vernietigt, een wereld scheppen die niemand heeft gewild. Dezelfde verbeeldingskracht die de techniek heeft geschapen, zal nodig zijn om haar te leren beheersen en in dienst van de mensen aan te wenden. Het lijkt onmogelijk, maar misschien is het dat niet.

De regering van Nederland kan, lijkt het, aan dit alles weinig doen. Verbeeldingskracht en democratisch zelfvertrouwen bij de burger kunnen niet bij verordening worden ingesteld. Oorlog, onrecht en hongersnood kunnen niet vanuit Den Haag worden afgeschaft. Het probleem van de beheersing der techniek is internationaal, zoals economie en techniek internationaal zijn.

Velen menen dan ook dat het voor de Nederlandse politiek weinig zin heeft zich bezig te houden met de grote maatschappelijke verhoudingen en veranderingen waarvan hier sprake is. De krachten, zo is de redenering, vormen een stroom waarop Nederland en zijn regering worden meegevoerd, of wij dat willen of niet. Onze mogelijkheden zijn beperkt; we kunnen niet meer doen dan een verstandig gebruik maken van wat ons aangeboden wordt: een Nederlands politicus die pretendeert dat hij iets verandert aan de stroom zelf, is of een Don Quichot, of hij is bezig met het schrijven van een verkiezingsprogramma.

Deze redenering klinkt realistisch en pragmatisch, maar kan leiden tot nodeloze en gevaarlijke passiviteit. Het is mogelijk de beperkte macht en invloed van de regering van Nederland

in het oog te houden, en toch te streven naar fundamentele maatschappelijke veranderingen. Wie weet wat hij wil, hoeft niet altijd machtig te zijn om veel te bereiken. In ons land hebben actiegroepen van allerlei slag dat de laatste jaren weer bewezen, althans wanneer deskundigheid en fantasie hun wapens waren. In de wereld kan de Nederlandse regering zo'n actiegroep zijn. Als zij weet wat zij wil.

De kwaliteit van haar eigen verbeeldingskracht is beslissend voor de rol die de Nederlandse regering spelen kan. Ook in de wereld. Waar macht staat tegenover macht, is vaak niet de macht zelf beslissend, maar het vermogen om door nieuwe combinaties van gegevens een uitweg uit de impasse te vinden.

Een open samenleving; een leefbaar land; zelfbewuste, vrije en creatieve mensen; beheersing, zinvoller aanwending en rechtvaardiger verdeling van de welvaart, hier en elders; een scheppende rol bij het bevorderen van vrede, vrijheid en veiligheid in de wereld; het zijn doelstellingen die gemakkelijk tot holle leuzen worden, als ze niet worden nagestreefd door een bewust, weloverwogen en samenhangend regeringsbeleid.

Daarvoor is nodig, dat de traditionele vakken waarin de beleidsvorming is verdeeld worden opengebroken. Elk van de genoemde doelstellingen vraagt maatregelen op vele, zo niet alle conventionele terreinen van regeringszorg. Die maatregelen moeten op elkaar zijn afgestemd, en deel uitmaken van een overkoepelend, dynamisch beleidsplan, dat meer wil zijn dan een afwikkeling van lopende en onverhoeds opkomende zaken.